

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET ve PARA
YÖNETİMİ BİLİM DALI

**COMESA-FTA EKONOMİLERİNDE
BÖLGESEL ENTEGRASYONUN TİCARET
ETKİLERİ:
ETİYOPYA’NIN VAKA İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

AKALU WOGDERESEGN WOLDEMICHEAL

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET ve PARA
YÖNETİMİ BİLİM DALI

**COMESA-FTA EKONOMİLERİNDE
BÖLGESEL ENTEGRASYONUN TİCARET
ETKİLERİ:
ETİYOPYA’NIN VAKA İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Akalu Wogderesegn Woldemicheal

Danışman: YRD.DOÇ. DR. ERDEM TURGAN

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi AKALU WOGDERESEGN WOLDEMICHEAL'nın " COMESA-FTA EKONOMİLERİNDE BÖLGESEL ENTEGRASYONUN TİCARET ETKİLERİ: ETİYOPYA VAKA İNCELEMESİ " adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 02.08.2017 tarih ve 2017-21/21 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 14.08.2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. ERDEM TURGAN	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. NURDAN ASLAN	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. SUNA ŞAHİN	

ÖNSÖZ

Her şeyden önce, bu araştırmayı yapma gücünü bana verdiğinden dolayı Yüce Allah'a şükürler olsun. Çalışmamın her aşamasında rehberlik ve destek verdiği için tez danışmanım Yrd.Doç. Dr Erdem Turgan'a şükranlarımı sunarım. Projeye danışmanım olarak, düşüncelerimle merak etmeme ve başta umutsuzluk gibi görünen fakat çalışmaya katkıda bulunma ihtiyacı duyduğum birçok resmi ve gayriresmi tartışmalar yoluyla araştırma konularını keşfetmeme izin vermiştir. Ailelerimden aldığım manevi destek ve sürekli teşvik için minnettarım. Özellikle Dr. Zenebe Wogdereseign ve Assalifew Wogdereseign (MD) bu tezi tamamlamak için doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunmuşlardır. Son olarak, çalışmalarına devam etmem için bana yardımcı olan tüm arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma teşekkürlerimi sunarım. Ancak isimlerle söylemek mümkün değil, hepiniz için minnettarım ve onur duyuyorum.

Istanbul, 2017

AKALU WOLDEMICHEAL

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT.....	x
GİRİŞ	1
1. BÖLGESEL EKONOMİK ENTEGRASYONA GENEL BAKIŞ.....	6
1.1 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Tanımı ve Genel Açıklaması	6
1.2 Bölgesel Entegrasyon Teorileri.....	8
1.2.1 İşlevselcilik Teorisi.....	8
1.2.2 Sömürge/ Bağımlılık Teorisi	9
1.2.3 Eğitim Alanı Teorisi	9
1.2.4. Hükümetlerarası Teori.....	11
1.3 Bölgesel Entegrasyon Tartışmaları	11
1.3.1 Pazar Büyüklüğü Tartışması.....	12
1.3.2 Refah Tartışması.....	12
1.3.3 Kalkınma Fonlaması Argümanı.....	12
1.3.4 Güvenlik Argümanı	13
1.4 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Aşamaları.....	13
1.5 Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Ticaret Teorilerinin Etkileri	14
1.6 Serbest Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	16
1.7 Bölgesel Entegrasyonun Yeni Paradigması	17
1.8 Afrika Entegrasyonu ile İlgili Ampirik Çalışmalar.....	19
2. BÖLGESEL ENTEGRASYONUN FAYDA VE MALİYET ANALİZİ	25
2.1 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Mantığı ve Motivasyonu.....	25
2.1.1 Pazar Boyutu ve Pazar Erişimi	25
2.1.2 Sanayileşme	26
2.1.3 Uzmanlık	27

3.1.4 Artan Verimlilik	28
2.2 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Ticarete Etkileri	29
2.3 COMESA'da Bölgesel entegrasyonun Ekonomik Boyutu	32
2.3.1 Kişilerin, Sermayenin, Malların ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	32
2.3.2 Fiziksel Entegrasyon.....	33
2.3.2.1 Bölgesel Enerji Projeleri.....	34
2.3.2.2 Bölgesel Su ve Taşımacılık Projeleri.....	35
2.3.2.3 Bilgi ve İletişim Teknolojisi	37
2.3.3 Sektörel Entegrasyon.....	38
2.3.3.1 Tarım	38
2.3.3.2 Sanayi	40
2.3.3.3 Hizmetler	41
2.4 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Faydaları	42
2.4.1 Politika Yakınsaklığı	43
2.4.2 Geliştirilmiş Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY)	44
2.4.3 Artan Müzakere Kapasitesi	44
2.4.4 Güvenlik İstikrarı ve Çatışma Çözümü	45
2.5 Entegrasyon Sonucunda Karşılaşılan Zorluklar	45
2.5.1 Uygun ve Arzulanan Ticaret.....	46
2.5.2 Olası Gelir Kaybı.....	47
2.5.3 Ortak Üyelik	48
2.5.4 İthalat ve İhracat Kompozisyonu Benzerliği	49
3. BÖLGESEL EKONOMİK ENTEGRASYON İÇİN TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI ROLÜ.....	50
3.1 Ticaretin Kolaylaştırılmasına Genel Bakış	50
3.2 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Fayda ve Maliyetleri	52
3.3 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Ekonomik Faydaları	54
3.4 Ticari İşlem Maliyetlerinin Ticaret Üzerindeki Etkisi	55
3.5 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Ticaret Performansına Etkisi.....	57
3.5.1 Ticaret Kolaylaştırılmasının İhracata Etkisi	57
3.5.2 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Yatırım Üzerindeki Etkisi.....	58

3.5.3 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Piyasa Entegrasyonu Üzerindeki Etkisi.....	59
3.6 Ticarete Engeller	60
3.6.1 Ticarete Tarife Engelleri.....	61
3.6.2 Ticarete Tarife Dışı Engeller	62
3.6.2.1 Devletlerin Tolere Ettiği Ticarete ve Kısıtlayıcı Uygulamalara Hükümetin Katılımı	62
3.6.2.2 Gümrükler ve İdari Giriş Prosedürleri.....	63
3.6.2.3 Ticarete Teknik Engeller (TBT).....	63
3.6.2.4 Sıhhi ve Bitki Sağlığı (SPS) Önlemleri	63
3.7 Ticaret Üzerinde Gümrük Vergisi Harici Önlemler.....	63
3.8 COMESA Bölgesindeki Ticaret Kolaylığı Performansı	64
4. ETİYOPYA-COMESA EKONOMİK VE TİCARET İLİŞKİLERİ GENEL BAKIŞ	66
4.1 Etiyopya'ya Genel Bakış	66
4.2 Etiyopya'nın Ekonomisinin Açıklığı	66
4.3 Etiyopya'nın Dış Ticaret Politikası.....	67
4.4 COMESA'nın Gelişimi.....	68
4.4.1 COMESA Ekonomisinin Performansı.....	70
4.4.2 COMESA'nın Küresel Bağlamda Ticaret Performansı	71
4.4.3 COMESA-İç Ticaret Performansı	73
4.4.3.1 Seçilen COMESA Üye Ülkelerinin COMESA- İç Ticaret Potansiyel Analizi.....	74
4.4.3.2 COMESA'nın Yatırım Performansı.....	75
4.4.3.3 COMESA'nın Sanayileşme Politikası	77
4.5 Cotonou Anlaşması	78
4.6 AB ile COMESA Ticaret Performansı.....	79
4.7 COMESA-FTA ile Olan Etiyopya Deneyimleri	81
4.7.1 Etiyopya-COMESA'nın Seçilmiş Üye Ülkelerinin Ekonomik Göstergeleri	81
4.7.2 Etiyopya-COMESA Ülkelerinin Ticaret Göstergeleri	84
4.7.3 Ethiopia-COMESA Ticaret Entegrasyon Sonrası Performans Göstergeleri	86
4.7.3.1 COMESA-İç Ticaret Yoğunluk Endeksi.....	87
4.7.3.2 DYY Girişleri	87
4.7.3.3 Ticaret Açılım Endeksi.....	88

4.7.3.4 COMESA-İçerici İhracat ve İthalat Büyüme Performans	90
4.7.3.5 DYY Açıklığı	90
4.8 Etiyopya'nın COMESA-FTA'daki Rolü	91
5. SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	98

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 2.1 Önerilen COMESA zaman çizelgesi, 2000-2014.....	33
Tablo 4.1: COMESA'nın Başlıca İhracat bölgesi Pazarları, 2010 - 2014 (% Pay).....	73
Tablo 4.2: COMESA- Dış Ticareti, 2014 (Milyon ABD Doları).....	75
Tablo 4.3: AB-28'in COMESA ülkelerine yapılan mal ihracatı (Milyon Euro).....	80
Tablo 4.4: AB-28'in COMESA ülkelerine yapılan mal ithalatı (milyon Euro).....	81
Tablo 4.5: COMESA'nın seçilen üye ülkelerinin Reel GSYH miktarı (Milyar ABD dolar).....	82
Tablo 4.6: COMESA'nın Seçilen üye ülkelerin Reel GSYH büyüme oranları (GSYH yüzdesi) 83	
Tablo 4.7: Etiyopya'nın mal ticaretinin performansı (2006 - 2015).....	85

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 4.1: COMESA Ortalama Reel GSYİH Büyümesi (%).....	71
Şekil 4.2: Küresel COMESA Ticareti, 2004 - 2015	72
Şekil 4.3: COMESA-içi İhracat ve İthalat Performansı, 2005-15 (ABD Doları değer).....	74
Şekil 4.4: Toplam COMESA içi Doğrudan DYY akışları, 2005 - 2015	76
Şekil 4.6: DYY girişleri (Milyon ABD doları).....	88
Şekil 4.7: Ticaret Açılım Endeksi (yüzdesi).....	89
Şekil 4.8: Etiyopya'nın COMESA içi ihracat ve ithalat büyümesiOranı (yüzdesi)	90
Şekil 4.9: DYY Açıklığı (GSYİH'ninyüzdesi olarak Stoklar).....	91

KISALTMALAR

FTA	Serbest Ticaret Alan (STB)
CU	Gümrük Birliği (GB)
EAC	Doğu Afrika Topluluğu
COMESA	Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
ECOWAS	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
SADC	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
IGAD	Hükümetlerarası Kalkınma İdaresi
RI	Bölgesel Entegrasyon
EU	Avrupa Birliği (AB)
USA	Amerika Birleşik Devletleri (ABD)
AU	Afrika Birliği
WTO	Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
GATT	Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması
MFN	En Çok Beğenilen Millet
PTA	Tercihli Ticaret Alanı (TTA)
ROW	Dünyanın Geri Kalanı
LDCs	En Az Gelişmiş Ülkeler
GDP	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)
FDI	Doğrudan Yabancı Yatırımları (DYY)
AfDP	Afrika Kalkınma Bankası
REI	Bölgesel Ekonomik Entegrasyon
RTA	Bölgesel Ticaret Anlaşması

US\$	ABD Dollar
ECA	Afrika Ekonomik Komisyonu
RECs	Bölgesel Ekonomik Kooperatifler
ICT	Bilgi İletişim Teknolojisi (BİT)
WB	Dünya Bankası
ASYCUDA	Gümrük Verileri İçin Otomatik Sistem
ATPC	Afrika Ticaret Politikaları Merkezi
ADLI	Tarımsal Kalkınma Led Endüstrileşme
MOF	Dışişleri Bakanlığı
UNCOMTRADE	Birleşmiş Milletler Emtia Ticaret İstatistikleri Veritabanı
TF	Ticaret kolaylaştırma
ICTSD	Uluslararası Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma Merkezi
NTBs	Tarife Dışı Engeller
TBT	Ticarette Teknik Engeller
SPS	Sıhhi ve Bitki Sağlığı Önlemleri
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
APEC	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
TTCs	Ticaret İşlem Maliyetleri

ÖZET

Bu çalışma, Etiyopya ekonomisinin COMESA-FTA'ya katılmasıyla COMESA ekonomisi üzerindeki bölgesel ekonomik entegrasyonun ticari etkisinin karşılaştırmalı olarak anlaşılmasına katkıdabulunmuştur.Etiyopya, geri kalan üye ülkelerle olan ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek için Aralık 1994'te COMESA'ya katılmıştır.Çalışma, ticaret performansı ölçümlerini kullanmış ve COMESA üye ülkelerinin ticaret rekabetçiliği üzerindeki tarife ve tarife dışı bariyer etkisini değerlendirmiştir.Araştırmanın amacına ulaşması için literatür bazlı ikincil veri kaynakları kullanılmıştır.Ayrıca çalışma, bu tarifenin kaldırılmasının gelir, refah ve ticaret etkilerini aynı zamanda ticaret liberalizasyonunun Etiyopya'nın ekonomisi üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Seçilmiş COMESA üye ülkeleri için entegrasyonun ticaret etkileri Afrika'daki diğer bölgesel işbirliği ile karşılaştırıldığında analiz edilmektedir.Çalışma ayrıca, COMESA'da bölgesel entegrasyonun potansiyel fayda ve maliyetlerini Afrika'daki diğer bölgesel işbirliği için de değerlendirmiştir.Ek olarak, bölgedeki üye ülkelerin fiziksel entegrasyonu için ticaretin kolaylaştırılmasına da özen göstermiştir.Son olarak, çalışma, Etiyopya-COMESA ekonomik ve ticaret ilişkisine genelbakışı ortaya koymuştur. Çalışma, Etiyopya'nın COMESA-FTA üye ülkeleriyle olan ticaret performansını artırmak için büyük fırsatlar bulunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Entegrasyon, COMESA, Ticaret, Ticaretin kolaylaştırılması, Tarife, Tarife dışı engeller, Faydaları, Maliyetler, Etiyopya.

ABSTRACT

This study contributed to comparative understanding of trade effect of regional economic integration on COMESA economy with particular reference to possible joining of Ethiopian economy to COMESA-FTA. Ethiopia has joined to COMESA since December 1994 in order to promote its economic and trade relations with the rest of member states. The study has employed trade performance measures and assessment of tariff and non-tariff barrier impact on trade competitiveness of COMESA member states. To achieve the aim of the study literature based secondary data sources was used. Furthermore, the study assessed the revenue, welfare and trade effects of such tariff abolition and influence of trade liberalization on the Ethiopian economy, while trade effects of integration were also analysed for selected COMESA member states in comparison with other regional cooperation within Africa. The study also assessed the potential benefit and costs of regional integration in COMESA which is applicable for other regional cooperation in Africa. It also examines the role of trade facilitation for physical integration of member countries in the region. Finally, the study presented overview of Ethiopia-COMESA economic and trade relations. The study has found that there are big opportunities to increase Ethiopia's trade performance with COMESA-FTA member states.

Key Words: Regional Integration, COMESA, Trade, Trade Facilitation, Tariff, Non-Tariff Barriers, Benefits, Costs, Ethiopia

GİRİŞ

Bu çalışma; Etiyopya'yı temel alarak, bölgesel ekonomik entegrasyonun COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)'nın ekonomisi üzerinde yarattığı ticaret etkisinin karşılaştırmalı analizini yapmaktadır. Bölgeselleştirme dünya genelinde hızlandıkça, teorik temelli güçlü bir 'karşılaştırmalı bilgi tabanı' kurulması oldukça önem taşımaktadır. Güçlü bir 'karşılaştırmalı bilgi tabanı' sadece COMESA bölgesindeki bölgesel entegrasyonun dinamiklerini anlamak için değil, aynı zamanda Afrika'nın diğer bölgelerindeki bölgesel entegrasyon deneyimlerine dair bir "karşılaştırmalı anlayış" sunması açısından da önemlidir.

Son yıllarda uluslararası alanda meydana gelen en büyük gelişmelerden birisi de aynı zamanda Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (RTA) olarak da bilinen, bölgesel ticaret bloklarının büyümesidir. Bölgesel anlaşmaların yapısı oldukça fazla değişim göstermektedir, fakat hepsinin tek bir amacı vardır. O da; üye ülkeler arasındaki engelleri azaltmaktır. Dünya, ülkeler arasında yüksek miktarda gruplaşmalara tanık olmuştur. Bu tür gruplaşmaların amacı genel olarak politik veya ekonomik çıkarlardır. Bölgesel entegrasyonun bu politikası bugünlerde küreselleştirmeye doğru kaymaktadır.

Küresel ekonomi; bazı zamanlarda, ulusal sınırlar tarafından engellenmemiş, tamamen birbirine bağlı pazarlar zinciri olarak tasvir edilir. Dünya ekonomisindeki bu küreselleşme, ulusların birbirine olan bağlılığını arttırmış ve aynı zamanda da ürünlerin, fikirlerin ve emeğin akışını da hızlandırmıştır."Küresel Ekonominin" getirdiği bu yeni paradigma her ülkeye öylesine sorunlar getirmiştir ki bu ülkelerin her birinin öyle ya da böyle bu sorunlara bir çözüm bulması gerekmektedir.Küresel Ticaret genişlemektedir; fakat bunu da periferik bölgeleri ulusal sınırlar tarafından etkilenmeyen tek bir küresel ekonomi sisteminin çatısı altında toplamayı amaçlayan evrensel bir yapı sistemini kullanarak yapmaktadır.

Fakat; uluslararası ticari yapı ve hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler arasındaki yapılar, küresel pazardaki eşit olmayan değiş tokuşlarla nitelendirilmiştir. Gelişen ülkelerin ticari

modelinde daha çok tarımsal ürünler üretilip satılmasında uzmanlaşılır. Aynı zamanda, gelişmiş ülkelerin ticari modelinde taleple beraber geliri de artan sermaye mallarını üretilip ihraç edilir. Bu uluslararası ticaret modeli, Kuzey ve Güney alem arasında gittikçe bozulan ticari şartlara neden olmaktadır. Sonuç olarak bu ticari model, az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkeler tarafından 'sömürülmesine' yol açmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler gibi ülkeler için bu, rekabetlerini entegrasyon yardımıyla arttırmak sayesinde elde edilebilir. Bölgesel entegrasyon, bu ülkeler için küresel rekabette kendi paylarını arttırıp küresel ticarete daha etkin olmak açısından tek umut olabilir. Bu nedenle, eşit olmayan değiş tokuş kurbanları, bu ticari modeli tersine çevirerek, uluslararası ticaretin getirdiği kazançtan elde edebilecekleri bir mekanizma kurmalı ve Bölgesel Ticari Anlaşmaları'nın (RTA) kendi taleplerini karşılayabileceğini anlamalıdır.

Afrika bölgesindeki ekonomiler, pazarlarının sınırlı büyüklüğü ve etken talebin azlığı ile tanınmaktadırlar. Bu köklü sorunların varlığı, Afrika'nın küresel pazarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa ile rekabet edecek seviyede küreselleşmesini imkansız hale getirmektedir. Böylece; bölgesel entegrasyon, ekonomik büyümeyi sağlamak adına en mantıklı ve en doğru yol olarak düşünülmektedir. Bölgesel entegrasyon, pazar büyüklüğünü arttırmak için bir ana yol olarak görülmektedir. Etkili talepsorunun üstesinden gelmek, daha ileri bir uzmanlık ve ölçek ekonomilerinin getireceği faydalarla sonuçlanır.

Etiyopya; Sahara-altı Afrika ülkelerinden birisi olarak, bütün olumsuz ekonomik trendlerle karşı karşıya ve Afrika'da olan bölgesel ekonomik entegrasyona karşı oldukça yoğun bir ilgisi var. Bu yüzden hem COMESA'ya hem de Hükümetlerarası Kalkınma İdaresi'ne (IGAD) üye oldu. Etiyopya; hem ihracat rekabetini hem de bölgesel ve küresel pazardaki payını iyileştirmek adında 1981 yılında COMESA'ya katıldı. 1990'lardan beri Etiyopya; hem devlet hem de özel şirketlerin katılımına izin veren bir karışık ekonomi sistemini yürürlükte tutmuştur.

Fakat, şimdilerde sadece çok az COMESA üyesi Serbest Ticaret Alanı'na (FTA) katılmadı. Bu; daha çok bu ülkelerin, entegrasyon yoluyla elde edebilecekleri kazançları tam olarak anlayamamasından kaynaklanmaktadır. Ek olarak, maliyetlerin ve karın FTA'ya katılan ülkeler arasında eşit olarak paylaşımı da bu ülkeler için önemli sorunlardandır. Bunlar, tercihli şartlar üzerinden ticaret yapmaya devam etmişlerdir.

COMESA büyük bir Afrika FTA'sı kurmuş ve şimdilerde Gümrük Birliği (CU) olarak da bilinen en yüksek seviye FTA'ya dönüşmeye çalışıyorlar. Şimdilerde COMESA'nın Afrika kıtası genelinde 19 üyesi vardır, ki bunlardan 15'i FTA'ya da katılmıştır. Bu ülkeler sırasıyla Uganda, Libya, Mısır, Sudan, Kenya, Rwanda, Burundi, Mauritius, Comoros, Zimbabwe, Zambiya, Cibuti, Madagaskar, Moritanya ve Malavi'dir. Geriye kalan dört ülke (Eritre, Seychelles, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Etiyopya'nın kendisi) de FTA'ya katılabilir fakat bazıları bu konuda çekinceli davranıyor ve hem tahmini maliyetleri hem de FTA'ya katılmakla elde edilebilecek avantajları inceleme sürecindeler. Etiyopya her ne kadar COMESA'nın kurulmasında önemli bir rol oynadıysa ve FTA'ya üye olabilmek için gerekli kriterleri karşılarsa da, Etiyopya'nın budört ülkenin gerisinde kaldığı apaçık ortadadır.

Fakat, ekonomisi son on yılda oldukça değişmiştir. Hizmet ve tarım sektörleri (kısmen de bu alanda hükümet tarafından yapılan yüksek miktardaki altyapı yatırımları sayesinde) hızlıca büyümüş, ithalatın ihracatı geçmesiyle ticaret akışı düzelmiştir. Fakat, hükümet tarafından altyapı kalkınmasını finanse etmek için yapılan yüksek seviyede borçlanma, ülkede yüksek seviyede enflasyona da neden olmuştur. Etiyopya'nın ticari ortakları son zamanlarda daha çok gelişmekte olan ülkelere doğru bir kayma göstermiştir. Şimdilerde Etiyopya için potansiyel maliyet ve yararları belirleyerek COMESA-FTA'ya katılıp katılmamak tartışılıyor.

Bu araştırma aşağıda verilmiş olan üç sebepten dolayı oldukça önemlidir.

- 1) Bölgesel entegrasyon hakkında yapılan araştırmalar, üye ülkelerdeki ticaretin pürüzsüz bir biçimde olmasını sağlamak açısından hayati bir öneme sahiptir. Pürüzsüz ticaret akışı en sonunda halkın refah ve alım gücünde bir artışa sebep olarak toplumun tüketim gücünü arttırır, çünkü yüksek maliyetlerle yerel olarak üretilen ürünler ülke dışından ithal edilerek daha ucuza temin edilebilir.
- 2) Üye ülkeler genel entegrasyon süreci sırasında, bölgesel ekonomik entegrasyonun sağlayacağı yararları daha iyi anlayabilirler. Bölgesel ekonomik entegrasyonun önemi ve ona olan ihtiyacı, bu entegrasyonun getireceği yararların analizi sonucunda ortaya konacaktır.

- 3) Etiyopya birçok bölgesel, çift-terafli, çok-terafli ticaret girişimine hem ev sahipliği yapmış hem de bu girişimin üyesi olmuştur. Bu araştırma, ülkenin genelindeki yeniden dağıtım, büyüme ve yoksulluğu azaltma programındaki haklı yerini alacak olan, bir ulusal ticaret politikasını oluşturmak için gerekli olan anlayışı (bölgesel entegrasyon ve sonuçları hakkında) sağlamakta yardımcı olmaktadır. Son olarak, bu araştırma; üreticilerin, işadamlarının, ticari birliklerin ve tüketicilerin, aralarında ticari engelleri kısmen veya tamamen kaldırmanın da olduğu, geçerli ve teklif edilmiş COMESA entegrasyon önlemleri konusundaki pozisyonlarını açıkça belirtmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bu araştırmanın ana amacı; COMESA bölgesi temel alınarak, ekonomik açıdan bölgesel entegrasyonun ve ticari analizinin yapılmasıdır. Belirlenen amaçlar arasında: bölgesel entegrasyonun sağladığı yararların; maliyetlerinden fazla olup olmadığını belirlemek, ticari kolaylığın bölgesel işbirliğine olan etkilerini incelemek, COMESA-FTA üyeliğinin Etiyopya ekonomisine olan etkilerini analiz etmek ve son olarak: Etiyopya ticareti ve ekonomisinin COMESA ekonomisiyle olan deneyimlerini belirlemektir.

Bu araştırma, aşağıda da görülebilecek olan temel araştırma sorularını yanıtlayabilmek için, konu ile alakalı edebi yayınlar, kitaplar, makaleler, raporlar vb. belgeleri analiz etmiştir. COMESA-FTA'nın katılması, bölgesel düzeyde Etiyopya'nın ticari performansının değerine katkıda bulunacak ve ekonomiyi olumlu etkileyecek mi?, Bölgesel ticari düzenlemelerin ihracat performansı, endüstriyel rekabet, ölçek ekonomileri, uzmanlaşma vb. alanlar üzerindeki etkileri bununla bağlantılı olan maliyetlere karşı daha büyük olup olmadığını, ticari kolaylığın COMESA üyeleri ve komşu ülkeler arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirip geliştirmeyeceğini incelemektedir.

Bu araştırma aşağıda görüldüğü şekilde organize edilmiştir.

Birinci kısım; Bölgesel Ekonomik Entegrasyon genel olarak tanımlanması, bölgesel entegrasyon teorileri, bölgesel entegrasyon tartışmaları, bölgesel ekonomik entegrasyon aşamaları, ticaret teorilerinin gelişmekte olan ülkelere etkileri, serbest ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, bölgesel entegrasyonun yeni paradigması, ve Afrika Entegrasyonu ile ilgili ampirik çalışmalar hakkında genel bilgi sunmaktadır.

İkinci kısım; bölgesel entegrasyonun getirdiği potansiyel yarar ve maliyet etkilerini analiz etmektedir. Bu kısım, Bölgesel Ekonomik Entegrasyon için gerekli olan motivasyon ve gerekçeleri, Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun ticaret üzerindeki etkileri, COMESA'daki bölgesel entegrasyonun ekonomik boyutu, fiziksel entegrasyon, sektörel entegrasyon, Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun getirdiği yararlar ve Bölgesel Ekonomik Entegrasyonla ilgili maliyetler hakkında bilgi sağlamaktadır.

Üçüncü kısım ise; ticaret kolaylığının, ticaret ve ekonomik entegrasyon üzerindeki olası etkilerini tartışmaktadır. Bu kısım, ticaret kolaylığına dair genel bir bakış, ticaret kolaylığının maliyetleri ve sağladığı yararlar, ticaret kolaylığının ekonomik yararları, ticari işlem maliyetlerinin ticaret üzerindeki etkisi, ticaret kolaylığının ticaret performansına olan etkileri, ticarete engeller, ticarete getirilen tarife harici önlemler ve COMESA bölgesindeki ticaret kolaylığının performansına dair bilgiler sunmaktadır.

Son kısım, Etiyopya ve COMESA arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilere dair bir genel bakış sağlamaktadır. Bu kısım Etiyopya'ya genel bakış, Etiyopya ekonomisinin açıklığı, Etiyopya'nın dış ticaret politikası, COMESA ekonomisinin gelişimi, COMESA ekonomisinin performansı, COMESA ekonomisinin küresel bağlamda performansı, COMESA içi ticaret performansı, COMESA yatırım performansı, COMESA'nın sanayileşme politikası, Cotonou Anlaşması, COMESA'nın AB ile olan ticaretinin performansı, Etiyopya'nın COMESA-FTA ile olan deneyimleri, Etiyopya ve COMESA arasındaki ticaret sonrası performans ölçümleri, Etiyopya'nın COMESA-FTA'daki rolüne dair genel bir bilgi sunmakta olup bu araştırmanın sonuçlarını detaylı bir şekilde özetlemektedir.

1. BÖLGESEL EKONOMİK ENTEGRASYONA GENEL BAKIŞ

1.1 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Tanımı ve Genel Açıklaması

Balassa'ya göre; Bölgesel Ekonomik Entegrasyon, "bir bölge içerisindeki ayrımcılığın kaldırılması" olarak tanımlanabilir.¹Machlup'a göre; 'Bölgesel entegrasyon', birbirlerinden ayrı olan ekonomileri daha büyük bir ekonomik bölgenin çatısı altında toplama sürecidir.²Shikova'ya göre;'Ekonomik entegrasyon', devletlerin ulusal ekonomilerinin ekonomik olarak birleşme süreci olarak tanımlanır.³Savov ise 'Ekonomik entegrasyonu', bölgesel ekonomik blokların kurulmasıyla tanımlayarak bunun blok üyesi ülkeler arasındaki ekonomik bağımlılığın artacak olduğunu savunuyor.⁴

Birbirinden farklı olan bu tanımlamalara rağmen birisinin 'Ekonomik entegrasyon' için basit bir tanımlama oluşturması mümkündür: 'Ekonomik entegrasyon ülkeler arasındaki ticari ilişkilerde bulunan engellerin ortadan kaldırılma sürecidir'. Ekonomik entegrasyonu ana hatlarıyla beraber açıklayabilecek daha detaylı bir genel tanımlama yapacak olursak; "İki veya daha fazla ülke arasında refah seviyesini arttırmak amacıyla (ki bu da gümrük vergisi veya vergi-harici ticaret engellerinin kısmen veya tamamen kaldırılması şeklinde nitelendirilebilir), ekonomik, parasal ve fiskal politikaların uluslararası kurumlar tarafından koordinasyonu için imzalanan ekonomik ve ticari anlaşmadır" şeklinde de özetlenebilir.

Bölgesel entegrasyon küresel çapta güncel konulardan biridir. Özellikle bölgeselcilik yaklaşık olarak elli yıllık bir deneyim sürecini yaşamıştır. 1958'de Avrupa Topluluğu'nun kuruluşundan beri geçen onlarca yılda, bölgeselcilik adeta bir orman yangını gibi dünyanın her tarafına yayılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin bölgesel entegrasyon süreciyle yaklaşık olarak otuz yıldır aktif ilişkileri vardır. Entegrasyon hakkındaki görüşlerin neredeyse tamamı yakını olumlu durumdaydı ve bölgesel entegrasyona karşı çıkan fikirler ve konuşmalar oldukça nadirdi. Çoğu politikacı; ekonomik kalkınmaya katkısı büyük olan bölgeselcilik ile bilinen "işbirliği" fikrine

¹B, Balassa. The theory of Economic Integration. Richard D. Irwin. Homewood, Illinois,1961, ss.1

²F, Machlup. A History of thought on economic integration. Springer,1977

³I, Shikova. Policies of the European Union. PH "Sv. Kliment Ohridski", Sofia, 2011, ss.11

⁴S, Savov. World Economics. PH Luren, Veliko Tarnovo,1995, ss.467-468

sıcak bakıyordu. Bugünlerde dünyada aralarında özellikle Afrika'nın da olduğu gelişen bölgeler, sayısız 'bölgesel entegrasyon aranjmanlarına' ev sahipliği yapmaktadır.⁵

Bölgesel ekonomik entegrasyon literatüründe; gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerine gelince, örneğin işbirliği ile entegrasyonun karşılaştırılması gibi, iki konsept genellikle kafaları karıştırır. Politikacılar da entegrasyonu, işbirliğini ve toplumu birbirlerinin yerine kullanmaktadır. Etzioni, karşılıklı işbirliği ve entegrasyon konseptini, terimlere köklü bir açıklama getirerek berraklığa kavuşturur.

Ülkeler arasında ekonomik işbirliği üç seviyede meydana gelebilir. **Koordinasyon** bu üç seviyeden en aşağı seviye durumundadır. Koordinasyona, genellikle ulusal politikaların gönüllü olarak birbiriyle uyumlu hale getirilmesi ve belirli sektörlerle yapılan yatırımlar dahildir. **Uyumlaştırma**, işbirliğinin daha yüksek bir seviyesidir ve genellikle ulusal mevzuatın uyumlaştırılması veya ortak bir mevzuatın yürürlüğe sokulmasını gerektirir. Bu seviyede bütün mevzuat hala ulusal iken ve tüm politikalar ile enstrümanlar ulusal kontrolde olup kullanılırken, üzerinde sadece bölgesel olarak anlaşılmış olunabilir. **Entegrasyon** ise ekonomik alandaki işbirliğinin en yüksek seviyesidir. Bölgesel olarak entegre olmuş bir pazarda, ulus devletlerin elinde bulunan geleneksel bir takım karar-verici güçler, bölgesel seviyeye teslim edilmiş ve bunun sonucu olarak da bölgesel kurallar ve kararlar, ulusal yasamanın üstünde bir güce sahip duruma gelmiştir. Ayrıca; en azından bazı ekonomik politikalar, bölgesel seviye üzerinde oluşturuluyor. Böylece entegrasyon sürece tam olarak hem de yüksek seviyede belirli bir işbirliğiyle değinebilir.⁶

Açıklık ve ekonomik büyüme arasında kuvvetli bir bağ vardır. Bu yüzden son yıllarda; gelişmekte olan pek çok ulus, özgürleştirme yolunu açmak için çabalara girişmiştir. Tek taraflı otonom özgürleştirme süreciyle, gelişmekte olan pek çok ülke, ticaret önündeki engelleri kesmiş, sektörler arasında birliği kısmen de olsa sağlamış ve de fiyat mekanizmasıyla şeffaf ve isteğe bağlı olmayan bir şekilde işlemiştir. Bununla beraber daha da fazla ulus, zamanla 'Bölgesel Entegrasyon Anlaşmalarını' deneyimlemeye başlamıştır. Bu anlaşmalar bir yandan taraf olan ülkeler için karşılıklı olarak ayrıcalıklı ticaret tercihleri sağlarken, diğer yandan ise taraf olmayan ülkelere

⁵R. J, Langhammer, &U, Hiemenz. Regional integration among developing countries: Opportunities, obstacles and options. Tübingen: Mohr,1990

⁶Amitai, Etzioni. Political Unification. A Comparative Study of Leaders and Forces. Holt, Rinehart and Winston. Inc., New York, 1965, ss.60-62

karşı da bir ayrımcılık sağlamaktadır. Gerçekten de neredeyse dünyadaki her ülke bir veya daha fazla Bölgesel Entegrasyon Anlaşmasına taraf olmuş ya da taraf olma görüşmeleri içerisinde. Küresel ticaretin yaklaşık olarak yüzde 55-60 kadarı benzeri ticaret blokları içerisinde olmaktadır.⁷

1.2 Bölgesel Entegrasyon Teorileri

Bölgesel entegrasyon ile alakalı teoriler, entegrasyon sürecini uygulamak için en uygun yolu aramakla başladı. Örneğin, diğer bir deyişle, ekonomik entegrasyon teorileri daha çok ekonomik şartlarda en yararlı sonucu neyin üretebileceğiyle ilgileniyor. Fakat, bu teoriler diğer sosyal bilimlerin yanı sıra gelişmiştir ve sosyal bilimler genel olarak geliştikçe ortaya çıkan yeni modeller sayesinde 'bölgesel entegrasyon' bilimsel açıdan daha titiz bir hale gelmiştir. Bu klasik teoriler arasında: 'İşlevselcilik', 'Bağımlılık', 'Eğitim alanı' ve 'Hükümetlerarası teoriler' vardır. Bunların hepsi 'Avrupa entegrasyon süreci' hakkındaki tartışmalarda baskın bir durumdayken, Afrika bağlamında, 'ekonomik entegrasyon teorileri' daha büyük bir öneme sahiptir.

1.2.1 İşlevselcilik Teorisi

Liberal kurumsalcılık olarak da bilinen işlevselci yaklaşımda; uluslar, kendi paylarını, bölgesel prensipler yerine daha çok fonksiyonel değerler üzerinden uluslararası kurumlar aracılığıyla arttırabileceklerini düşünmektedirler. İşlevselcilik; Mitrany tarafından formülize edilen bir uluslararası organizasyon teorisidir. Bu görüş; ulusal ve uluslararası hayatın fonksiyonel bir çizgi üzerinden düzenlenmesini öneriyor.

Mitrany'e göre bireyler rasyonel oldukları için sosyo-ekonomik refah, devamlı bir barış ortamı sağlayabilir. Mitrany'nin Avrupa için ilk önerisi bir federasyondur. Fakat, bunun için gerekli olan politik koordinasyon fazla hırslı bulunmuş ve politik bir birliğin temelini kuracak ilk adım için 'ekonomik entegrasyon' yolu seçilmiştir. Bu bakış açısı; federal bir organizasyonun gerekliliği için özellikle vurgu yapmaktadır.⁸ Ekonomik ve sosyal sektörlerde işlevsel entegrasyona bel bağlamaktan çok, bu entegrasyon türünün temeli, politik iradenin eylemlerine dayalı olmalıdır. Ek

⁷ World Bank. Trade blocs. World Bank Policy Research Report. New York: Oxford University Press, 2000, ss. 96

⁸D, Mitrany. A working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization. National peace council, 1946.

olarak neo-işlevselcilik, daha da ileri entegrasyon elde etmek için kurumların rolü üzerinde durmaktadır.

1.2.2 Sömürge/ Bağımlılık Teorisi

Gelişmekte olan ülkelerin entegrasyon planlarında "korumacılığı" destekleyen önemli bir teori, 'bağımlılık teorisi' üzerine baz alınmıştır. Bu teori, gelişmekte olan ülkeler için özel bir öneme sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomistlerin ve politikacıların; tarih boyunca gelişmiş ülkelere ekonomik ve altyapısal açıdan olan bağımlılığını zamanla azaltmak için gelişmekte olan diğer ülkelerle yapılabilecek olası ekonomik entegrasyon projelerini teşvik etmektedir.⁹

Gelişmekte olan ülkeler arasındaki 'Bölgesel Ekonomik Entegrasyon', bu ülkelerin kendilerine yetebilme kapasitelerini güçlendirmekle beraber aynı zamanda da onların gelişmiş ülkelere karşı kolektif ekonomik ve ticari pozisyonlarını destekleyici bir rol üstlenir.¹⁰

Fakat, bu teori fazla başarılı olamamıştır çünkü pratik olarak uygulandığında verimsizliğin ve düşük kaliteli üretimin artmasına sebep olduğu gibi aynı zamanda da rekabetin de azalmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler; gerekli olan kaynaklara, finansal akışa ve hem teknolojik hem de yönetim becerilerine sahip olmadığı için, 'dışa bağımlılık' kaçınılmaz hale gelmiştir. Gelişmiş dünya ile olan dış ticaret bağlantıları bile vazgeçilemez çünkü gelişmekte olan ülkeler tarafından verimli olarak üretilmeyen ve gerekli olan işlenmiş ve üretilmiş sermaye mallarından oluşmaktadır.¹¹

1.2.3 Eğitim Alanı Teorisi

Bu teori, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik entegrasyon planlarını teşvik etme adına korumacılığı desteklemektedir. Bu teori gelişmekte olan ülkelerin entegrasyonun ilk etabında; gelişmekte olan ülkelerin uluslararası rekabetinin artması, zamanla sanayileşmenin ilk etabında

⁹A, Inotai. Regional integration among developing countries, revisited (Vol. 643). World Bank Publications, 1991, ss.7-8

¹⁰W. Andrew, Axline. Underdevelopment, dependence, and integration: the politics of regionalism in the Third World. International Organization, 31(1), 1977, ss.86

¹¹A, Inotai, 1991, ss.8

bölgesel pazara bel bağlanarak geliştirilebilir.¹² Üye ülkeler arasında yapılan serbest ticaret ile uygulanacak olan ve ithal ürünler için uygulanacak normalde yüksek seviyeli gümrük vergileriyle beraber, başlangıç aşamasında olan endüstrilere geçici bir koruma ve gelecekteki endüstriyel kalkınma için yeterli büyüklükte bir pazar sağlamalıdır.

Rueda-Junquera tarafından "ithalatı ikame edici sanayileşme" olarak da adlandırılan bu süreç; gelişmekte olan üye ülkelerin sanayi sektörlerinin kalkınması için gerekli olan zamanı sağlayacaktır. Dünya pazarlarına giriş veya açıklık, gelişmekte olan ülkeler makul bir verimlilik ve teknik kalkınma seviyesine eriştikten sonraki bir evrede meydana gelebilir. Böylece, gelişmekte olan ülkeler arasında 'Bölgesel Ekonomik Entegrasyon'; ticari özgürleştirmeye doğru olan ve kısa süreli bir öğrenim veya eğitimden sonra (ki bundan dolayı teorisinin ismi 'eğitim alanıdır') teoriye açık rekabeti de kapsayan bir geçiş dönemi olarak görülebilir.¹³

Bu araştırma aşağıda belirtilen sonuçlara varmıştır.

(a) Yeni kurulmuş olan 'gelişmekte olan bölgesel pazarlar' çoğu zaman herhangi bir endüstriyel kalkınma ya da ölçek ekonomilerinin getirdiği avantajlara izin verebilecek kadar büyüyememiştir.

(b) Aşamalı öğrenme sürecinden dolayı kayda değecek hiçbir yapısal iyileştirme meydana gelmemiştir.

(c) Bölge-içi ve bölge-dışı ticaretin hem talepleri hem de tercihleri açısından geniş farklar vardır.

Ek olarak; gelişmekte olan ülkelerin, dünyanın geri kalanıyla olan ticareti özgürleştirmeye kendilerini adayacaklarına dair kesin bir garanti yok. En sonunda, aslında geçici olarak planlanan korumacılık zamanla kalıcı bir hale gelebilir.¹⁴¹⁵

¹²A, Inotai. Interrelations between subregional co-operation and EU enlargement. In Lessons from the Economic Transition, Springer Netherlands, 1997, ss.529

¹³F, Rueda-Junquera. European Integration Model: Lessons for the Central American Common Market. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol. 6 No. 4, 2006, ss.4

¹⁴A, Inotai, 1991, ss.7

1.2.4. Hükümetlerarası Teori

Bu teoriye göre devletin gücü ulusal çıkarlarla eşleşmelidir. Bölgesel entegrasyonun hızı, egemen ulus devletlerin etkileşimi ile belirlenir. Sürecin ilerleyip, geriye doğru ilerleyeceği ya da durgunlaşacağı, ulusal çıkarlara ve belirli bir konuda gündeme getirilebilecek göreceli güce bağlıdır.¹⁶

1960'ların başında bölgesel entegrasyonun ekonomik düşüncesi, kalkınma kuramıyla bazı bağlantılar kurulmuş olsa bile, uluslararası ticaret teorisi ile sınırlıydı. Özellikle, bu dönem, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik bütünleşmeden sağlayabileceği faydalarla karakterizedir. Bununla birlikte, bu yaklaşım tartışmalıdır çünkü karşılıklı ticaretin artmasının başka birine bağımlılığın sadece bir biçiminin yerini aldığı düşünülmektedir.¹⁷

Gelişmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyonun; öncelikle temel yapısal değişiklikleri sağlamaya ve ekonomik büyümeyi artırmaya ihtiyacı vardır - yani entegrasyon süreci, kalkınma seviyesinin sonuçlarından ziyade başlatılmalıdır.¹⁸ Sanayi, mali, ticari ve parasal kuralların uyumlaştırılması, piyasa entegrasyonunu garanti altına alıyor. Hükümetlerin uyumlaştırmaya müdahalesinin rolü tartışılmıştır.¹⁹

1.3 Bölgesel Entegrasyon Tartışmaları

Ekonomik entegrasyonun nihai amacı, katılımcı ülkelerde ve muhtemelen dünyanın geri kalanında refah artışı sağlamaktır. Ekonomik entegrasyonun amaçları genel olarak; sınırlı miktarda kıt kaynakların bulunduğu ortak ülkelerdeki ekonomik büyümeyi hızlandırmak ya da alternatif olarak entegrasyon olmadan aynı büyüme hızını korumak, ancak kıt kaynakların kullanımıyla ilgili daha düşük maliyetle sürdürülmektir. RI'nin ekonomik argümanları, gelişmekte olan büyük

¹⁶S, Hoffmann. "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe," *Daedalus*, 95(3), 1966, ss. 867–870.

¹⁷R. J, Langhammer. Regional integration and cooperation in Africa: A history of disappointments? *Intereconomics*, 12(9-10), 1977, ss.257–262.

¹⁸B, Balassa, and Toutjesdijk, A. "Economic Integration among Developing Countries," *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 14(1), 1975, ss.48–52.

¹⁹A. J, Brown, Customs union versus Economic separatism in Developing countries–Part II. *Yorkshire Bulletin of Economic Research*, 13(2), 1961, ss. 88–96.

pazarlara, vatandaşların refah düzeyini arttırmaya, kalkınma finansmanı çekiciliğine ve küreselleşmenin gereklerine odaklanmaktadır.²⁰

1.3.1 Pazar Büyüklüğü Tartışması

RI her zaman Afrika kıtasının birçok bölgesinde ekonomik balkanlaşmayı aşmak için olası bir çözüm olarak görülmüştür. Onların argümanı, Afrika'nın 'balkanlaştırılmış' olması, yani pazarlarının sınırlı büyüklük sorununu kendi başlarına çözemeyen çok küçük ekonomik kuruluşlara bölünmüş olmasıydı. Olası çözüm, bu küçük eyaletlerin birçoğunun ekonomilerinden oluşan entegre bölgesel düzenlemelerin kurulmasıydı ve bu durum, daha büyük bir nüfus sağlayacak ve böylece, mal ve hizmet üretirken endüstrilerin 'ölçek ekonomilerinden' yararlanmalarını sağlayacak bir temel isteyecekti. Bölgesel Ekonomik Entegrasyon yoluyla daha büyük pazarların oluşmasına atfedilen diğer avantajlardır.²¹

1.3.2 Refah Tartışması

Bu düşünce okulunun savunucuları, katılan ülkelerin vatandaşlarının bölgesel entegrasyona, ekonomik ve sosyal refahlarını arttırdığını belirtti. Neoklasik entegrasyon teorisi, serbest ticaret ve korumacılık arasındaki çelişkili kavramları birleştiren Amerikan iktisatçı Viner'in çalışmalarına dayanıyor.²² Model hesaplamalarında, dünyanın geri kalanına karşı yüksek dış tarifelerle (korunmaya karşı korunma) bölgesel bir ekonomik bölge oluşturulduysa, ancak bölgesel blok içerisinde tüm görevler kaldırıldığında (serbest ticaret) bölgesel blok içindeki tüm ülkeler ulusal, ekonomik ve sosyal refah olarak gelişmiş. İkincisi, daha fazla iş, yüksek gelir ve daha iyi yaşam koşulları anlamına gelmektedir.²³

1.3.3 Kalkınma Fonlaması Argümanı

Bölgesel entegrasyon için yukarıda bahsedilen ilk iki ekonomik argüman, neoklasik kavramlara dayanan 'geleneksel' argümanlar olarak nitelendirilebilir, ve bölgesel entegrasyonu destekleyen 'modern' görüşlerdir. Birincisi, RI'nın ek kalkınma finansmanı da çekebileceğini

²⁰L. B. M, Mennes, Planning of industrial complexes by means of geometric programming: P. Nijkamp, Rotterdam University Press, Rotterdam, 1973, ss.127-128

²¹ C, Peters-Berries. Regional integration in southern Africa—A guidebook. Capacity Building International, Germany, 2010, ss.14-15

²²J, Viner. The Customs Union Issue. New York: Carnegie Endowment for International Peace; London: Stevens & Sons, 1950

²³C, Peters-Berries, 2010, ss.15-16

savunuyor. Bu, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve bölgelerde RI için geçerlidir ve pratik deneyimler sonucunda ve pragmatik bir görüş olarak ortaya atılmıştır. Bu açıdan, RI, kalkınma bankaları, çok taraflı bağış kuruluşları (rneğin AB) ve özelleştirilmiş özel bağışçılar (Bill ve Melissa Gates Vakfı, Clinton Vakfı gibi) gibi büyük kalkınma projelerinin finansmanında bulunanlar için çekicidir. Çünkü farklı gelişme çabalarının gerçekleştirilmesine izin vermektedir.²⁴

1.3.4 Güvenlik Argümanı

Afrika gibi siyasi olarak istikrarsız ve kriz bölgelerinde, RI, bölgenin ulusal ve bölgesel güvenlik ve barış durumunu iyileştirebilir. UR organları, ortak istihbarat ve polis stratejileri yoluyla terör ve uluslararası suçla mücadele çabalarını koordine ederek (uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama) bölgesel güvenliği artırabilir. Potansiyel saldırgan, tüm bölge ile etkileşim kurmak istemeyebileceğinden, bölgesel organlar dış saldırganlığa karşı ek koruma sağlar. RI, ortak egzersizleri ve kapasite geliştirme egzersizleri düzenleyerek güvenlik güçlerinin (birçok zayıf devlette siyasi güvensizliğin kalıcı bir unsurunu oluşturduğu) profesyonelleştirilmesi yoluyla siyasi istikrara katkıda bulunabilmektedir.²⁵

1.4 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Aşamaları

Değişken derecedeki entegrasyona bağlı olarak, ekonomik entegrasyon teorisi çeşitli biçimlerde gerçekleşebilir. Kaldırılan ayrımcılığa ve entegrasyon ortakları arasındaki artan işbirliği derecesine göre, ekonomik entegrasyonun aşağıdaki aşamalarından ayrılabilir.²⁶

- ❖ **Tercihli Ticaret Alanı (PTA):** Dünyanın geri kalan ülkeleriyle ticaretle ilgili, ye ülkeler arasındaki ticarete daha az tarife getirdiği yer. Bu ekonomik entegrasyonun en basit veya en gevşek biçimidir.
- ❖ **Serbest Ticaret Bölgesi (FTA):** ye ülkeler, kendi aralarında bulunan ticaret sınırlamalarını FTA'dan kaynaklanan mallar altında kaldırıyorlar ancak kendi ticaret politikalarını ve ticari olmayan engellerini ye olmayan ülkelerle sürdürüyorlar. Buna ek olarak, ye ülkeler, tercihli muamelenin serbest ticaret alanından kaynaklanan emtialarla sınırlandırılmasını sağlamak için 'menşe şahadetnamesi' kullanırlar. Ticaret sapmasını

²⁴C, Peters-Berries, 2010, ss.16-17

²⁵ C, Peters-Berries, 2010, ss.17-18

²⁶ Bela, Balassa, 1961, ss. 4-10

sınırlamak için, düşük tarifeli üye ülke vasıtasıyla serbest ticaret bölgesine giren mallardan kaçınmave sınır noktasında vergi ödemeden diğer üyelere devredildi.

- ❖ **Gümrük Birliği (CU):** Katılımcı ülkelerin aynı tarifeleri üye olmayan ülkelere empoze ettiği yerler. Katkıda bulunan ülkeler arasında ticarete uygulanan tarifelerin ve diğer kısıtlamaların kaldırılmasına ve bölgedeki üye olmayan ülkelerle ticaret konusunda ortak dış ticaret politikasının oluşturulmasına olanak tanır.
- ❖ **Ortak Pazar:** Entegrasyon alanında, faktör hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırıldığı yer. Sermaye, emek ve girişimlerin üye ülkeler arasında herhangi bir engel olmadan hareket etmesi, ulusal üye sınırları boyunca serbest faktör hareketliliğine izin vererek özel bir birliğin ötesine geçiyor.
- ❖ **Ekonomik Birlik / Parasal Birlik:** Ekonomik ve sosyal politikaların bir ölçüde uyumlu hale getirildiği, üye ülkelerin para ve maliye politikalarını uyumlaştırarak hâlâ ortak pazarın ötesine geçmektedir.
- ❖ **Ulus Aşırı Birlik:** Katılan ülkelerin hükümetleri, ekonomik ve sosyal politikalar üzerindeki egemenliğini bir ulusal otoriteye bıraktı. Ekonomik etkileşimin nihai biçimi, egemenliği ulusal bir hükümetin merkezi bir otoriteye sahip olduğu, tamamen politik entegrasyonu içerir.

1.5 Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Ticaret Teorilerinin Etkileri

Bugüne kadar geliştirilen uluslararası ticaret teorileri, gelişmiş ve üçüncü dünya ülkeleri arasındaki ticaretin içeriği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu teori, üçüncü dünya ülkelerini emek ve arazi yoğun birincil ürünler ihracatına odaklanmaya teşvik etmektedir.

Bu malların gelişmiş ülkelerde teorik olarak üretime en uygun mamul eşya ticaretiyle üçüncü dünya ulusları, dünyanın zengin uluslarıyla serbest ticaretten türeyebilecekleri muazzam potansiyeli gerçekleştirebileceklerini ileri sürdüler.²⁷

Ancak soru, en az gelişmiş ülkelerin (LDC) ihracat yaptığı birincil ürünler aracılığıyla büyüme ihtimalinin mümkün olup olmadığı, tartışmaya açık olup olmadığıdır. Bu konu ile ilgili M. Todaro, (1994) talep ve arz yönlü etkilerini şu şekilde ifade etmiştir.²⁸

²⁷Todaro, Michael. P. Economic Development, Longman publishing company, New York, 1994, ss.565-568

²⁸ Todaro, Michael. P., 1994, ss.566

Talep tarafında, hızlı genişlemeye veya üçüncü dünya temel ürünlerine, özellikle de gelişmiş ülkelere yapılan tarımsal ihracatlara karşı en az beş faktörün etkili olduğu görülmektedir

- ❖ Tarımsal gıda maddeleri ve hammaddeler için kişi başına düşen gelir esneklikleri, yakıt, bazı mineraller ve imalatçılarla karşılaştırıldığında nispeten düşüktür;
- ❖ Gelişmiş ülke nüfus artışı oranları artık değiştirme seviyesinde veya yakınında, bu nedenle bu kaynaktan az bir genişleme beklenebilir;
- ❖ Birincil olmayan yakıt temel mallar için talebin fiyat esnekliği nispeten düşük gibi görünmektedir;
- ❖ Sentetik ikamelerin gelişmeleri daha yüksek emtia fiyatlarına ve dünya ihracat pazarlarındaki rekabetin doğrudan kaynağı olarak hareket eder;
- ❖ Gelişmiş ülkelerde tarımsal korumanın büyümesi

Arz yönünde şunları söylemiştir:²⁹

Sınırlı kaynak gibi birçok üçüncü dünya üretim sisteminin yapısal katılığı; Olumsuz iklim; Zayıf topraklar; Antik kırsal, kurumsal, sosyal ve ekonomik yapılar; ve arazi kullanımının ekonomik olmayan modellerini içermektedir.

Önemli ölçüde ikili tarım yapıları olan, gelişmekte olan ülkelerde (yani, binlerce bölünmüş, düşük üretken köylü holdingleri ile yan yana mevcut büyük kurumsal sermaye yoğun çiftlikler) ihracat kazançlarındaki herhangi bir büyüme, kırsal nüfus arasında çok eşit olmayan bir şekilde dağıtılacak.

Bu talep ve arz kısıtlamaları göz önüne alındığında, birincil ürünler ihracatı yoluyla büyüme ihtimalleri güvenilmez hale gelir. Bunu bilerek, az gelişmiş ülkeler uzun zamandan beri sanayileşme yoluyla büyümeye çalışmaktadır. 1950'ler ve 60'lar sırasında, kalkınma literatürünün en büyük öğretilerinden biri, başarılı ekonomik kalkınmanın ancak hızlı sermaye birikimi ve hızlı kurumsal büyümenin ikiz kuvvetleri vasıtasıyla gerçekleşebileceğiydi. İç piyasaya hizmet etmek ve kentsel ekonomide 'gereksiz' veya 'fazlalık' kırsal emekçilerin emilimini kolaylaştıracak modern

²⁹Todaro, Michael. P., 1994, ss.567

bir sanayi sektörünün geliştirilmesine odaklanarak, az gelişmiş ülkelerin, önemli ölçüde kendi kendine yeterliliğe doğru en hızlı şekilde ilerleyebileceği savunuldu.³⁰

Sanayileşme yoluyla bu büyüme fikri daha sonra yaygın ve güçlü bir şekilde kabul gördü. ÇYO'ların çoğu, yurtiçinde malların, özellikle de tüketim mallarının üretiminin değiştirilmesi amacıyla, gelişmiş dünyadan yeni teknolojilerin ithalatı ve uygulanması yoluyla kabul etmiştir. Ancak, teknolojiyi kopyalarken veya taklit ederken, teknolojinin üçüncü dünya bağlamı ile alakalı düzeyi sorununu gündeme getiriyor. Tekrar tekrar, LDC'lerin emeğin kalitesinden ötürü bol miktarda emek harcadığı sorgulanabilir olabileceğini söyledi ve kanıtladı. Dolayısıyla, Afrika ülkelerinin çoğu yoğun emek teknolojilerini benimsemeye çalıştı. Bununla birlikte, ithal ikameci sanayileşmeyi uygularken, başlangıç aşamasında üretim maliyeti daha yüksek olur; gelişmiş ülkeler (sermaye yoğun teknolojileri kullanan AR-GE faaliyetleri, ölçek ekonomilerinden yararlanan, altyapı gelişmiş, yüksek insan sermayesinin seviyesi, vb.) güçlü olacaktır.³¹

1.6 Serbest Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Birçok çalışma, ticaretin açıklığının daha hızlı ekonomik büyüme ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Ticaret serbestliği ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı incelemek üzere bir grup, 40 Afrika ülkesi için kapsamlı bir veri tabanı kullanıyor ve 1980-1999 döneminde Afrika'da daha açık olan ülkelere kapalı kalanlara kıyasla daha yüksek bir büyüme oranı yaşandığını savunuyor. Ayrıca, ticaret liberalizasyonu ve ekonomik entegrasyonun Afrika ülkeleri için ekonomik büyümeyi arttırmasına rağmen, hükümet tüketim harcamasındaki artış bu büyümeyi yavaşlatıyor. Çalışması, ticaret açıklığının daha hızlı ekonomik büyümeyle ilişkili olduğunu gösteren deneysel çapraz ülke araştırmalarının bulgularını izliyor. Bununla birlikte, ikisi arasındaki olumlu bir ampirik ilişki hakkındaki tartışma henüz çözülmüş değildir.³²

³⁰Arvind, Panagariya, The New Regionalism in Trade Policy. Centre for Economic Policy Research, World Bank Publications, 1992, ss.172

³¹ P. R, Krugman, and Obstfeld, M., International Economics: Theory and Policy (5th ed), Addison-Wesley-Longman, Reading, MA., 2000

³²L. A., Agama, &C. A, McDaniel, The NAFTA Preference and US-Mexico Trade: Aggregate-Level Analysis. The World Economy, 26(7), 2003, ss. 943-945.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda ticaret reformlarına yönelik son dönemde yapılan harekete rağmen ticaret ve kalkınma politikalarının bazı yönleri konusunda bazı önemli tartışmalar sürüyor. Önemli bir mesele şu ana kadar teorik modellerin ticaret politikasını daha hızlı denge büyümesine bağlayamadığı gerçeğidir. İkincisi, bu teorik gelişmelere rağmen, ampirik sonuçların kalitesi veri problemlerinden etkilenir. Yakın tarihli araştırmalar, ampirik literatürde ticaretin liberalizasyonu ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir bağlantıyı istikrarlı ve güvenilir bir şekilde ortaya koymadığını iddia etmektedir. Birincil kaygı, ampirik çalışmaların diğer ekonomik politikaları temsil eden araçsal değişkenleri yeterince kontrol etmediği yönündedir. Bazı durumlarda, güvenilir kontrol değişkenleri atlanmış olabilir. Üçüncüsü, kalkınmaya yönelik daha sonraki ticaret liberalizasyonunun esası ve doğası hakkında devam etmekte olan bir tartışma var. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası örgütler bir taraftan hızlı ve geniş çapta liberalleşmeyi desteklemektedir.³³

Ekonomik entegrasyonun ekonomik performansı geliştirdiği yönündeki basit iddia, küresel pazarlara açılma çağrısının temeli olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler, bölgesel blokları vasıtasıyla uluslararası ticarete açılmış ve DTÖ'nün belirlenmiş kuralları çerçevesinde verimli bir şekilde müzakere etmek için gerekli kapasiteyi oluşturduklarından, ticaretin artırılacağı ve ekonomik büyümenin artacağı beklenmektedir. Bu da yoksulluğu azaltacak ve bu ülkelerin sakinlerinin çoğunluğunun yaşam standardını iyileştirecektir. Ekonomik büyüme iddiası, bölgesel entegrasyonun yatırımları artıracak ve büyümeye neden olacağını söyleyerek de geçerli. Bölgesel entegrasyon süreci ticareti geliştirirken, getiriye bazı üretim faktörlerine yükseltme eğilimindedir.³⁴

1.7 Bölgesel Entegrasyonun Yeni Paradigması

Günümüzün küreselleşme çağında bölgesel entegrasyon düzenlemesindeki teorik çalışmalar, bölgeselciliğin canlandırılması ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için ortaya çıkardığı sorunlardan etkilenmişti.³⁵ Günümüzde küresel ekonomilerin entegrasyonu,

³³ F, Rodriguez, &D, Rodrik, Trade policy and economic growth: a skeptic's guide to the cross-national evidence. NBER macro economics annual, 15, 2000, ss. 270-273.

³⁴ R. E, Baldwin. Review of theoretical developments on regional integration. Regional integration and trade liberalization in sub-Saharan Africa, Vol.1, 1997. ss.30-32.

³⁵ D, DeRosa, Regional Integration Arrangements: Static Economic Theory, Quantitative Findings, and Policy Guidelines. Working Paper Series No. 2007, World Bank, 1998, ss.49

ticaret, finansal akışlar veya portföy yatırımları, teknoloji ve bilgi alışverişi ve emeğin taşınması ile gerçekleştirilmektedir.

Dünya ticareti ve sermaye akımlarının önemi artmaktadır. Bu eğilimlerin zorluklarıyla baş edebilmek için, ülkeler ekonomi blokları oluşturmak için el ele vermelidir. Bu eğilimlerin avantajlarından yararlanabilmek için ülkeler aynı zamanda doğru politikalar ve uygun kurumlar vasıtasıyla kendilerini düzgün bir şekilde konumlandırmalıdır. Bunlar; düşük dış tarifelerle dışa yönelimi, makroekonomik politikaların uyumlaştırılması, finansal ve diğer hizmetlerde serbest ticaret, teknik normların standartlaştırılması, prosedürler ve çevresel düzenlemeler ve sınır ötesi yatırım akışları. Entegrasyon planlarının istikrarı için zorluklardan biri, üyeler arasında maliyetlerin ve faydaların eşit olmayan dağılımıdır.³⁶

Bölgesel entegrasyonun odağı, istikrarlı ve sağlam ulusal makroekonomik politikaların ve insan ve fiziksel sermayenin hızla birikimine yardımcı olarak ekonomik büyümeyi artırmak için yeniden düzenlenmelidir.³⁷Bölgesel entegrasyon çalışmalarının mantıklı biçimde tamamlanmasına ilişkin şartlar, dağıtım kazançlarının dikkatle sıralanması, dağılımın eşitlikçi hale getirilmesi için kurulan tazminat mekanizmaları ve gerekli olanı sağlamak için belli bir ulusal egemenlik verilmesi talebinde bulunmaktadır; Bölgesel düzeyde uyumlaştırma. Buna karşılık altyapılardaki bölgesel işbirliği, büyüklükleri ve ekonomik kalkınma düzeyleri ne olursa olsun düşüktür.³⁸

Ticaretin, ölçek ekonomilerine dayalı daha fazla yatırım ve daha hızlı üretkenlik artışı yaparak öğrenme ve özellikle yurtdışından yeni bilgi edinme ile ilişkili olması nedeniyle, ticaretten gelen dinamik kazanımların aksine, illerin DYY aracılığıyla üretim imkanı sınırına doğru kayması söz konusudur. Modern ticaret teorisinde vurgulanan, dinamik ticaret kazançlarıdır. İhracat ve

³⁶W. M, Lyakurwa, Mjema, G. D., and Rutasitara, L., Regional Integration Study of East Africa: Tanzania Country Report. Report submitted to the African Centre for Economic Growth, 2002, ss.40-42

³⁷J, Fine and S, Yeo. Regional integration in Sub-Saharan Africa: dead end or a fresh start. Regional integration and trade liberalization in sub-Saharan Africa, Vol. 1, 1997, ss.452.

³⁸ P, Robinson, Potential Gains from Infrastructural and Natural Resource Investment Coordination in Africa. Regionalism and the Global Economy: The Case of Africa, 1996, ss.72-75.

ekonomik büyüme arasındaki nedensel zincirde hayati bir çizgi oluşturan yeni ticaretten teorisinde bahsetmiştir.³⁹

Ekonomik entegrasyon ile ilgili yeni literatür, "sığ entegrasyon" ile karşılaştırıldığında "derin entegrasyon" kavramına çok dikkat ediyor. Derin entegrasyon, ağırlıklı olarak, gümrük tarifeleri ve kontenjanlar gibi sınırlamaları ortadan kaldıran FTA'lara ve CU'ya sızmaktadır. Derin entegrasyon, endüstriyel ve çevresel standartlar, devlet satın alma kuralları ve sağlık ve bitki sağlığı düzenlemeleri gibi ülkelerde faaliyet gösteren kısıtlamaların ortadan kaldırılması anlamına gelir; mali farklılıkların ortadan kaldırılması, derin entegrasyonun diğer bir yönüdür.⁴⁰

Gelişmekte olan ülkeler, etkin talebin yetersizliği nedeniyle sınırlı pazar büyüklüğü ile karakterizedir. Dolayısıyla ticaret anlaşmaları küçük ülkeler için büyük anahtarlardan daha önemlidir, çünkü firmalar artık entegrasyona kıyasla daha büyük işaretler üretebilir. Küçük ülkeler, ölçek ekonomileri ve artan rekabetlerden, büyük ülkelere göre daha fazla fayda sağlayacağından bölgesel ticaret anlaşmalarına katılmak için daha öncelikli olduklarını görmeyi beklemektedir.⁴¹

1.8 Afrika Entegrasyonu ile İlgili Ampirik Çalışmalar

Bu çalışmada bölgesel entegrasyon düzenlemelerinin statik teorisini gözden geçirmiş ve Bölgesel Entegrasyon Anlaşması, kullanılan Hesaplanabilir Genel Dengeleme (CGE) modeli ile ilgili son sayısal çalışmaların ilgili bulgularını ele almıştır. Çalışma ayrıca, büyük ya da küçük bölgesel ticaret bloklarına katılmayı düşünen gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için politika yönergeleri türetmiştir. Kılavuzlar, esas itibarıyla, üye ülkelerdeki maliyet koşullarının artması, homojen ticaret ürünleri ve mükemmel rekabet varsayımı altında, uluslararası ticaret hadlerini etkileyemeyen ya da tamamen üye olmayan ülkelerle ticareti durduramayan küçük ticaret ekonomileri için geçerlidir. Bu politika ilkeleri, yalnızca dünya ticaretinin küçük bir bölümünü oluşturan birçok gelişmiş ülkeye ve daha çok gelişmiş ülkelere uygulanmaktadır. Çalışma, CGE ve diğer analitik modellerin hem uyguladıkları iktisatçıların hem de ekonomik teorisyenlerin

³⁹G. M, Grossman, & E, Helpman, Trade, knowledge spillovers, and growth. European economic review, 35(2-3), 1991, ss. 522.

⁴⁰ AfDB, Regional Integration in Africa: Africa Development Report, Abidjan: African Development Bank, 2000 ss.9

⁴¹L.B, Mennes, 1973

bölgesel entegrasyon düzenlemeleri hakkında faydalı ilke yönergeleri getirme sorununu getirdiği en önemli araçlardan biri olduğu sonucuna varmıştır.⁴²

Bölgedeki entegrasyonu, yani Sahra altı ülkeler arasında ticaret tercihleri alışverişinde bulunmayı amaçlayan bir öneriyi inceleyen raporda, Afrika bölgesel ticaret düzenlemeleri ile ilgili sorunların genel olarak kabul görenden daha cesaret kırıcı olduğunu gösteriyor. Afrika'nın petrol dışı ihracatı çok az sayıda ürüne yoğunlaşmış olup, bunların hiçbirisi bölgesel ithalatla önemli değildir. Dahası Sahra Güneyi Afrika ülkelerinin birbirleriyle ticaret yapma nispeten azlığı var gibi gözükmemektedir. Karşılaştırmalı avantajlar ortaya koyan endeksler, Afrika ülkelerinin rekabetçi bir şekilde ihraç ettiği işlenmiş ürün yelpazesinin oldukça dar olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, Afrika'nın bölgesel ticaret düzenlemelerine yönelik politikalara ilişkin "gevşek" bir durum gibi görünen bir durumla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Eğer kıta kilit makine ve ulaşım teçhizatı grubunda bir ihracat kapasitesi geliştirmiyorsa, bölge bu ithalatlar için Afrika kökenli olmayan ülkelere bağımlı olmaya devam edecektir. Afrika dışındaki tedarikçilere olan bu bağımlılık, bölgesel düzenlemenin başarısı için görünüşü azaltacaktır.⁴³

Gelişmekte olan ülkeler için büyümenin belirleyicilerini ele alan bir dizi farklı ampirik çalışma bulunmaktadır. 1965-90 döneminde bir grup Sahra altı Afrikalı ülke için ticaret politikaları ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı test eder ve bu ülkelerdeki uzun vadeli büyümenin temellerinin insan kaynağı olduğunu bulur; Paralel olarak fiziki altyapı, makroekonomik istikrar ve hukukun üstünlüğü önemli bir rol oynamaktadır.⁴⁴

Afrika'daki bölgesel ekonomik entegrasyonun temel sorunlarını, teorik ve ampirik literatürün içgörünün sınırlanması ve kıtada uygulanan uygulama ve spesifik yaklaşım konularıyla ilişkili iki geniş alana ayırdı. Uygulama konuları, ekonomik entegrasyon anlaşmalarının uygulama aşamasında karşılaşılan ekonomik, politik ve kurumsal kısıtlamaları kapsamıştır. Bu yöntem, ekonomik entegrasyonu sürdürmek için mevcut alternatifler kümesine atıfta bulunuyor. Alternatifler, kademeli bir ikili anlaşmadan kıtanın geniş bütünleşmesine kadar uzanıyor. Çalışma,

⁴²D, DeRosa, 1998, ss.50-52

⁴³A. J. Yeats, "What Can Be Expected from African Regional Trade Arrangements? Some Empirical Evidence" World Bank policy research working paper 2004, Washington, D. C, 1999

⁴⁴Dani, Rodrik. Trade Policy and Economic Performance in Sub-Saharan Africa, NBER Working Paper No. 6562, National Bureau of Economic Research. Cambridge, MA, 1998, ss. 4-8

COMESA deneyimleri ile karşı karşıya bırakarak bu konuları eleştirel olarak değerlendirmektedir. Bu çalışmanın temel sonucu sadece mevcut ekonomik grüplamanın performansının hayal kırıklığı yaratmakla kalmayıp aynı zamanda kırsal koşulların değişimi, tazminat meseleleri, gerçek siyasi taahhüt, üyeliğin örtüşmesi, politika uyumluluğu ve zayıf özel sektör katılımıyla sınırlandırılmış olmasıdır.⁴⁵

Bu araştırmada, endüstri rekabet gücü, uluslararası ticaret ve tarife gelirleri ile basit bir uygulanan ekonomik model kullanılarak bir Doğu Afrika İşbirliği (EAC), gümrük birliğini oluşturmanın ekonomik refahı üzerindeki etkileri incelendi. Kenya, Uganda ve Tanzanya'yı kapsayan EAC grubu, üç ülke arasında bir Ortak Harici Tarife (CET) oluşturacak bir Doğu Afrika gümrük birliği kurma ve bölgedeki ticaretin gümrük vergisi kısıtlamaları olmaksızın akmasına izin verme konusundaki yakın vadede hedefini taşıyor. Yeni düzenleme, üye ülkelerin tüm bölgesel ve uluslararası ticarete uygulanan tarife dışı engelleri de ortadan kaldıracak. EAC gümrük birliği planı, üç ülke içindeki ve bu ülkeler arasındaki ekonomik etkileri konusunda birçok belirsizlik yaratmaktadır. Bu ülkeler, ortak konumu, iklimi ve gelişme tarihi ile ilgili birçok temel benzerliğe sahiptir. Ekonomi politikaları ve rejimleri de dahil olmak üzere önemli hususlarda farklılıklar gösterirler. Bu, bölgesel ticarete tarife ve diğer kontrollerin ortadan kaldırılmasının ekonomik etkileri konusunda özel sektörün endişelerini doğurmuştur. Bu kaygılardan hareketle çalışma, gümrük birliğinin temel ekonomi teorisini gözden geçirmekte ve önerilen EAC gümrük birliğinin ekonomik maliyetlerini ve yararlarını ve bunun sanayi rekabet gücünü ve devlet tarife gelirleri üzerindeki etkisini değerlendirmek için basit bir uygulanan ekonomik modeli özetlemektedir. Çalışma, üye ülkelerin son ticaret ve koruma istatistiklerine uygulanan modelin bir gösteri versiyonunu sunar ve simülasyon sonuçları, ticaretin, gümrük vergilerinin gelirinin, EAC gümrük birliğini kurmanın ekonomik refah etkilerinin ortak dış tarife ile miktarlarının tahminlerini verir. Yaklaşık yüzde 15-20 arasında değişmektedir. Model ayrıca bölgedeki tarifelerin yoğun, tek taraflı olarak indirilmesini, ayrımcı olmayan, en çok tercih edilen ulus (MFN) bazında teşvik etmek için de uygulanmaktadır.⁴⁶

⁴⁵A, Geda, &H, Kebret, Regional economic integration in Africa: A review of problems and prospects with a case study of COMESA. Journal of African Economies, 17(3), 2007, ss.365-69

⁴⁶Dean, DeRosa, Marios, A., Obwona, and V, Roningen. The New EAC customs union: Implications for trade, industry competitiveness, and economic welfare in East Africa. Unpublished manuscript. ADR International Ltd, Falls Church, VA,2002, ss.20-21

Bu araştırmada simülasyon sonuçlarına göre, gümrük birliği senaryolarıyla ilişkili ticaret yaratımı başta Kenya ve Tanzanya'da olmakta, Uganda'da değil. Dolayısıyla, ithalatla rekabet eden sektörlerdeki rakipler, Kenya ve Tanzanya'daki EAC gümrük birliği Uganda'ya göre daha fazla etkilenecek. Önerilen gümrük birliği uyarınca, her üç ülke de, bölgede bulunan ithalatlarda uygulanan tarifelerin kaldırılması nedeniyle, 20 ila 70 milyon dolar arasında önemli bir gümrük vergisi tahsilatı yaşayacak. Fiili tarife gelirlerindeki azalma, Kenya ve Tanzanya için düşük CET gümrük birliği senaryosu altındaki Uganda'dan daha yüksektir.⁴⁷

Son olarak, sonuç, üç EAC ülkesinin de açık bölgede ekonomiyle, Kenya'da GSYİH'nın yaklaşık yüzde 3'ü, Tanzanya'nın yüzde 2'si ve Uganda'nın yüzde 1'in altındaki iyileştirilmiş ekonomik refahın tadını çıkardığını gösteriyor. Ayrıca, açık bölgeselcilik altında, ithalat, üreticilerin çoğunu ve işlenmiş gıda ve diğer üç birincil ürünlerin ihracat artışlarını artırmaktadır.

Doğu Afrika'daki bölgesel entegrasyonun Uganda'ya maliyet ve menfaatlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmalarında, Uganda ekonomisi üzerinde Ortak Harici Tarife (CET) ve FTA kurmak amacıyla hükümet gelirinde matematiksel bir model kullandılar. Araştırma, fayda ve entegrasyon maliyetinin paylaşımı için karşılıklı olarak kabul edilebilir uygun bir mekanizma önermektedir. Çalışma, entegrasyon sürecindeki kaybedenleri ve yararlanıcıları açık bir şekilde belirlemek ve topluluk içinde sosyal yardımların paylaşılması ve tazminat konularını ele alan en uygun kurumsal çerçeve çalışmalarını amaçlamaktadır. Bu yönü, EAC bağlamında bölge bütünleşmesinin Uganda'ya maliyet ve menfaatlerinin belirlenmesinin geciktiği konusunda önemlidir. Çalışma aynı zamanda bölgede ekonomik entegrasyona yönelik ilerlemenin sağlanabileceği hızı geri alabilecek sosyal ve politik yönleri vurguluyor. Dahası, Uganda'nın, EAC Sekretaryası'nın ve diğer kilit paydaş gruplarının entegrasyon süreci için ele alması gereken öncelikli politika alanlarını tanımlıyor. EAC çalışmasında göz önüne alınması gereken kilit konular; dahili tarifelerin ortadan kaldırılması ve ortak bir dış tarife oluşturulması hususlarını içermektedir. Çalışma, Doğu Afrika Topluluğu'nda CET ve FTA'nın uygulanmasından dolayı ülke hükümeti tarafından kaybedilen temel sorunun olduğunu göstermektedir.⁴⁸

⁴⁷Dean. A, DeRosa, Marios, Obwona, and V, Roningen, 2002, ss.21-22

⁴⁸Michael, Atingi-Ego, Marios, Obwona, and Charles. A, Abuka, Regional Integration Study of East Africa: The Uganda Country Report. AECG, 2001, ss.37

Bu araştırma, Doğu Afrika İşbirliği'nin (EAC) Tanzanya ekonomisi üzerindeki maliyet ve yararlarını analiz etmek için bir matematiksel model kullandı. Ayrıca, Tanzanya'ya vurgu yaparak EAC gümrük birliği oluşumuna baktılar. Tanzanya ticaretinin yapısı hâlâ gelişmiş ülkeler için olan birincil malların ihracatı tarafından yönetiliyor ve ticaretinin küçük bir kısmı (ihracat ve ithalat) Kenya ve Uganda ile yapılmaktadır. Tanzanya'nın tarife rejimi 1998 / 99'a kadar daha basit bir 5-bant tarife yapısı ve 2001/02'den beri 4-band'a erişerek önemli değişiklikler yapmıştır. Maksimum oran yüzde 25'tir. Bununla birlikte, ithalat üzerindeki ayrımcı vergiler gibi diğer tarifeler halen devam etmektedir. Kenya'nın aksine Tanzanya, Ortak Harici Tarifenin (CET) kurulmasıyla dahi sorunlarla karşı karşıya bulunuyor çünkü sonuç hala hükümet için önemli bir gelir kaybı. Ortak dış tarife benimsemek, üç ülkenin dünyanın geri kalan ülkelerindeki ithalatlara uygulayabileceği dış tarifelerin hangi yapısına ve yüksekliğine ilişkin daha fazla soruşturma yapmayı gerektirir. Simülasyonlar, Tanzanya için (0, 10, 20) yüzde ve (0, 5, 20) yüzde yapıların önermesine götürüyor. Tanzanya'nın önerilen iki yapıdan birine (0, 10, 20) ulaşması için en az altı yıl önerilir. Farklı senaryolarda, kaybın toplam vergi geliri tahsilatının % 12'sinden fazlası olduğu tahmin edilmektedir. Uzun süreler, örneğin ülke için alternatif iç kaynak arayan örtük maliyetleri barındırabilir. Olası maliyet algılamalarıyla veya üyelerin sağduyulu faydaları ile mücadele etmenin muhtemel yolu, ortakların bölgesel bir uzmanlık alanına ve endüstri alanına olan mutabakatıdır. Bu, Doğu Afrika Kalkınma Stratejisinde kesinlikle ima edilmiş gibi görünüyor. Bölgesel kalkınma bankaları, adil dağılımı yansıtmak isteyen karşılıklı mutabakata dayalı kaynaklar tahsis etmek için kullanılabilir. Bu, temelde, çeşitli tiplerin altyapısı örneğin Enerji, ticaret, yollar ve iletişim ve doğal kaynakların geliştirilmesi ile talepteki tamamlayıcılıkları artıracak şekilde gereklidir.⁴⁹

Bu çalışmada, Etiyopya'nın COMESA-FTA'ya katılmasının yararlarını ve maliyetlerini ve özellikle yerli imalat sektörü üzerindeki etkisini değerlendirmek için statik hesaplanabilir kısmi denge modelini ve genel olarak hükümet gelirlerine, yerel tüketicilere ve genel olarak refah. Sonuçta, kısa vadede, Etiyopya'nın serbest ticaret düzenlemesine katılması maliyetlerin

⁴⁹W. M, Lyakurwa, Mjema, G. D., and Rutasitara, L, Regional Integration Study of East Africa: Tanzania Country Report. Report submitted to the African Centre for Economic Growth, 2002, ss.40-42

avantajlarından daha ağır olduğunu ortaya koydu, dolayısıyla refah azaltıldı.⁵⁰ Ancak bu çalışma imalat sektörüne odaklanmış ve hesaplanan refah kaybı sadece COMESA-FTA'nın statik etkisini yansıtmaktadır; Dolayısıyla, tarife ortadan kaldırmanın ekonomi genelindeki etkilerini göstermemektedir.

Etiyopya'nın ticaret performansını kısıtlayan faktörleri analiz ederek ticaret performansını ve endüstriyel gelişmeyi geliştirme yollarını savundu "Etiyopyalı İhracat Bariyeri Olarak Arz ve Talep Taraf Kısıtlamaları" başlıklı çalışmasında. Çalışma, sınırlı ihracat ihracatı çeşitliliği, ticaret açığının genişletilmesi ve Etiyopya'nın uluslararası ticaretinin performansını belirleyen ithalat faturasını ödemek için mali yardıma olan bağımlılığı da içeren ev içi engelleri tespit etti. Ayrıca, çalışma, komşu ülkelerle olan kayıp ticaret ve Afrika ortaklarıyla ilgili diğer kısıtlamaları inceledi. Dolayısıyla, Etiyopya'nın, ulaşılabilir en iyi altyapı tesisleri ve bölgesel işbirliği gelişmeleri ve iç idari süreçlerdeki reformlar yoluyla ticaret performansında daha fazla şey yapabileceğini savunmaktadır.⁵¹

⁵⁰G. A, Tessema, T, Ferede, A., Hailu, &F, Guta. The Impact of Regional Economic Cooperation on the Ethiopian Manufacturing Sector: The Case of Common Market for Southern and Eastern Free Trade Area (COMESA-FTA). Ethiopian Journal of Economics, 10(1),2001, ss.10-14

⁵¹Dan, Ciuriak. Supply and Demand Side Constraints as Barriers for Ethiopian Exports – Policy Options, Presentation at the 5th Annual National Private Sector Development (PSD) Conference, Addis Ababa, Ethiopia,2010, ss.49-53

2. BÖLGESEL ENTEGRASYONUN FAYDA VE MALİYET ANALİZİ

2.1 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Mantığı ve Motivasyonu

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik entegrasyon için çeşitli itici güçler ve mantık yürütülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik bütünleşmenin başlıca sebepleri olarak ticaret, kalkınma, politika ve güvenliği tespit ettiler.⁵² Ekonomik bütünlüklerin ana itici güçleri olarak ekonomik yönleri ve siyasi yönleri belirttiler.⁵³ Son zamanlarda yapılan çalışmalar, büyük sanayi ülkelerinin sözleşmeye üye olup olmadıklarını, sektörel hariç tutma oranlarının kapsamını ve bölgesel ekonomik entegrasyonun daha derin entegrasyonu ne derecede içermesi gerekir gerektirdiğini, malların, ticaretin, engellerin tercihi olarak ortadan kaldırılmasının ötesine geçtiğini ortaya koymaktadır. Afrika'da bölgesel entegrasyon kooperatiflerinin kurulmasının olası nedenleri aşağıda listelenmiştir.

2.1.1 Pazar Boyutu ve Pazar Erişimi

Bölgesel işbirliği, kaynakları bir araya getirerek veya pazarları birleştirerek ekonomik küçüklüğün dezavantajlarını önlemek için bir yol sağlar. Bu ekonomiler, bu küresel ekonomiye büyük bir yatırım yapmak için kendi başına çok küçüktür. Dolayısıyla, RTA, ortak ülkelere, yatırımcıların ölçek ekonomilerinden yararlanıp rekabet edebilecekleri daha geniş bir pazar sağladığını söyleyebiliriz. Dahası, bir eğitim zemini sağlar ve liberalleşmiş ve rekabetçi dünya pazarında hayatta kalmalarını kolaylaştırır.

Afrika'daki ekonomik entegrasyona katılma fikri, ülkelere iç pazardaki küçüklüklerle ilgili kısıtlamaları önlemeye, ölçek ekonomisinden ve pazardaki pürüzsüz erişimden yararlanmalarını sağlayarak ülkelere yardımcı olabilmesidir. Bu tür avantajlar rekabetin güçlenmesine yol açabilir ve bunun sonucunda verimliliği artırabilir. Aynı zamanda üretim ile ihracatı çeşitlendirir.

⁵²M, Pangestu, &R, Scollay, Regional Trading Arrangements: Stocktake and Next Steps. In Trade Policy Forum. Bangkok, 2001, ss.12

⁵³ Bernard, Hoekman, Aaditya, Mattoo, and Philip, English. (Eds.). Development, Trade, and the WTO: Handbook (Vol. 1). World Bank Publications, 2002, ss.550

Bölgesel entegrasyonda, komşu Afrika ülkeleri tat veya aşırı taşıma maliyetleri nedeniyle dünyanın geri kalanında ticareti olmayan belirli ürünler için bölgesel bir pazar teşkil edecektir.

Bir RTA, böyle bir malın tüm potansiyel tedarikçilerini küçük ülkeler açısından kapsıyorsa, bunun refah düzeyine kavuşması şarttır. Buna ek olarak, sınır formalitelerinde yer alan gecikmeler ve işlem maliyetleri, RTA'nın oluşturulmasıyla azaltılacaktır. Dahası, bölgesel entegrasyon sözleşmesi, ortak pazarlara yapılan ihracat için gümrüksüz erişim imkânı sağlıyor. Ancak, bir üye ülkenin bu pazar erişiminden sağladığı faydanın sadece eşinin pahasına gelebileceğini ve bunun da tarifelerini ortadan kaldırmak durumunda daha iyi olabileceğini ve dolayısıyla her iki tarafın da bununla kazanacağını belirtmek gerekir. Buna ek olarak, başka bir pazara daha iyi erişim, kendi pazarını açmaya bağlıysa, Afrika ülkeleri için ticaret reformları yapılması önerilir. Bu durumda, ithalat sektörleri sözleşmesiyle birlikte ihracat sektörleri genişliyorsa, ayarlama daha kolay olabilir.⁵⁴

2.1.2 Sanayileşme

Afrika'nın yeni altyapı oluşturması, koordine ederek üretkenliğini artırması ve yeni pazarlara girmesini sağlamak için uzun vadeli stratejilere ihtiyacı var. Atıkları azaltan makroekonomik reformlar kısa vadeli üretkenlik kazançları üretebilirken uzun vadeli verimlilik artışlarının dengelenmesi, sermaye birikimi, beşeri sermaye geliştirme ve yapısal değişim arasında dengeli bir karışım gerektirir⁵⁵ Buna ek olarak, üretim faktörlerinin daha üretken kullanımlara tahsis edilmesi, toplam faktör üretkenliğini kalıcı olarak artırabilir.

Bölgesel entegrasyon anlaşmalarının, mevcut bozulmaları azaltarak ve iş teşviklerini değiştirerek, ekonomik faaliyetlerin yerini değiştirmesini sağlaması muhtemeldir. Endüstriler, üyelerin birbirlerine göre ve üye olmayanların karşılaştırmalı avantajlarına dayalı olarak yer değiştirebilirler. Yer değiştirme, gelir düzeylerini ve üretim faktörlerine olan talebi değiştirebilir, bazı üyeler için kazançlar elde eder ve diğerleri için kayıplar yaratabilir. RTA'lar aynı zamanda

⁵⁴Manone Regina, Madyo, The importance of regional economic integration in Africa (Doctoral dissertation, University of South Africa), African Economic Community, 2008, ss.62

⁵⁵Economic Commission for Africa (ECA), Assessing Regional Integration in Africa II (ARIA II). Rationalizing Regional economic communities. United Nations Economic Commission for Africa, ECA, Addis Ababa, 2006, ss.10

gelir yakınlaşmasına yol açabilir. AB, İrlanda, Portekiz ve İspanya zengin AB üyelerindeki boşluğu kapattığında bu açıdan mükemmel bir örnek gösterdi. 1980'lerin ortalarında, kişi başına düşen gelirler AB ortalamasının% 27 ila% 61'i arasında değişmekte ve 1990'lı yıllarda% 38 ila% 91 arasında değişmektedir.⁵⁶

Gelir yakınsaması için bu argümanın gelişmekte olan ülkelerde mi yoksa gelişmiş ülkelerde de mi geçerli olup olmadığı sorgulanmıştır. Afrika'daki endüstriyel gelişme seviyesi, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşüktür ve genel ekonomik faaliyetler ile ihracatın hacmi ve değeri bakımından tarım ağırlıklıdır. Bu nedenle, özellikle üye ülkeler koruma bariyerlerinin arkasında sanayileşmeyi arzu ediyorsa, Afrika'yı ekonomilerine entegre etmek avantajlarına gelecektir. Blok içi endüstriyel uzmanlık alanını sağlayan bir grup oluşturmak, koruma maliyetini düşürür ve tek taraflı liberalizasyon yoluyla üyelere açık olmayacak refah kazançları oluşturabilir.

Ayrıca, eğer tercihli pazarlar mevcut olduğunda sanayiler daha yüksek çıktı seviyelerinde rekabet edebilir hale gelirse, bölgesel ekonomik entegrasyon haklı çıkmaktadır. Bununla birlikte, çıktıların genişlemesi maliyetlerini rekabetçi hale getirmek için yeterli olursa, bir sanayinin korunan bir bölgesel pazarın desteğine neden ihtiyaç duyacağı açıklanmalıdır. Entegre ülkelerin nihai hedefi, sanayi gelişiminin yaygınlaştırılması, endüstriyel gelişme ve ilerlemeden sağlanan faydaların tüm üye ülkelere dağıtılması ve böylece bir ülkede sanayilerin kümelenmesinin engellenmesi olmalıdır.⁵⁷

2.1.3 Uzmanlık

Gelişmekte olan ülkeler genel olarak birincil ürünlerin üretiminde uzmanlaşmıştır. Bu tür üretimden edindiğimiz ekonomik artığın yeniden tahsis edilebilmesi ve diğer sektörlerle etkin bir şekilde yatırılabilmesi durumunda, bunun yanlış bir yanı yoktur. Bununla birlikte, gerçekte nadiren olan şey bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, ekonomik büyümeyi hızlandırmak için çeşitlendirme ve ithal ikamesini ticaret politikası olarak benimsemektedirler. Dengeli büyüme, pazarın boyutunu arttırarak, ölçek ekonomilerinden yararlanarak ve ticaret-entegrasyonu yoluyla sektörler arası ticaretlerini genişleterek, az gelişmekte olan ülkeler tarafından başarılabılır.

⁵⁶ECA, Assessing Regional Integration in Africa I (ARIA I). United Nations Economic Commission for Africa, ECA, Addis Ababa, 2004, ss.7

⁵⁷Madyo, M. R, 2008, ss.64

Bununla birlikte, bu etkilerin elde edilmesi için hem ekonomik hem de siyasi açıdan güçlü bir taahhüt gerekmektedir.⁵⁸

Gelişmiş ülkelerden gelen sert rekabetten sağ çıkmak için, ileri teknoloji için, büyük ölçekli üretim ve uzmanlaşma için kendine uygun koşullar yaratılmalıdır. Tüm Afrika ülkeleri en az bir REC üyesidir. Bu REC'lerin dışında kalmanın daha pahalı olduğunu ve onlara katılma teşvikinin arttığını fark ettiler. Afrika'daki sorun üye ülkelerin ikili üyeliğinin yanı sıra REC'lerin ortaküyesidir. Temel zorluk REC'leri uyumlaştırmaktır. Afrika, bu arada bölgesel entegrasyonun azami fayda sağlanmasından mahrum kalmaktadır. Ayrıca, Afrika'daki komşu ülkelerle çatışma ihtimalini azaltmanın diğer muhtemel faydalarını ve ülkelerin bölgesel kaynakları paylaşma anlaşmaları konusunda pazarlık yapmalarındaki rolünü de içeriyor. Entegrasyon için diğer muhtemel nedenler, işbirliği tarihi, dil, aynı sömürge ustaları ile paylaşılması ve geçmiş gerginliklerin entegrasyonu destekleyen bir kurumsal çerçeveye değiştirme arzusudur.⁵⁹

3.1.4 Artan Verimlilik

Yerel ekonomilerin REC'lerin üye ülkelerinden rekabete açılması, bazı sektörlerde verimliliğin artırılmasına, ürün çeşitliliğinin artırılmasına ve bölgede yeni ve modern yöntemlerin uygulanmasına neden olmuştur. Bunun nedeni, yerel şirketlerin geride bırakılmaları veya işten atılmaktan ötürü daha iyi hizmetler sunmak için kendilerini ayarlamaya zorlanan diğer üye ülkelerden gelen rekabetin artması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Rekabetin artması verimliliklere neden olabilir, ancak kısa vadede, en çok kazanç elde etmeyi bekleyen firmalar zaten rekabetçi olan firmalardır. Bununla birlikte, bu tür firmalar orta vadede yeni üretim teknolojilerine ek yatırım yaparak rekabet edebilirliğin eksikliğini giderebilirler. Rekabet avantajı olan faaliyetlerde uzmanlaşma, insan kaynaklarının yeniden eğitilmesi ve rakipleriyle stratejik ittifaklar kurmasını dahil etmektedir.

⁵⁸Tayseer, Abdel Jaber, 1971. A review article: The relevance of traditional integration theory to less developed countries. *Journal of Common Market Studies* 9 (3)

⁵⁹Madyo, M. R, 2008, ss.66

2.2 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Ticarete Etkileri

Mevcut REC şemalarının başarısı göz önünde bulundurularak ve muhtemel faydalar öngörülürken, son zamanlarda bir dizi REC şeması kurulmuştur.⁶⁰ Geçtiğimiz on yıllar, pek çok politika yapıcı ve akademisyenle ticaretin geleneksel kazançlarından daha fazlasını sağladığına inanılan bölgesel ticaret düzenlemelerine yenilenmiş bir şansa tanık olmuştur.

Bölgeselcilğe geri dönüş LDC'ler tarafından bir fayda yaratmak için görülüyor. Bununla birlikte, bazılarını entegrasyon için tartışmalarına rağmen, karşı koyan diğerleri var. Nitekim, REC planlarını oluşturan ülkeler bile farklı tutumlara sahiptir. Bir ve aynı bölgesel grup içerisinde çok farklı tutumlara sahip ülkeler var. Daha gelişmiş ekonomiler ticaret engellerini ortadan kaldırmakla ilgileniyorlar. Öte yandan, az gelişmiş ve içe bakan ekonomiler öncelikle ortak programlamaya ve piyasalarını kapalı tutmaya odaklanmaktadır.⁶¹

Tüm dünyada bölgesel ticaret anlaşmalarının önemi konusunda güçlü bir tartışma olduğunu söyledi. Bazıları, anlaşmaların küresel ticaret liberalizasyonu yönünde taşlar olduğunu iddia ederken, diğerleri, bu girişimlerin öncelikle ticareti diğer ülkelere tercihli muamele gören ülkelere yönlendirmek için engel teşkil edeceğinden korkuyor. Bu konular dünyanın ticaret ilişkilerinin geleceği için gereklidir. Tercihli ticaret düzenlemeleri altındaki tarifeli serbestleştirmelerin ikinci en iyi özelliği, tercihli bir ticaret düzenlemesinden kaynaklanan refah etkilerinin düzenleme üyeleri için bile olumlu olup olmayacağını önceden tahmin etmeyi zorlaştırmaktadır.⁶²

Geniş uluslararası ticaretin ileri teknolojiye, dolayısıyla daha geniş bir bilgi stoğuna, geniş bir uluslararası pazara erişim sağladığı ve daha fazla yeniliğe ve daha hızlı bir büyümeyekatkı verdiği düşünülmektedir. Bu, bir ülkenin, daha büyük ekonomilerle serbest ticaretten ve gelişmiş

⁶⁰ R, Fernandez; J, Portes, "Returns to regionalism: analysis of nontraditional gains from regional trade agreements". The World Bank economic review. Vol. 12, no. 2, 1998, ss. 200-202.

⁶¹ Andras, Inotai, ss.19-21

⁶² kimberley A, Clausing, Trade creation and Trade diversion in the Canada- United States free trade agreement, Canadian journal of Economics, 34(3), Canada, 2001, ss. 678-81

bilgi stoklarından yararlandığına işaret eder; bu, teknolojik yıpranmaların ülkeler arasında aynı derecede emildiğini varsayar.⁶³

RTA'lar, uluslararası ticaretin nispeten küçük bir parçası olduğundan, birliğe üye olan bir ülke, serbest ticaretin avantajlarından yararlanacaktır. Büyük pazara erişim ile ilgili olarak, iç pazarın büyüklüğünün sadece kapalı ekonomiler için önemli olduğu söylendi. Burada büyük bir uluslararası piyasa olarak açık ekonomiler için ekonomik büyümeyi teşvik ediyor. Artan miktarda getiriye bağlı maliyet düşürme etkilerine ulaşmanın yanı sıra, RI düzenlemeleri, üye ülkelerdeki rakip firmaların pazar girişini teşvik ederek, üye ülkelerdeki baskın firmaların pazar gücünü başarıyla aşabilir.

LDC ekonomilerinin kademeli olarak entegrasyonunun temel gerekçesinin uzun vadede dinamik olduğunu belirtti:⁶⁴

- ❖ Entegrasyon, genişletilmiş pazarlar tarafından üretim ölçeğinin ekonomilerinden yararlanmak için kurulanların yanı sıra yeni sanayilerin kurulmasına fırsat tanır.
- ❖ Üye ülkeler arasında ticaretin önündeki engelleri kaldırarak, özellikle ölçek ekonomilerinin var olması muhtemel endüstrilerde koordineli endüstriyel planlama imkânı yaratılır.

Pazar etkileşimlerinin daha geniş ölçekli olmasından dolayı artan pazar rekabet derecesi, verimlilikte daha fazla kazanç sağlar. Daha genel olarak, pazarın boyutunu arttırarak, ticaretin açıklığı, ekonomilere, artan ölçekli getirilerin potansiyel yararlarını daha iyi yakalamasına olanak tanır. Ticaret politikası açıklığı, hükümetler için daha az bozucu iç politika ve daha disiplinli makroekonomik yönetimi benimsemeye yönelik teşvikler yaratabilir.⁶⁵

RI planlarının dinamik etkisini şu şekilde ifade etmiştir:⁶⁶

⁶³ A, Vamvakidis, “Regional Integration and Economic Growth”, World Bank Economic Review, Vol. 12, Issue 2, 1998, ss. 262-263.

⁶⁴ Todaro, M.P. Economic Development, 5th ed. Longman publishing house, New York, 1994

⁶⁵ R, Wacziarg, “Measuring the Dynamic Gains from Trade.” Policy Research Working Paper No. 2001, World Bank, Washington, D.C, 1998, ss.401-402

⁶⁶ Ulrich, Heimenz, and Langhammer, Rolf J. Regional integration among developing countries: Opportunities, obstacles, and options. Tubingen, Germany: Westview Press, 1990, ss. 4-7

1. Piyasa büyüklüğü ve ölçek ekonomileri: İç pazardaki küçük boyutların ekonomik büyümeyi sınırladığı ölçüde, RI pazar büyüklüğünü arttırarak büyümeyi artırmanın bir aracı olarak görülüyor. Ayrıca, birim çıktı başına yatırım maliyeti gelişmekte olan ülkeler arasında RI'nın önemli bir yararı olarak belirtilmektedir.
2. Kaynak tahsisi ve kullanılabilirliği: Bütünleşik bir işbölümünün, ekonomilerini dünya pazarlarındaki kaba rekabete maruz bırakmaksızın üye ülkelerin karşılaştırmalı avantajlarıyla tutarlı olması beklenmektedir. Buna ek olarak, RI'nin, yatırım yapılabilir fon-yerel, özel ve kamu tasarrufları ve yabancı risk sermayesi hacmini genişleterek büyümesini sağlamaları beklenmektedir.
3. Sanayileşme: Hemen hemen tüm gelişmekte olan ülkeler, hızlı ekonomik kalkınma ile sanayi üssünün genişlemesini tanımlıyor. İç piyasaların etkin ithal ikamesine dayanan sanayileşmeye izin vermek için çok küçük oldukları kanıtlandıklarında ülkeler, çıkmazdan uzak bir yol olarak bölgesel bir pazar oluşumunu izlediler. Ekonomik anlamda sanayileşmeyi rasyonel bir sosyal tercih olarak gören gelişmekte olan ülkeler, mümkün olan en ucuz kaynaklardan ithal edilmemek veya karşılaştırmalı avantajları bulunmayan faaliyetlerde uzmanlaşmak suretiyle kaybedilen gelirin maliyetlerini üstlenmeye istekli idi. Sanayileşme için bu toplumsal tercih göz önüne alındığında, ithalat ikame dayalı sanayileşme fırsat maliyetini düşüren bölgesel entegrasyon gibi endüstriyel kapasitenin genişletilmesi maliyetini düşüren her şey refah düzeyini arttırır ve bir ülkenin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.
4. Kamu mallarının müşterek üretimi: Kamu mallarının ortak üretiminden sağlanan faydalar, kamu mallarının iki özelliğinin; dışlanamazlığın ve rekabetin olmayan biçimlerine nasıl operasyonel hale getirildiğine bağlıdır. Dışlamaya mücade edilmezlik; tüketim bölünmezliği gösteren, yani bir kişinin kamusal malın tüketimini aynı zamanda diğerleri için mevcut olan miktarı azaltmayan ürünlerdir (örneğin: radyo ve TV programları). Rakipsizlik; malların herkes tarafından erişilebilir olduğu anlamına gelir.⁶⁷
5. TOT'unKötüleşmeye karşı korunması: Gelişmekte olan ülkelerin dış savunmasızlığındaki azalmadan kaynaklanan yararlar başlıca emtia ihracatına bağımlı ülkeler için düşünüldü.

⁶⁷T, Tietenberg, Environmental Economics and Policy (3rd ed.) New York: Addison Wesley Longman, 2001

Bu ülkeler için bölgesel entegrasyonun, özellikle imal edilen ihracata yönelik olarak, ana sektörden ikincil sektöre üretimdeki yapısal değişiklikleri teşvik ettiği hipotezi verildi.

2.3 COMESA'da Bölgesel entegrasyonun Ekonomik Boyutu

2.3.1 Kişilerin, Sermayenin, Malların ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

RTA'ların bir sonucu olarak, üye ülkelerin vatandaşları, şimdi bütün üye ülkelerde yayınlanan Doğu Afrika pasaportlarının kullanımı ile sınırın ötesine serbestçe dolaşmaktadır. Bölgedeki insanların daha fazla hareket etmesini kolaylaştırmak için RTA'nın üye ülkeleri vatandaşları için vize gereksinimlerini kaldırmaya karar verdiler. İnsanların serbest dolaşımı çok önemlidir çünkü sınır ötesi ticareti kolaylaştırır ve üye ülkelerin vatandaşlarının artan etkileşimi yoluyla birlik ve topluluk duygusu yaratır. RTA'nın üye vatandaşları bir ülkeden diğerine kolaylıkla geçebilir ve iş faaliyetlerini orada yapabilir. Bu, müzakerelerin zaten üye ülkeler tarafından başlatılan STA /CU dahil olmak üzere daha derin entegrasyona doğru iyi bir adımdır.⁶⁸

Şu anda COMESA bu alanda önemli ilerleme kaydetti. Bir takım COMESA üye ülkeleri vize konularını büyük bir esneklikle tedavi etmektedir. Vizelerin tedricen rahatlamasıyla ilgili protokolü kullanarak, bir takım COMESA üye ülkeleri havaalanına vardıklarında bireylere vize veriyor. COMESA, Kahire Mısır'daki 6. Uluslararası COMESA zirvesinde 2001 yılında kabul edilen ve kişilerin, işçilerin, hizmetlerin, ikamet hakkının serbest dolaşımı ve vizelerin kademeli olarak gevşetilmesi ve sonuçta ortadan kaldırılmasına ilişkin iki protokol de onayladı. Ancak, sadece birkaç üye ülke imzaladı. Serbest dolaşımı önündeki tüm engelleri kaldırmak için COMESA, aşağıda gösterildiği gibi 2000 ile 2014 arasındaki dönem için program geliştirdi; Vizeleri koordine edecek bir proje sürmekte ve 2014 yılına kadar tamamlanması beklenmiştir.⁶⁹

⁶⁸Samah, SA, Elmorsy, Determinants of trade intensity of Egypt with COMESA Countries: Bandung: Journal of the Global South (2015) 2:5, 2015, ss.4-6

⁶⁹Xinhua News Agency: <http://www.china.org.cn/english/travel/186185.htm>, Ekim 26, 2006

Tablo 2.1 Önerilen COMESA zaman çizelgesi, 2000-2014

2000-2002	Vize gerekliliklerinin kademeli olarak kaldırılması
2002-2006	Tecrübeli iş gücünün ve hizmetlerin hareketi
2006-2010	Kurma hakkı
2014	Oturma hakkı (COMESA'ya giriş tarihinden itibaren 20 yıl)

kaynak: Economic Commission for Africa (ECA) 2010, “Enhancing intra- African Trade, Assessing Regional Integration in Africa IV, Addis Ababa: ECA 14.

2.3.2 Fiziksel Entegrasyon

Altyapı; ticareti kolaylaştırmak, yoksulluğu azaltmak ve malların serbest dolaşımına ve kişilerin serbest dolaşımına izin vermek için gereklidir. Afrika'nın ulaşım, iletişim ve hidro enerji arzında eksiklikler yaşamaya devam ettiğini inkar etmek değil, çeşitli REC'ler bu alanlarda ilerleme kaydetmektedir.

COMESA ulaşım, iletişim ve enerji arzında zorluklar yaşamaya devam ediyor. COMESA'da transit kolaylaştırma araçları, yol altyapısını geliştirmek için geliştirilmektedir. Bunlara brüt araç ağırlığı, aks yükü sınırları, uyumlu yol kullanıcısı ücretleri, taşıyıcı lisansı ve Bölgesel Gümrük Transit Garantisi (RCTG) dahildir. COMESA'nın asıl meydan okuma noktası, sınır ötesi trafiği kolaylaştırmak için bu tedbirlerin tamamen uygulanması olacaktır. EAC, özellikle yollar ve koridorlarla ilgili gelişmeler alanında ilerleme kaydetmiştir. IGAD şu anda Kenya ve Etiyopya'yı birbirine bağlayan Lsiolo-Moyale koridorunun uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütüyor. Uygun bakım ve yönetim vasıtasıyla mevcut ve artan yol altyapı varlıklarına bakmak için COMESA ülkeleri Yol Sektörü Yönetimi ve Finansman Reformları üstlenmiştir.⁷⁰

Şu anda birçok proje ECOWAS'da uygulanmaktadır. Dünya Bankası'nın desteğiyle bölge, taşımayı ve transiti kolaylaştırmak için Abidjan-Lagos koridorunun ana limanlarında tek bir pencere oluşturmayı düşünüyor. Bu projenin beş ülkeyi kapsaması bekleniyor: Fildişi Sahili, Gana,

⁷⁰Economic Commission for Africa (ECA), “Towards Monetary and Financials Integration in Africa”, Assessing Regional Integration in Africa III. Addis Ababa: ECA, 2008, ss.31

Togo, Benin ve Nijerya. Ana amacı, şu anda koridor boyunca malların hareketini engelleyen şişme boyunlarını çıkarmaktır.⁷¹

2.3.2.1 Bölgesel Enerji Projeleri

Afrika, ne yazık ki çeşitli coğrafi faktörler nedeniyle eşit dağılmayan bol miktarda enerji kaynağına sahiptir ve uygulanabilir teknoloji eksikliği nedeniyle az gelişmişlerdir. Bu, büyük ölçüde bitmemiş ürünlerle, bitmiş ürünler karşılaştırıldığında çok düşük bir fiyatla ihraç edilmesine neden olmuştur. Çoğu Afrika ülkesinde kırsal alanlara enerji tedariki, zayıf altyapı ve yüksek enerji üretimi maliyeti nedeniyle büyük bir zorluk yaşıyor. Bu durumu hem Afrika kıtasındaki, hem ulusal hem de bölgesel düzeyde iyileştirmek için çaba sarf edilmektedir.

EAC'deki Doğu Afrika enerji ana planı, merkezi bir özellik olarak bir enerji havuzu olan yedi yıllık bir bölgesel güç sistemi programı planlıyor. COMESA örneğinde, özellikle elektrik alanında enerji eksikliği ile karşı karşıyadır. Mevcut haberlere göre, enerji talebi arzını yüzde 20'den fazla aştı ve talebin yüzde 46'ya varan oranda artacağı öngörülmüyor. Enerji altyapısı geliştirilmelidir. Kamu ve özel kaynakları harekete geçirecek ortak bir enerji stratejisi ve öncelikli yatırım planını ele almak üzere bir enerji ana planı geliştirilmektedir. Etiyopya'daki son gelişmeler, bu derin köklü enerji sıkıntısı sorununu hafifletmek için bölgede büyük bir umut olarak görülüyor.⁷²

Blok üyesi olan Etiyopya, bölgesel enerji kaynaklarının işbirlikçi kullanımını planlıyor. Diğerlerinin yanı sıra, 2010 yılı itibarıyla Sudan'daki petrol ürünlerinin tamamını kaynağına almak istiyordu. Bunun olmamasına rağmen Sudan'dan yaptığı petrol ithalatı, 2005 yılında% 4 iken 2011 yılında% 12'den fazla arttı. Sudan'ın bu orandaki payının artması, Etiyopya'nın siyasi istikrar sağlandıktan sonra petrol ithalatının sürmesi muhtemeldir. Bu, Sudan'a bölgesel barışın devam etmesinden daha fazla ilgi gösterecektir. Etiyopya ayrıca Güney Sudan da dahil olmak üzere komşu ülkelere elektrik enerjisi sağlamayı planlıyor. Güney Sudan ile Sudan arasındaki mevcut sınırlar göz önüne alındığında, petrol rezervlerinin% 75'i Güney Sudan'da bulunurken, ulaşım ve tedarik altyapısının çoğu Sudan'da bulunuyor. Güney Sudan hükümeti gerekli altyapıyı inşa etme niyetlerini dile getirdi ve Etiyopya'dan gelen elektrik bunu yapmaya yardımcı olacaktı.

⁷¹ World Bank. Africa Development Indicators. Washington D.C: World Bank,2010, ss.75-77

⁷²Samah.SA, Elmsory, 2015, ss.6-7

Etiyopya'nın 45000 MW'lık büyük bir hidroelektrik üretim kapasitesi vardır. Yakında 2000 MW enerji üretilip, öngörülen sürede de 10000 MW üretmeyi planlıyor. Bu gücün bir kısmı, komşu ülkeler (Sudan, Cibuti ve Kenya) için nispeten düşük fiyatlarla ayrılmıştır. Etiyopya, halihazırda Sudan'a ve Cibuti'ye hidroelektrik ihraç etmeye başlamıştır. Ayrıca, Kenya ve Güney Sudan ile hidroelektrik arzı konusunda görüşmelere başladı. Etiyopya ve Güney Sudan kendi enerji sektörlerini geliştirirken, ikili ticareti tehdit edebilecek bazı ikame durumlar olabilir. Bununla birlikte, bu iki enerji türü bütün sektörlerde ikame edilemez olduğundan, bu tamamlanmayacaktır. İki ülkenin gelişimi, her iki enerji türündeki talebi artıracak ve bu da işbirliği için daha fazla alan yaratacaktır.⁷³

2.3.2.2 Bölgesel Su ve Taşımacılık Projeleri

Afrika, tarıma bağımlılığından dolayı iyi bilinir ve tarım, su olmaksızın bir girdi olarak hiçbir şey olmaz. AFDB raporuna göre, Afrika'da su arzına erişim % 64, dünya ortalamasının %87'den az olduğunu tahmin etmiştir. REC'ler dahil birçok Afrika ülkesi, su tasarrufu için bazı tedbirler almıştır. Bazı önemli başarılar vardır.EAC'deki Victoria Gölü Geliştirme Programı, navigasyon güvenliği üzerine; Kenya'daki Elgon Dağ Ekosisteminin, Uganda'da koruma programını ve Victoria Gölü Balıkçılık Organizasyonu aracılığıyla balık ürünlerinin geliştirilmesiodaklanmaktadır.⁷⁴

Etiyopya, Kenya ve Güney Sudan gibi COMESA üye ülkeleri de ekonomik işbirliğini geliştirecek ortak ulaşım projelerine başlamışlardır. Etiyopya ve Kenya, 2011 yılında Addis Ababa-Mombasa'yı en üst düzeye çıkarmak için bir mutabakat anlaşması imzaladı. AFDB, iki ülke arasında bölünmüş olan proje için 743 milyon dolarlık bir krediyi onayladı. Karayolu, bölgesel entegrasyonu artıracak ve trans-Afrika otoyoluyla da bağlantılı olacak. Etiyopya'nın Mombasa limanını kullanmasına ve güney Afrika ülkeleri ile ticaret ilişkisinin artmasına izin verecektir.

⁷³Economic Commission for Africa (ECA). Trade Facilitation from an African Perspective. Addis Ababa: ECA, 2013, ss.6

⁷⁴African Development Bank (AfDB), ADB Statistics Pocket Book: Volume 8, Economic and Social Statistics Division, Abidjan: African Development Bank Report,2006, ss. 42-44

Bir diğ er ana proje Kenya'daki Lamu limanından Güney Sudan'a ve Etiyopya'ya uzanan LAPSET Koridoru'dur. Güney Sudan'a 100 metre genişliğinde bir otoyol, yüksek hızlı demiryolu ve petrol boru hatları olacaktır. Yol Lamu Limanı'ndan başlayıp Kenya ve Etiyopya arasındaki sınırda Moyale'ye ve Kenya ile Güney Sudan arasındaki sınır olan Nakodokon'a ayrılıyor. Batı Afrika kıyılarına bağlanmak için, Orta Afrika Cumhuriyeti-Kamerun karayolu ile bağlantı yüksektir. Moyal karayolu Cibuti'ye Addis Ababa'yla, Sudan'dan Sudan'a kadar Güney Sudan'a kadar devam edecektir. Etiyopya, Kenya ve Güney Sudan projeyi 2012 yılında başlattı. Projenin tamamlanmasının ardından, bu koridorun ticaret, yatırım ve turizmi kolaylaştırarak üç ülkenin ekonomik büyümesini artırması bekleniyor. Başarıyla tamamlanırsa 254 milyon dolarlık proje, ekonomik entegrasyonu yalnızca Kenya, Güney Sudan ve Etiyopya'da değil, aynı zamanda orta ve batı Afrika ülkelerinde de destekleyecektir. AfDB 2012 yılında projeye 12 milyon dolar katkıda bulunmayı kabul etti. 2016 yılına kadar tamamlanması planlanmıştır.⁷⁵

Hava taşımacılığına ilişkin olarak, COMESA hava taşımacılığı serbestleştirme programı, havacılık güvenliği ICAO evrensel zorunlu güvenlik gözetimi ve hava taşımacılığı kolaylaştırma programı uygulamaya çalıştı. Etiyopya sivil havacılık eğitim merkezi, COMESA pilot ve sivil havacılık eğitim merkezi olarak seçildi. Etiyopya havayolları havaalanı bakım binası, COMESA jet mühendisliği ve havacılık onarım merkezi olarak hizmet vermek üzere seçildi.⁷⁶

COMESA telekomünikasyon bağlantı ağ geliştirme planında Addis Ababa, komşu COMESA üye ülkelerinin yanı sıra diğ er ülkeler için bir transit merkezi olarak hizmet ediyor. Ayrıca COMTEL projesinin ve telekomünikasyon düzenleyici projesinin uygulanması gönderilmiştir. Üçüncü taraf motorlu araç sigorta programı (sarı kart), kendilerini ve yükleri herhangi bir tehlikeden korumak için ilgili gruba dağıtılıyor. Etiyopya sigorta şirketi, ortak pazar sigorta konseyi bürosunun üyesidir.

⁷⁵African Development Bank(AfDB), ADB Annual Report on Growing African Economies Inclusively: Abidjan: African Development Bank, ADB-ADF/BG/AR/2012,2012, ss.15-17

⁷⁶ECA, Assessing Regional Integration in Africa IV: Enhancing intra- African Trade, Addis Ababa: ECA,2010, ss.302-305

2.3.2.3 Bilgi ve İletişim Teknolojisi

Günümüzde tüm Afrika ülkeleri için ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için BİT alanında önemli bir yatırım gerekmektedir. Son zamanlarda cep telefonları için artan bir talep gördük. 2000'de yaklaşık 10 milyon cep telefonu kullanıcısı kaydedildi. Bu rakam Afrika'da 2007'de yaklaşık 180 milyona yükseldi. Bu patlama, birçok mobil şirketin bir dizi Afrika ülkesinde faaliyet göstermesine izin veren her ülkenin izlediği piyasa liberalizasyonu ile açıklanabilir.

SADC, gerekli telekomünikasyon altyapısını ve bağlantıyı sağlamayı amaçlayan SADC Bölgesel Bilgi Altyapısını (SR2) uygulamak üzere BİT sektöründe ilerlemiştir. Güney Afrika Telekomünikasyon Birliği (SATA), üye devletlerini Doğu Afrika Denizaltı Kablosu Sistemi (EASSY) ile birbirine bağlayacak bir minimum ağın uygulanması için uzun vadeli bir proje üzerinde bir araştırma yapıyor. IGAD etkili ve verimli bir şekilde çalışan BİT ortamıyla entegrasyon sürecine katkıda bulunmak için bölgesel bir BİT destek programı yürürlüğe koyuyor.⁷⁷

COMESA, Orta ve Doğu Afrika'da Bilgi ve İletişim Düzenleyici Düzenleme Kurumunu (ARICEA) kurdu. ARICEA, düzenleyici kurumları ve ilgili aktörleri Doğu ve Güney Afrika bölgesinde BİT sektörlerinde toplayan bir danışmanlık ve ortak forumdur. COMESA, e-Öğrenim profesyonellerinden oluşan bölgesel bir havuzun yardımıyla, COMESA kapasite geliştirme programlarına erişmeyi ve etkinliğini artıracak interaktif bir çevrimiçi platformu operasyonel hale getirme misyonuna sahip olan e-Öğrenme stratejisini de kabul etti.⁷⁸

BİT alanında REC üyeleri arasındaki bölgesel işbirliği önceliklerinden biri olmaya devam etmektedir. COMESA, IGAD, EAC ve IOC, politika ve düzenleyici entegrasyon da dahil olmak üzere BİT gelişiminin çeşitli yönlerini ele almak için işbirliği yapıyor; Altyapı geliştirme; kapasite geliştirme; Ortaklık ve bölgesel işbirliği; ve yatırım teşvik alanları dahil etmektedir. Ayrıca Doğu ve Güney Afrika bölgelerinin güçlü bir BİT ortamını teşvik etme gündemine katkıda bulunmak için Bölgesel BİT Destek Programını (RICTSP) başlattılar.

⁷⁷ECA, 2010, ss.318-319

⁷⁸ COMESA, 2011. Annual Bulletin of Infrastructure Statistics. Lusaka: COMESA

2.3.3 Sektörel Entegrasyon

Karmaşık ve siyasi olarak yükümlü bir ekonomik sektörü anlamak için zaman ve emek gereklidir. Esnek ve dengeli destek programlarının tasarımına duyarlılık ve yaratıcılık kazandırmak ve sektörle ilişkili çok sayıda aktör ve paydaşları harekete geçirirken büyümekte olduğu ivmeyi yakalamakönemlidir. Bu uzun bir emir olabilir, ancak ele alınmayı hak eden heyecan verici bir sorundur. Dünya Kalkınma Raporu tarafından 'tarımın ve kırsal kalkınmanın güçlerinin serbest bırakıldığı yerlerde, bu, Milenyum Kalkınma Hedefleri ve ötesine doğru yüksek kazançlar sağlayacak' açıklamalarında belirtildiği üzere tarımın sağlanmasında yaşamsal rolü kırsal yoksulluğun azaltılması ve büyümesi son zamanlarda "Dünya yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için tarımsal güçlerin serbest bırakılması gerektiğini" belirten Dünya Kalkınma Raporu 2008 tarafından altı çizilmektedir⁷⁹

2.3.3.1 Tarım

Günümüzde tüm Afrika ülkelerinde birincil ekonomik faaliyet tarımdır. Milyonlarca insanın hayatta kalması ve ticari amaçla ve aynı zamanda ekonominin diğer sektörleri için en önemli girdi kaynağıdır. Toplam Afrika iş gücünün büyük bir kısmı tarımsal faaliyette bulunmaktadır. Çoğu Afrika ülkesinde, tarım nüfusun% 70'inden fazlasının hayatta kalmasını ve refahını desteklemektedir. Kırsal nüfusun yaklaşık% 90'ı doğrudan veya dolaylı olarak tarıma bağımlıdır ve toplam iş gücünün% 60'ı tarımda istihdam edilmektedir.⁸⁰

Tarım, Afrika ekonomilerinde kilit bir sektör oluşturuyor ve bölgesel entegrasyonda önemli bir rol oynamaktadır. Dünya Bankası raporuna göre, Afrika yıllık büyümesinin% 23'ünü tarım faaliyetinden alıyor. Tarım malları, Afrika ticaretinin hem bölgesel hem de uluslararası anlamda önemli bir payı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Afrika hala diğer uluslararası pazarlarla olumsuz bir ticaret dengesi kaydetti. Bir dizi REC Afrika'da tarımsal üretimi artırmak için programlar geliştirmiştir. Birkaç yıl önce SADC, Mart 2007'de ilk aşamasını tamamlayan

⁷⁹World Bank, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank; Washington DC: 2007. Agriculture for Development, World Development Report, 2008, ss.1-3

⁸⁰ World Bank, "Agriculture: An Engine for Growth and Poverty Reduction." IDA at Work. 2013, from <http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/IDAgriculture.pdf>, 2009

bölgesel bir tohumluk pazar olan SADC Tohum Güvenliği Ağı'nı (SSSN) yürürlüğe koydu. Tarımsal ürünlerdeki bölge içi ticareti artırma kapsamı vardır. Tarımsal ürünler içindeki Afrika içi ticaretin payı 2013'te% 27.5 iken, AB ile% 32.8'di. Afrika ile uluslararası pazarlar arasındaki olumsuz ticaret dengesi ve tarımsal ürünlerdeki ticaretin göreceli olarak daha düşük olması, Afrika içi ticareti ve tarımsal üretkenliği artırmak için hala bir kapsamın mevcut olduğu anlamına gelmektedir.⁸¹

Malabo bildirgesi, tarımsal verimliliği ve bölgesel ticareti teşvik etme ihtiyacını açıkça vurgular. Yakın tarihte benimsenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG), yoksulluk ve açlık azaltma ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, güçlü tarımsal temellere sahip göstergeler üzerine odaklanmaktadır. Malabo bildireleri aynı zamanda tarımda hedeflenen yatırımların artırılmasını talep eden Kapsamlı Afrika Tarımsal Kalkınma Programı'na (CAADP) olan taahhütleri de revize etti. Bu girişimler Afrika Kalkınma için Yeni Ortaklık (NEPAD) ile birlikte Afrika Birliği (AU) tarafından yürütülmekte ve Afrika'nın tarımsal kalkınma konusundaki kararlılığını vurgulamaktadır. Kilit taşların bu önemli girişimlerde izlenen şekilde devamı için güçlü veri yönetimi kapasitesi ve izleme ve değerlendirme uzmanlığı gerekecektir.⁸²

COMESA'nın ayrıca tarımsal üretimin ticareti, hijyen ve diğerleri arasında pastoralcılarının geçimlerinin geliştirilmesi ile ilgilenen AU / NEPAD'ın Kapsamlı Afrika Tarım Geliştirme Programı (CAADP) de dahil olmak üzere tarımsal üretkenliğin artırılması amaçlı programlar bulunmaktadır. Dikkat çeken alanlar arasında mahsul üretimi, hayvancılık ve balıkçılık gelişimi, ormancılık gelişimi ve tarım eğitim merkezinin güçlendirilmesi yer almaktadır. COMESA ülkelerinin bölgede tarımsal sektörün performansını iyileştirmek için bir tarımsal strateji ve ortak bir tarım politikası oluşturması için FAO'nun ilave desteği ile artırılan tarım politikalarının uyumlaştırılmaktadır.

⁸¹World Bank, Africa Development Indicators. Washington D.C: World Bank, 2013, ss.90-92

⁸²AfDB, Session 3: Unlocking Africa's Agricultural Potentials for Transformation to Scale: Regional and International Trade Background Paper: Feeding Africa, 21-23 October, 2015

2.3.3.2 Sanayi

Afrika'nın sanayileşmeyi teşvik etme çabaları çeşitli sebeplerden dolayı başarısız oldu ve iç pazarlara dikkat edildi. Günümüz ekonomisinde, tüm ülkeler, küresel piyasalarda bir izlenim yaratacak olursa, büyük oranda sanayi sektörlerine bağımlı olmalıdırlar. 2007'de Afrika'da sanayi, % 8 oranında artarken, imalat sanayii hâkim olurken, ortalama büyümenin% 9.6'sında madencilik sektörü izledi. Doğu ve Güney Afrika, özellikle madencilik ve inşaat sektörlerinde en yüksek büyüme oranlarını kaydetti. ECOWAS üye ülkeler, bölge için nihai ortak endüstriyel politika raporunu ve endüstride bir ECOWAS protokolünü geliştirmeyi planlıyor. Bu projeler birçok Afrika ülkesinin üretkenliğini ve rekabet gücünü önemli ölçüde artırmalı, aynı zamanda iş yaratmaya ve yoksulluğu azaltmaya yardımcı olmalıdır.⁸³

Etiyopya'nın sanayi sektörü, ülkenin hızlı ekonomik büyümesine rağmen zayıf kalırken sadece GSYİH'nınyaklaşık %11'ini oluşturmaktadır. Sanayi sektörünün bir bileşeni olan imalat, GSYİH'ya sadece %5 ve toplam ihracat geliri için % 10'dan az katkıda bulunmaktadır. Dahası, endüstriyel ve müttefik faaliyetler toplam istihdamın%5'inden azını oluşturmaktadır. Etiyopya'nın imalat sektörü beş kategoriden en düşük bebek evresine iniyor. Eritre, Etiyopya, Cibuti, Malavi, Ruanda ve Burundi olmak üzere altı diğer COMESA üye ülkesi de bu kategoriye girmektedir. Bu, Etiyopya'nın imalat sektörünün COMESA'da bile nispeten zayıf olduğunu göstermektedir. Büyük ve orta ölçekli imalat sektöründeki en büyük alt sektör, yiyecek ve içecektir (toplam değere%32 ekleme yapmaktadır). Bunu metalik olmayan mineral ürünler% 10 izliyor. Diğer önemli alt sektörler kimyasallar, kauçuk ve plastik, metal ürünleri, tekstil, deri ve mobilyalardır. Bunların çoğu girdilerini tarım sektöründen tedarik eden tarımsal işleme alt sektörleridir. Bu, tarımsal işleme sektörü üzerinde kasıtlı ve çoğu kalkınma stratejisinde vurgulanmaktadır. Tarımsal işleme sanayileri daha sektörel bağlantılar oluşturuyor ancak gerçek üretim değeri diğer büyük ölçekli imalat sektörlerinden daha düşüktür. Bu, sektörün rekabet edebilirliğine etkileri vardır. Bununla birlikte, imalat sektörü son yıllarda gelişme gösterdi ve yukarıda belirtilen zorlukların çoğunun ileride giderek ele alınacağı öngörülüyor. Bununla birlikte, günümüzde, imalat sektörü uluslararası

⁸³ECA, "Towards Monetary and Financials Integration in Africa", Assessing Regional Integration in Africa III. Addis Ababa: ECA,2008, ss.66-69

olarak rekabetçi değildir ve sadece FTA imzalayanların yarısından azı bölgesel olarak rekabet eder.⁸⁴

Bölgenin ortak makroekonomik politikalardan biri, tarımın sanayiye dönüşmesini gerektiriyor. Bu alanlarda bölgesel entegrasyon özellikle deri endüstrisinde, demir-çelikte, genel mühendislik işlemi ve ilaç endüstrisinde (PHARMESA) endüstri destek önlemleri uygulamaktadır. Üretim süreci standardizasyonunu desteklemek için, kalite, metroloji ve test (SQMT) bölgenin tamamında kullanılabileceği düşünülmektedir.

İlaç endüstrisinin tanıtımı, COMESA bölgesinde ticareti ve kalitatif farmasötik ürünlerin üretimini arttırmayı amaçlıyor. Bunun dışında ortak pazar, şifalı bitki gelişimini destekleme yönünde hareket ediyor. Ortak zenginlik sekreterliği ile işbirliği içinde, geleneksel ilaçların ihracat ve bölgesel kullanımı için koruma ve üretimin geliştirilmesi hedefi olan bir proje hazırlamak için Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) ile istişarede bulunarak yapmaktadır.

Deri ve deri ürünleri, daha düşük bir maliyetle ve dünya standartlarında bir kalite ile üretildikleri takdirde bölgeye fayda sağlayabilecek kaynaklar arasında yer almaktadır. Sektörler bölge açısından yüksek karşılaştırmalı üstünlük alanı olarak kabul edilmektedir. Afrikalı deri ve deri ürünlerinin kalitesini artırarak Afrika deri ürününe değer katarak, artı ülkelerin açığı ülkelere arz etmesini sağlar. Etiyopya deri ve deri ürünleri için bir merkez olarak seçildi ve deri enstitüsü hayata geçirildi.

2.3.3.3 Hizmetler

Hizmetler, ekonomik büyüme ve gelişme için önemlidir. Petrol üreten çoğu sahra altı Afrika ülkesinde, hizmetler sektörü şimdi ekonominin en büyük bölümünü oluşturuyor ve ülkeler geliştikçe hizmetler sektörünün önemi daha da artma eğilimindedir. Hizmetler, küresel ekonominin en hızlı büyüyen sektörünü temsil eder; küresel GSYİH'nın yaklaşık % 70'ini, küresel istihdamın üçte birini ve küresel ticaretin yaklaşık % 20'sini brüt olarak hesaplarken, küresel ticaretin % 42'si katma değer açısından ölçülür. Son on yılda gelişmekte olan ülkelerde hizmetler

⁸⁴United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), UNCTAD Handbook of Statistics Year Book. Geneva: United Nations, 2013, ss.73-75

sektörünün performansı, hem kentsel hem de kırsal alanlarda ulusal rekabet edebilirlik, gelir artışı, istihdam ve yoksulluğun azaltılması üzerinde olumlu bir etki yapmaktadır.⁸⁵

Hizmet ticareti, gelişmekte olan ülkelerin ve özellikle COMESA ülkelerinin ticaretinin giderek daha önemli bir parçasıdır. Hizmet sektörü, yerli üretimin önemli bir kısmını (tipik olarak GSYİH'nın yaklaşık %50'si) ve dolayısıyla COMESA üye ülkelerinin çoğunda geleneksel üretim ve tarım sektörlerinden daha fazla yararlanmaktadır. Hizmetler altyapısı üretim ve tarıma hayati girdiler sağlar ve ekonomide büyüme ve gelişmeyi destekleyebilir. COMESA'da turizm ve ulaşım önde gelen ihracat sektörleridir. Ticaret mallarının ve hizmetlerin ticaretinde hizmetler ticaretinin payı geleneksel olarak yaklaşık % 20 olarak bildirilir, ancak gerçekte ticareti, ticaret istatistiklerinde önerilenden çok daha fazladır. COMESA ekonomisi bölgesel ve global değer zincirlerine giderek entegre hale geldiğinde, hizmet ve hizmetler ticareti bölgenin büyüme stratejisinde daha önemli bir rol oynamaktadır.⁸⁶

2.4 Bölgesel Ekonomik Entegrasyonun Faydaları

Bölgesel ekonomik entegrasyonun faydaları, serbest ticaret, tüketicilere ve firmalara en ucuz kaynağından alışveriş yapmalarını ve üretimlerin karşılaştırmalı avantaja göre yapılmasını sağlayarak, Afrika'nın ekonomik büyümesi ve gelişimi açısından önemini daha iyi anlamana yardımcı olur. Statik etki analizi, bölgesel ekonomik entegrasyonun faydalarının üretim verimliliği ve tüketimdeki artış ile açıklandığını göstermiştir. Dinamik kazançlar, daha fazla rekabet, ölçek ekonomileri ve yatırımda artış olarak yansıtılmaktadır.

Bölgesel entegrasyonun genel yararı, herkes için sinerji ve ortak yaşam yoluyla kazançlar; Uluslararası forumlarda güçlü pazarlık gücü olan; Doğrudan yabancı yatırımları çeken uygun bir pazar büyüklüğüne sahip olması; Çeşitlendirme ve az riskin faydası için artan kapsam, Artan rekabet, ekonomik entegrasyonun diğer bir avantajı ve ölçek ekonomileri ile birlikte, ürünlerin maliyetleri ve fiyatlarına aşağı yönlü bir baskı uyguluyor. Bu, ekonomide enflasyonist olmayan

⁸⁵International Trade Centre (ITC), Services in COMESA—An Industry perspective integrating the voice of business policy: ITC/CBC, 2015. Xi, Doc. No: OCE-16-2. E, ID= 43169, C-16 000 SER, Geneva, 2015

⁸⁶ ITC, 2015

basınç artışının artmasını mümkün kılmaktadı.⁸⁷ Bölgesel entegrasyonlarla ilgili bazı faydalar aşağıda listelenmiştir.

2.4.1 Politika Yakınsaklığı

Makroekonomik politika yakınsaması, gelişmekte olan ülkeler arasında bir entegrasyon anlaşması imzalandığında tüm ticaret ön koşullarının yerine getirilmiş olmasına rağmen, üye devletler arasındaki koordinasyon eksikliği ile birlikte makroekonomik politikalardaki farklılığın, entegrasyonun potansiyel kazançlarını özellikle de Bölgeler arası ticaretin artması amaçlamaktadır.⁸⁸ Makroekonomik politika koordinasyonu konusu, ticaret anlaşmalarının kalıcı olabilmesi için katılımcı ülkelerin iç para ve döviz politikalarını düzenlemeye çalışması gerektiğini savunan Hirschman'ın çalışmalarına kadar uzanmaktadır.⁸⁹ Üye ülkeler arasındaki ticareti, gümrük tercihlerinden çok teşvik etmede daha önemli olabileceğini belirtti. Uyumlaştırılması gereken ekonomik alanlar sadece makroekonomik politikayla sınırlı değil, endüstriyel, sosyal, ulaşım, çevre politikaları vb. de içermektedir.⁹⁰

Hükümetlerin kendilerini ortak bir pazara, yani bir gümrük birliğine, ilerlemeye hazırladıklarını ve daha sonra bir ekonomik birliğe ve nihayetinde bölgesel bir ekonomik entegrasyona geçmeye hazır olduklarını belirtti. Entegre ortaklar arasındaki makroekonomik istikrar, ticaretin açık olması ve uyumlaştırılmış ödeme rejimleri gibi arzulanan ekonomik politikalar, etkin bölgesel entegrasyonun, yani parasal, mali ve finansal entegrasyonun derinleştirilmesi için ön koşuldur. Sonuç olarak, sermaye piyasalarını, bölgesel finansal kurumları ve yatırımları geliştiren ve derinleştiren makroekonomik yakınsama hedefleri, bölgenin bölgesel ekonomik entegrasyonundan maksimum fayda sağlanmasını sağlayacaktır.⁹¹

⁸⁷A. J. Venables, "International Trade; Regional Economic Integration". International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences. Smelser, Neil J. and Baltes, Paul B. Oxford, UK: Pergamon, ELSEVIER: 3.4,2001, ss.34

⁸⁸R, Shams, Regional integration in developing countries: Some lessons based on case studies. HWWA Discussion Paper no. 251. Hamburg, Germany: Hamburg Institute of International Economics, 2003, ss.9-10

⁸⁹A, Hirschman, A bias for hope: Essays on development and Latin America. Yale University Press. New Haven and London,1971, ss. 22

⁹⁰E, Marinov, Market and Trade Related Determinants of Economic Integration among Developing Countries. Journal of Financial and Monetary Economics 1/2014, Bucharest,2015, ss. 180-183

⁹¹M.N, Jovanovic, Production, geography and economic integration. London: Routledge, 2001, ss.63

Bölgesel ekonomik entegrasyona katılmak, bir ülkenin makroekonomik istikrar taahhütünün kredibilitesini artırabilir ve büyümeye ek taşıma etkisi eklenebilir. Ekonomik entegrasyon ile ilgili kazançların, uzun vadede, kişi başına reel gayri safi milli hasıla açısından ölçülebilen genel refah düzeyinde önemli bir artışa neden olması konusunda ortak bir düşünce var. Birçok çalışma bölgesel entegrasyonun potansiyel ölçek ve rekabet avantajlarını hesaplamış ancak gerçek kazançların ölçülmesi zor olmuştur. Ayrıca bölgesel entegrasyonun etkisinin değerlendirilmesinde zorluklar bile getirdi. Bu faydaların çoğunun otomatik olarak gerçekleşmediğinin vurgulanması gerekir. Başka bir deyişle, çok fazla çalışma, fedakarlık, uzlaşma, bağlılık ve özveri gerektirirler. Entegrasyonun tüm avantajlarını gerçekleştirmek için firmalar daha doğrudan ve yoğun rekabete girmelidir. Bu, daha derin entegrasyonun sağlanması konusundaki kararlılığı da içerir. Dahası, statik etkilerin analizinin, bir gümrük birliğinin başarısının ticaret yaratma ve ticaret saptırmasına katkıda bulunan faktörlere ve bu etkilerin göreceli boyutuna bağlı olduğunu göstermesi önemlidir.⁹²

2.4.2 Geliştirilmiş Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY)

Yatırım, REC'lerde üye ülkelerin dikkatini çeken önemli makroekonomik özelliklerden biridir. Serbest ticaret bölgesi / gümrük birliği sınır ötesi yatırımları teşvik etti ve bölgeye yatırım çekmek için çalıştı. Bunun nedeni, az gümrük tasfiye prosedürü ile büyümüş pazar, yatırımcılara daha küçük kişisel ulusal pazarlardan daha çekici olmasıdır. Serbest ticaret bölgesi, bölgesel olarak yönetilen ortak dış tarife ve ticaret politikasının daha istikrarlı hale gelmesi nedeniyle hem yatırımcılar hem de tüccarlar için daha öngörülebilir bir ekonomik ortam sunmayı planlıyor. İçeride DYY, yeni teknolojileri, yeni idari uygulamaları, sermayeyi ve iş yapma yeni yollarını getirerek üye ülkelerin ekonomilerine fayda sağlayacaktır. DYY'yi çekme konusunda ülkeye özgü diğer faktörler olmasına rağmen, ekonomik entegrasyonun getirdiği istikrarlı yatırım ortamının ana etken olduğu gerçeğini inkar etmemektedir.⁹³

2.4.3 Artan Müzakere Kapasitesi

Mevcut küresel eğilim görüşleri, ticaret müzakereleri giderek bölgesel bloklar altında yürütülmekte, Doğu Afrika'da bir gümrük birliği kurulması seçim için değil, üyeler arasında

⁹²ECA, 2004, ss.30-33

⁹³East African Community Trade Report, the East African Community Secretariat, Arusha, Tanzania, 2006, ss.16

pazarlık kapasitesini arttırmak için gereklidir. Ortak ülkeler, aralarında ticareti serbest bırakmadıkları sürece, örneğin AB gibi diğer bölgesel ticaret bloklarıyla bir Serbest Ticaret Alanı (FTA) görüşmek zor olabilir. Diğer bölgesel organizasyonlarda üye ülkelerin birden fazla üyeliğinden dolayı, EAC gümrük birliği diğer ticaret bloklarıyla FTA'lara girebilir veya aşırı koşullarda daha büyük bir ticaret bloku oluşturmak için onlarla birleşebilir. Tek başına Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık (İngiltere) gibi güçlü rekabetçi ekonomilere sahip ülkelerin AB'nin güçlü destekçileri olduklarını ve hala Doğu ve Orta Avrupa'daki eski az gelişmiş ülkeleri dahil ederek genişlediğini belirtmek gerekir. ABD, Kanada ve Meksika ile birlikte NAFTA kapsamında bir araya geldi ve Orta ve Latin Amerika'nın kurulu ülkelerini genişletmek istiyor. Asya'da, Güneydoğu Asya ülkeleri Japonya ve Çin'de dönüyor. Bu nedenle, Doğu Afrika ve genel olarak Afrika'daki küçük ülkeler, kendi aralarında bu devlerle müzakereleri zorlaştıracaktır.⁹⁴

2.4.4 Güvenlik İstikrarı ve Çatışma Çözümü

Bölgesel entegrasyon, çatışma riskini iki şekilde en aza indirmektedir. Birincisi, üye ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığın artırılması çatışmayı daha pahalı hale getiriyor. Bölgesel entegrasyon düzenlemeleri, iç çatışma riskini önemli ölçüde azaltarak siyasi entegrasyonun önünü açabilir. İkincisi, üye devletler arasındaki düzenli siyasi temas güven dahil olmak üzere güven inşa edebilir ve işbirliğini kolaylaştırabilir. EAC ana hedefinde gündeme getirilen konular arasında güvenlik ve siyasi konular bulunmaktadır. EAC, çatışma çözümlemesinde çok önemli olan ve aynı zamanda bir siyasi federasyona temel oluşturan iki önemli kurum, Doğu Afrika Adalet Divanı ve Doğu Afrika Yasama Meclisi'ni kurmuştur. Güvenlik ve savunma konularında artan işbirliği, bölgenin barışçıl olmasını sağlamada önemlidir ve böylece sürdürülebilir kalkınma için elverişli bir ortam sağlanacaktır.⁹⁵

2.5 Entegrasyon Sonucunda Karşılaşılan Zorluklar

Kısım 2.4'de bahsedilen faydaların aksine, genel olarak Afrika'daki bölgesel ekonomik entegrasyon ile bağlantılı olan zorluklar ve özellikle ekonomik entegrasyon ile ilgili hedeflerini tam olarak gerçekleştirmek için COMESA'nın ele alınması gereken zorluklar bulunmaktadır.

⁹⁴ECA, 2004, ss.14

⁹⁵N. Mwasha, Ombeni, The Benefits of Regional Economic Integration for Developing Countries in Africa: A Case of EAC, 2006, ss.88-89

Başarılı ekonomik entegrasyon kooperatifleri tesadüfen gerçekleşmeyecek, ancak kasıtlı, sürekli çabalar ve alt bölgelerin ekonomik koşullarını ve ticaret ilişkilerini iyileştirme konusundaki heves ve hevesleri sonucunda olacaktır. Bol doğal kaynaklar, verimli topraklar ve artan işgücüyle Afrika liderlerinin büyümeye ve bölgenin entegrasyonuna elverişli bir ortam yaratması, Afrika ülkelerinin gelişmesinde iyileşme olacağı inancı vardı. Bu vizyon kısa bir süre önce oluşturulmuş olsa da, bugüne kadar Afrika yavaş ilerlemeye başlamış ve bu durum, fakir ekonomik performansına, diğer bir deyişle kaynaklarına ve bağışlarına rağmen ve diğer gelişmekte olan ülkelerle ilişkili olarak da yansımaktadır. Bu zayıf ekonomik performans için çeşitli açıklamalar yapılmıştır ve bunlar zayıf iç politikalar, dış çevre ve Afrika'nın marjinalleştirilmesi gibi konuları içermektedir.

2.5.1 Uygun ve Arzulanan Ticaret

Ticaretteki artışın arzu edilip edilmeyeceğini ve aslında bölgesel ekonomik entegrasyona atfedilebilecek olup olmadığını belirlemek için, değerlendirme ile büyüme istatistiklerini alarak belirlemektedir. Ticaretten sağlanan kazançların nedeni, küresel serbest ticaret, tüketicilerin ve firmaların en ucuz kaynaklardan satın almalarını ve üretimlerin karşılaştırmalı avantaja göre yapılmasını sağlar.⁹⁶ Buna karşın, ticaret engelleri, yerli tedarikçiler lehine yabancı üreticilere karşı ayrımcılık yapar. Yerli ithalatçı üreticileri, maliyetleri ithalatın maliyetinden daha yüksek olmasına rağmen, genişleme eğilimindedir. Bu yanlış tahsis, yerli ihracat sektörlerini aç bırakacak, maliyetlerini artıracak ve bu sektörlerin aksi halde daha küçük olmasına neden olacak.

Bir ülkenin verimli bir şekilde üretebileceği mallardan üretemediği mallara üretimi değiştirerek reel geliri düşürür. Dahası, ticaretten elde edilen kazançlar konusundaki argüman, tüm ticaret engelleri azaltıldığında ne olacağını özetlemektedir, ancak bir RTA'da olduğu gibi engellerin kısmen ve ayrımcı bir şekilde azaltılmasına uygulanmaz. Afrika'nın gelişmesi için ele alınması gereken önemli bir konudur. Özünde, Afrika'nın rekabetçi ticaret yapma kapasitesinin geliştirilmesine yardımcı olmak için gelişmiş ülkeler, G8 ve AB ülkelerinde adil bir şekilde rekabet etmelidir. Bu engellerin kesinlikle kabul edilemez ve haksız olduğu doğrudur.

⁹⁶M, Schiff, M. and A, Winters, Regional Integration and Development, Washington, D.C., World Bank and Oxford, Oxford University Press, 2003, ss.32-3

Gelişmiş ve gelişmekte olan dünyalar arasındaki ticaret ilişkisine uzun zamandır, zenginlerin lehine uluslararası ticaretin tüm işine aşırı derecede meydan okuyan karmaşık bir kurallar, vergiler, tarifeler ve kotalar hâkimiyeti hakimdir. Ticaret saptırıcılığının bir problem olduğu daha olası koşulları göstermek önemlidir.⁹⁷Öncelikle, gerçekte, farklı Afrika ülkelerinden gelen ürünler mükemmel ikame maddeler değildir ve ticaret, tarifeler haricinde taşımacılık maliyetleri ve diğer engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu faktörler, ithalat kaynaklı değişimin daha az dikkat çekici hale getirilmesi, ticaret saptırma maliyetlerinin azaltılması eğiliminde olmakla birlikte ticaret yaratımının faydalarını da azaltacaktır.

İkincisi, küçük gelişmekte olan ülkeler arasında bir ticaret bloku veya RTA'nın sadece ticaret yaratma değil, ticarete yön değiştirme olasılığı vardır. Bu küçük ülkeler, ortaklarının tümünün ithalat ihtiyacını karşılayamayacak - her üye dünyanın geri kalanından bir miktar mal ithal etmeye devam edecektir. Bölgesel entegrasyon gerçekleşmekle birlikte, tüketim değişmiyor ancak üretim her ülkenin bir tarife bedeli ödmeden üye ülkeye satabilmesi sayesinde artmaktadır. Bu nedenle, her üye ülke daha ucuz ithalatları daha pahalı ortak ithalatı ile değiştirir ve sonuç, her iki ülke için ticaret saptırması ve kaybıdır.

2.5.2 Olası Gelir Kaybı

Belirli bir REC ülkelerinde, çok ticaret yapan üye ülkelerde, bölgesel entegrasyon nedeniyle gümrük vergileri kayıplarından kaynaklanan hükümet gelirleri büyük olabilir ve birçok Afrika ülkesinde dış ticaret ana gelir kaynağı olabilir. Bununla birlikte, ekonomik topluluk üyeleriyle daha az ticaret yapan ülkelerde, piyasalarını diğer topluluk üyelerine açarak oluşturdukları statik gelir kaybı büyük oranda düşük olacaktır. Yukarıda, bölgesel entegrasyonun, üye ülkeler arasında tarifeler gibi ticarete yönelik engelleri azalttığı ve üye ülkelerin ticaret hadlerini iyileştirebileceği açıklanmıştır. Bölgesel entegrasyon anlaşmaları, üye ülkeler arasında değişen bir önem meydan okuması olarak görülebilecek başka bir ticaret etkisi yaratmaktadır. Dahası, bölgesel entegrasyon anlaşmaları, tarifelerden kaynaklanan hükümet gelirlerini doğrudan üye ülkeler arasındaki tarife indirimleri yoluyla ve dolaylı olarak tarifelere tabi olmayan üye olmayan ülkelerin ithalatından çekişle azaltmaktadır. Bu kayıpların maliyeti, üyelerin para

⁹⁷M, Schiff, and A, Winters, 2003, ss.212-214

toplama alternatif yollarına ne kadar kolay geçiş yapabildiklerine bağlıdır, ancak tarife gelirine dayanan ülkelerde yüksek olabilir.

Teoride ticaret liberalizasyonu, kotaların kaldırılmasını veya çok yüksek tarife indirimini gerektiriyorsa ve n liberalizasyon rejimi ithalat sıkıştırması ile karakterize ediliyorsa, ticaret vergisi gelirinin önemli bir kayıba yol aması pek olası değildir. Bununla birlikte, Afrika lkeleri, ticaret liberalizasyonunun gelir tabanını aşağıladığına dair tedbirler alabilir. Bunlara daha fazla yatırım çekme, alternatif vergi geliri kaynakları bulma, ev içi vergi reformu, ekonomiyi çeşitlendirme ve kaçakçılık ve yolsuzluklarla mücadele dahildir. nc olarak, Afrika ülkelerini potansiyel bir gelir kaybı için telafi edecek yerli bir mekanizma yoksa, bu, Afrikalı liderlerin liberalleşmeye direneceklerine baskı yapacaktır. Dördüncüsü, Afrika lkeleri arasında bölgesel entegrasyonun diğer ciddi kalkınma sorunlarından kaçınmak için onlara sınırlı politika alanı sağlayacağı konusunda bir algı vardır.⁹⁸

COMESA yesi ülkelerin birçoğu kalkınma ve kamu harcamalarını finanse etmek için hükümet gelir kaynağı olarak büyük ölçüde dış ticaret vergilerine bağımlıdır. Kamu harcamalarını finanse etmek için ye devletlerin dış ticaret vergilerine verdikleri gelir kaynağı olarak büyük bağımlılığı, bir şekilde COMESA'daki bölgesel entegrasyonu da kısıtlamıştır. Zayıf ekonomik faaliyet ve düşük gelir seviyeleri nedeniyle ye ülkelerin çoğunun gelir vergisi tabanı çok sığ değildir. Sonuç olarak, ülkeler, hükümet gelirlerinin ana kaynakları olan uluslararası ticaret vergilerine güveniyor. Gelir kaybı tehdidi nedeniyle üyeler, vergi ve tarife engellerini kaldırmak konusunda isteksiz davranıyorlar. Tarife dışı kısıtlamalar ve diğer ticaret engelleri kaldırılmadığı sürece etkin bölgesel entegrasyonun ve karşılıklı bağımlılığın gerçekleşmesi pek olası değildir. Tüm ye ülkelerden gelir kaybı tehdidi olsa da, COMESA ye devletleri arasındaki ayrımcı tarife indirimi etkisi, bu ülkelerin çoğunda ticaret blokları dışındaki diğer ülkelerle ticaret yapan hükümet gelirini etkileyebilir.

2.5.3 Ortak yelik

Birçok COMESA ye ülkesi farklı hedefler, farklı düzeylerdeki gelişim ve siyasi ideolojilerle birden fazla bölgesel gruba katılır. Etiyopya ve Cibuti gibi bazı COMESA ye lkeleri

⁹⁸M. R, Madyo, 2008, ss.57

Afrika Kalkınma Hükümeti (IGAD) üyesidir ve Kenya ve Uganda da Doğu Afrika Topluluğuna (EAC) aittir. Cibuti, Eritre, Sudan ve Somali, CEN-SAD (Sahel Sahra Devletleri Topluluğu) bölgesel gruplarına mensuptur. Bu ortak üyelik düzenlemeleri, üye ülkelerin ve kurumların çabalarını ve gereksiz rekabetin çoğalmasına neden olabilir. Birden fazla bölgesel grupta ait ülkeler için, yük ve maliyet çok fazladır çünkü farklı toplantılara katılmak ve politika kararlarını, araçlarını, prosedürlerini ve programlarını kabul etmek zorundalar.

Gümrük yetkilileri, farklı tarife indirimleri oranları, menşe kuralları, ticaret belgeleri ve istatistiksel adlandırma ile uğraşmak zorundadırlar. Sonuç, bölünmüş sadakat ve entegrasyon için zayıf finansman kaynağı nedeniyle taahhüt eksikliği neden olabilir. Birden fazla üyeliğin yüksek maliyetini azaltmak için kullanılabilecek tek mekanizma, ticaret gündemlerini, ticaret politikalarını ve yatırım kodlarını farklı bölgesel ticaret blokları arasında uyumlu hale getirmek ve bölgesel çabaları birleştirmek için gereksiz program çoğaltmasını kaldırmaktır. Bu çabalar, kıt kaynaklara dayalı ekonomik ve sosyal etkileşimin işlem maliyetini azaltmak için altyapı tesislerine yatırım yapmayı gerektirmektedir.

2.5.4 İthalat ve İhracat Kompozisyonu Benzerliği

COMESA üyesi ülkelerin çoğunun ihracat ve ithalat yapısı benzerdir; ve dış ihracat gelirleri açısından çok az birincil emtialara güveniyorlar. Birkaç ana mala bağımlı olmasına rağmen, bu ülkeler kendi imal ettikleri mallarını çeşitlendirmek için endüstriyel kapasiteden yoksunlar; Daha fazla ticareti destekleyecek yeterli altyapıya sahipler.⁹⁹ Bu ticaret yapısı, bu alt bölgenin daha da entegre olması için bir meydan okuma oluşturmaktadır. İthalat ve ihracat benzerliği sorunu, Afrika'daki bölgesel ticaret bloklarının tamamında yaygındır. COMESA ülkelerinin ihracatı, birincil emtia üzerine yoğunlaşmaktadır; Kahve en önemli kalemdir ve ithalatı ise mamul maldır. Kenya, Nijerya, Güney Afrika ve Mısır hariç, çoğu Afrika ülkesi diğer Afrika ülkelerinin ithalat ve ihracat gereksinimleriyle iyi uyum sağlamıyor. Bununla birlikte, genel olarak Afrika içi ticaretin tamamlayıcı olmayan tamamlayıcı unsuru, tahıl gibi tarımsal emtialarda büyük potansiyel ticareti gizlemektedir.

⁹⁹ ECA, 2010, ss.11-14

3. BÖLGESEL EKONOMİK ENTEGRASYON İÇİN TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI ROLÜ

3.1 Ticaretin Kolaylaştırılmasına Genel Bakış

Ticaretin kolaylaştırılması (TF)ve Bölgesel entegrasyon ortak girişimlerdir. Ticaretin kolaylığı, ekonomik fırsatları ve rekabetçiliği teşvik eden Afrika içi ticareti teşvik ederek bölgesel entegrasyonu iyileştirmede temel bir araçtır. Buna ek olarak, bölgesel düzeyde daha yakın siyasi ve ekonomik işbirliğini geliştirmektedir.

DTÖ'ne göre, Ticaretin kolaylaştırılması, "uluslararası ticarete malların taşınması için gerekli olan verilerin toplanması, sunulması, iletilmesi ve işlenmesi ile ilgili faaliyetleri, uygulamaları ve prosedürleri" kapsayan "uluslararası ticaret formalitelerinin basitleştirilmesi ve uyumlaştırılması"na değinmektedir. Referans olarak Doha Beyannamesi, ticareti kolaylaştırmak için 'nakliye esnasındaki mallar dahil olmak üzere malların dolaşımını, serbest bırakılmasını ve temizlenmesini hızlandırmak' anlamına gelir. Ticaretin kolaylaştırılmasının evrensel bir anlayışı yok; belki de ticaretin maliyetini düşürmek için hangi reformların yapılması gerektiğine ilişkin görüşlerin farklılıklarını ve bunun bazı evrimini yansıtmaktadır.¹⁰⁰

TF tedbirlerinin etkileri: bilgi teknolojisi, liman etkinliği ve kurumsal kaliteüzerinde durdu.Açık bir ifadeyle, TF, ortaklar arasındaki ticaret ilişkisinin basitleştirilmesidir.¹⁰¹Bu ticaret arayüzü, tüccarlar tarafından hükümet kurallarına uyumu geniş bir anlamda oluşturulmuştur; Yetkililerin bu kuralların uygulanması; Bilgi alışverişi; finansman; sigorta; BİT ve hukuk hizmetleri; taşınma; işleme; ve depolama, ticaret arayüzünün bu yönlerinde hükümetlerin müdahalesinin ticaret işlem maliyetlerinin büyüklüğünü etkilediği anlamına gelmektedir.¹⁰²

TF, ticaret işlem maliyetlerinin azaltılması yoluyla sınır ötesi ticaretle ilgili formalitelerin nasıl iyileştirilebileceğini inceler. TF, dünya pazarında rekabet gücünü artırdığı düşünülmektedir.¹⁰³Ticaretin kolaylaştırılmasına ilişkin diğer bazı göstergeler, yani ithalat ve ihracat için gereken belge sayısı ve malları ithalat ve ihracat için işleme koymak için gereken gün sayısı,

¹⁰⁰J. S., Wilson, C., Mann, Y.P, Woo, N., Assanie, and I, Inbom Choi, "Trade facilitation: A Development Perspective in the Asia-Pacific Region", Asia Pacific Economic Cooperation, Singapore,2002, ss.15

¹⁰¹I, Martinez-Zarzoso, and L, M'arquez-Ramos,"The Effect of Trade Facilitation on Sectoral Trade", B.E. Journal of Economic Analysis & Policy, Vol. 8 Issue 1, Berkeley, USA, 2008, ss. 2

¹⁰²African Trade Policy Centre, 'Trade Facilitation to Integrate Africa into the World Economy', Addis Ababa, UN Economic Commission for Africa (UNECA): ATPC Work in Progress No. 4, 2004, ss. 3-5

¹⁰³ International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD), Agricultural Export Restrictions Speak Controversy at the WTO, Vol. 15, No.2,2011, ss.5-8.

ECOWAS alt bölgesinde ihracat ve ithalat için yaklaşık sekiz ve dokuz belge gerektirdiğini göstermektedir. Dünya ortalamasının yaklaşık 7 ila 8'i arasında değişmektedir.¹⁰⁴

Ticaret, ülkenin ekonomik kalkınmasını ve yoksulluğun azaltılması için bir araç olarak tanımlanmaktadır. Son beş yılda (1950 - 2004) küresel ticaret, imal edilen mallar için ortalama %5.9 ve %7.2 oranında artmıştır.¹⁰⁵ Dünya ticaretindeki genişleme, 1995 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve onun halefi olan DTÖ tarafından verilen ardışık çok taraflı ticaret anlaşması sonrasında gerçekleşir. Bu çok taraflı ticaret görüşmelerinin sonucu geniş ticaret liberalizasyonu ve bağlayıcı taahhüttür. Yüksek tarife politikaları ve ürün sübvansiyonları gibi ticareti bozan tedbirleri en aza indirmeye çalışıyor. Sonuç olarak, uygulanan tarife oranlarında ve uluslararası ticaret işlem maliyetlerinde dünyada kademeli bir düşüş olmuştur.¹⁰⁶

Buna ek olarak, kıtanın fakir sermaye varlıkları modern ulaşım sistemlerini ve diğer ticari altyapı yatırımlarını sınırlamaktadır.¹⁰⁷ Ayrıca zayıf ticaret performansını sert tropik iklim, uzun mesafeler ve kara yoluyla çevrili topraklardan kaynaklanan düşman coğrafi özelliklerle ilişkilendirir. Bu nedenle Sahra altı bölgeler, ticaret imkânları sınırlı olan yüksek maliyetli ve büyük bir risk yatırım hedefi olarak algılanmaktadır.¹⁰⁸

TF, birçok ülke ve bölgelerde, özellikle Sahra altı bölgelerinde anahtar ticaret politikası gündemi haline gelmiştir. Bu, altyapı geliştirme, politika ve düzenleme reformları gibi ticaretle ilgili kolaylaştırma programları için yardımlarla ve ticaret engellerinin ticaret üzerindeki etkilerini azaltarak üretken kapasite yaratarak desteklenmektedir.¹⁰⁹

Dahası, ülkeler, Ticaret kolaylaştırılmasının Programlarını RTA'nda giderek daha fazla entegre etmektedir. Ticaretin serbestleştirilmesi için kapı açtığımızda, bu herhangi bir bölgenin ekonomik kalkınmasına olumsuz etkilere neden olabilir. COMESA Antlaşması, ticarete karşı tarife

¹⁰⁴ World Bank, World Trade Indicators 2009/10 Available at:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/TRADE/0,contentMDK:224>, 2010.

¹⁰⁵ Hummels, D. Transportation Costs and International Trade in the Second Era of Globalization. *Journal of Economic Perspectives*, 21(3) 131–154, 2007, ss.1-2

¹⁰⁶ COMESA, Key Issues in Regional Integration Volume IV, Printech Ltd, Lusaka, 2016, ss.141

¹⁰⁷ Turkson, E. 'Using Observable Trade Data to Measure Bilateral Trade Costs in Sub-Saharan Africa'. CREDIT Research Paper No. 12/06. Centre for Research in Economic Development and International Trade, University of Nottingham, 2012, ss.3

¹⁰⁸ Iwanow, T. and Kirkpatrick C. Trade Facilitation and Manufacturing Exports: Is Africa Different? Institute for Development Policy and Management University of Manchester, 2007, ss.1044

¹⁰⁹ Lemi, A, Aid-for-Trade and the Scramble for Africa. West vs East. University of Massachusetts. Boston, 2014

dışı engellerin kaldırılması yoluyla ticaretin serbestleşmesinin reddedildiği bir durumu ortadan kaldırmak için üye ülkeleri mevcut tarife dışı engellerin hepsinden kaçınmaya ve yeni tarife dışı engellerin önüne geçmeye çağırmaktadır.¹¹⁰

3.2 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Fayda ve Maliyetleri

Kısa bir süre önce az sayıda çalışma, herhangi bir fayda elde etmek için yapılması gereken önceliğe sahip yatırım maliyetlerini de göz önüne almaktadır¹¹¹ Ticareti kolaylaştırmanın faydaları maliyetlerden çok daha ağır basmaktadır, bu da ticareti kolaylaştırmanın, onun öngördüğü ilk yatırım maliyetlerine değeceği anlamına gelmektedir. Bu ön maliyetlerle başa çıkmak için yardım kaynakları sağlamada güçlü bir dava var; ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik etkinliğin, ticareti teşvik edici bir etkisi olduğunu göstermektedir.¹¹²

Ticaret kolaylaştırmanın ekonomik kazanımları geliştirebileceği mekanizmalar çok iyi bilinmektedir. Ticaret işlem maliyetleri, ihracat ve ithalat fiyatları arasında bir sıkıntı yaratmaktadır. Bu kamanın bir sonucu olarak üreticiler, ticaret işlem maliyetleri daha düşük olan bir dünyada olduğundan daha az ihraç ediyorlar ve tüketiciler, ticaret yapılan her bir ürünün yanı sıra daha dar bir ürün yelpazesinden daha az ürün satıyorlar. Bu nedenle, bu kamanın büyüklüğünü azaltan ticaret kolaylaştırması, farklı ülkelerdeki üretici ve tüketicileri daha yakın temas haline getiriyor ve ihracatçı ülkelerdeki üretici fazlası ve ithal ülkelerdeki tüketici fazlası artırıyor. Ticaretin kolaylaştırılması, uygun koşullar altında ulusal gelirlerin artmasına, verimlilik artışının hızlandırılmasına ve yoksulluğun ekonomi üzerindeki etkisinin azaltılmasına yol açabilecek ticaret yoluyla ekonomik bütünleşme sürecine yardımcı olur.¹¹³

Verimli ticaret kolaylaştırması, ticaret işlem maliyetlerinin düşürülmesine yardımcı olabilir, dolayısıyla tüketici ve üreticilere fayda sağlamak için iç ve dış fiyatlar arasındaki marjı

¹¹⁰M. Pearson, Trade facilitation in COMESA-EAC-SADC tripartite free trade area: tralac working paper no. SIIWP/III /2011 stellanbosch; tralac, 2011, ss.5-7

¹¹¹Calì, M., te Velde, D., Does aid for trade really improve trade performance? World Development, Vol. 39 Issue 5, 2011, ss.3-5

¹¹²Helble, M., C.L. Mann and J.S. Wilson, Aid-for-trade facilitation. Review of World Economics 148 (2), 2012, ss.360-362

¹¹³ OECD, 'The Economic Impact of Trade Facilitation', OECD Trade Directorate, Paris: (TD/TC/WP/ (2006)21/FINAL), 2005, ss.14-15

düşürür. Bazı durumlarda, sınır formalitelerinin verimliliğini artırmak, görev ve prosedürlerin basit bir şekilde yeniden düzenlenmesini gerektirebilir. Diğerlerinde, altyapı tesislerine ve insan kaynaklarına yatırım yapılmasını gerektirebilir. Gümrük işlemlerinde iyileştirmelerin uygulanmasının maliyeti gümrük hizmetinin boyutuna, mevcut gümrük altyapısına ve insan kaynaklarına göre değişir. Genel ekonomik ortam da önemli bir rol oynamaktadır.¹¹⁴

Asya-Pasifik bölgesinde ticaretin kolaylaştırılmasından elde edilen ortalama kazançları, tarife liberalizasyonundan elde edilecek kazançlarla karşılaştırdı. Sonuçlar, birincil fayda oranlarının tarife liberalizasyonundan elde edilen kazançların neredeyse iki katı olduğunu gösterdi. Ticareti kolaylaştırmak, malları ihraç etmek ve ithal etmek için dokümantasyonun sayısının azaltılmasını ve karmaşıklığın basitleştirilmesini gerektirir; Malların araç ve şahısları için sınır kapılarında harcanan zamanın kısaltılması, bilgi yayımı ve uygulanabilir kurallara kolay erişim, sınır operasyonlarının yönetiminde test edilmiş uluslararası en iyi uygulamaların kullanılması, ithalatçılar, ihracatçılar ve lojistik çalışanları tarafından karşılaşılan kısıtlamaları ele alan etkili sınır gümrükleri, standartlar, çevre, göçmenlik ve istatistiksel kurumlar gerekmektedir.¹¹⁵

Ticaretin kolaylaştırılmasının nihai amacı, iş yapma maliyetlerini azaltmak ve nihai olarak ürünlerin fiyat, hızlı teslimat ve sağlık açısından rekabet edebilirliklerini geliştirmektir. Bu, üreticileri ve yatırımcıları, yatırımların, üretkenliğin ve işletmelerin büyümesini teşvik eden verimlilik ve düşük maliyetlerden kaynaklanan kârlılık açısından umut verici bir şekilde insanlar için iyi iş yaratmaya yarayan faydalar sağlar. Ticaretin kolaylaştırılması, temel mallara ve hizmetlere hazır ve hızlı erişim açısından yaşam kalitesini yükseltmek için ürünlerin teslimatı da dahil olmak üzere, düşük fiyat ve verimlilik açısından tüketicilere fayda sağlar. Bu sebeple, hükümetler, ticaretin kolaylaştırılmasında zenginlik yaratma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması,

¹¹⁴Chris Milner, Oliver Morrissey and Eviou Zgovu, Trade Facilitation in Developing Countries, Centre for Research in Economic Development and International Trade. Credit Research Paper, No 08/05, University of Nottingham, 2005, ss.5

¹¹⁵Asia Pacific Economic Cooperation (APEC), Free Trade, and the 2002 Summit, Report for Congress, Congressional Research Service, The Library of Congress, Los Cabos, Mexico, 2002

iş yaratma ve dolayısıyla toplumdaki barış ve istikrarın kamu politikası hedeflerine ulaşmada önemli bir araç olduğunu görmektedir.¹¹⁶

3.3 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Ekonomik Faydaları

İyi işleyen ticaret kolaylaştırma önlemlerinden elde edilecek kazançlar vardır. Hükümet avantajları önemli olacaktır çünkü etkin sınır prosedürleri hükümet yetkililerinin kira arayan davranışlarını en aza indirmekte ve hükümet gelirlerini arttırmaktadır. Ticaretle uğraşan işletmeler de rekabet avantajı sağlayarak mallarını daha hızlı sunabildikleri için fayda sağlar. Tüketiciler, sınır gecikmelerinin bedellerini ödemedikleri için kazanıyorlar. Sınır prosedürleri gibi uzun ticaret işlemleri maliyetlerinde ılımlı azalmalar bile ticaretin artmasına neden olur.¹¹⁷

İşgücü maliyeti, rekabet gücü emek yoğun üretim alanlarında önemlidir, ancak etkin gümrük prosedürleri iş gücü maliyetindeki dezavantajları telafi etmektedir. Bu nedenle, Afrika ülkeleri liman altyapısını geliştirmeye ve ihracat piyasalarında rekabetçi bir konuma ulaşmak için güvenilir ve rekabetçi ulaşım modları ve etkili gümrük prosedürleri geliştirmeye odaklanmalıdır. Ticaretin kolaylaştırılması, ticaretten sağlanan devlet gelirlerinin akışını artırabilir. Daha etkin ve güvenilir bir ticaret kolaylaştırma mekanizması ticaret vergileri veya tarifelerinin etkin ve zamanında toplanmasını sağlar. Uluslararası ticarete ve işlemlerde alınan vergiler, çoğu Afrika ülkesinin devlet gelirlerinin üçte birinden fazlasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, gelir tahsilatını artırmak için zayıf gümrük idarelerinin verimliliğini artırmak için Afrika ülkeleri yer vermektedir.¹¹⁸

Afrika'daki etkin ticaret kolaylaştırma reform programlarının tanıtımı, hükümetin her düzeyinde kaynak ve taahhüt gerektirir. Ticaret kolaylaştırma reformları da doğrudan yabancı yatırım akışını geliştirmektedir. İmalat endüstrisi, ucuz, hızlı, şeffaf ve tahmin edilebilir gümrük hizmetlerine büyük ölçüde bağlıdır. Dolayısıyla, ülkeler, modern ve etkin sınır formalitelerini kabul ederse, doğrudan yabancı yatırım akışını artırabilir. Sınır formalitelerinin yetersizliği, ticaret

¹¹⁶APEC, The Impact of Trade Liberalization in APEC, Singapore, Asia Pacific Economic Co-operation (APEC), 97-CT-01.2, 1997, ss.8

¹¹⁷ECA. 2010, ss.199

¹¹⁸OECD, 'The Cost of Introducing and Implementing Trade Facilitation Measures: Interim Report Trade Policy', OECD Trade Policy Working Paper No. 8, TD/TC/WP (2004)36/FINAL, OECD Trade Directorate, Paris, 2004, ss.9

işlem maliyetlerine yol açmakta ve Afrika'da yer bulmayı isteyen yabancı şirketler, bu maliyetleri, uygun yerleri değerlendirdikleri için maliyet / fayda analizlerine dahil edecektir. Böylece, verimsiz sınır prosedürleri, ülkeler için potansiyel olarak yüksek bir fırsat maliyeti olarak kabul edilebilir.¹¹⁹

Sanayi sağlayıcılarının ticaretin kolaylaştırılması hakkındaki görüşlerine ilişkin Avrupa Yuvarlak Masa Toplantısı, sınır prosedürlerinin yetersizliği nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde üye sayısının beşte birinden fazlasının gelişmekte olan ülkelerde yatırım fırsatlarını kaçırdığını göstermektedir. Geçiş ekonomilerinde bunu beşte ikiden fazla yapmışken, hiçbir şirket gümrük konularından ötürü OECD alanına yatırım fırsatları bırakmamıştır. Ayrıca, şirketlerin dörtte beşinde gelişmekte olan ülkelerde ticaretin kolaylaştırılmasının önemli yatırımcıların daha fazla yatırım yapmak için cazip hale getireceği belirtildi.¹²⁰

3.4 Ticari İşlem Maliyetlerinin Ticaret Üzerindeki Etkisi

Son yıllarda küresel ticaret, ticaret liberalizasyonu ile ilgili tarifelerin ve kotaların giderek azaltılması nedeniyle hızla büyümüştür. Daha fazla mal sınırları aşıyor; gümrük formalitelerine uymak zorunda kalıyor ve özel yetkililerin ve diğer hükümet yetkililerinin kaynaklarını zorluyor. Aynı zamanda işletmeler, sınırlarda işleme süreleri ve gereksiz bekleme süresi de dahil olmak üzere artan ticaret işlem maliyetleriyle hayal kırıklığına giriyor. Literatür, toplam ticaret maliyetlerini, nihai malın nihai bir müşteriye aktarımında ortaya çıkan tüm maliyetleri, malın kendisinin üretilmesi maliyetinin haricinde tanımlamaktadır. Genel olarak, ihracatçılar veya ithalatçılar, malları ihraç etmek ve ithal etmekle ilgili süreçlerin her aşamasında ticaret maliyetlerine maruz kalmaktadırlar.

TTC'lerin yükselmesi devlet gelirlerinin artmasına neden olamaz, çünkü hükümetler yalnızca sınır hizmetleri için ödenen doğrudan ücretlerden yararlanmaktadır. Bununla birlikte, gümrük işlemlerinin modernizasyonu, kaçakçılık ve yolsuzlukları azaltarak gümrük verimliliğini artırmaktadır. Artan gümrük verimi ve genişletilmiş vergi tabanından sağlanan gelirden

¹¹⁹ECA, 2010, ss.198

¹²⁰OECD, 2005, ss.25-26

modernizasyon programının maliyetlerini ve doğrudan gümrük masraflarındaki düşüşü aşarsa, ticaretin kolaylaştırılması hükümet gelirine etkisi olumlu olacaktır.¹²¹

Maliyetler, bir dış pazardaki piyasa koşulları hakkında bilgi edinmeye ve bir ürünün nihai ödemesinin alınmasıyla sonuçlanmaya başlar. Bir yerli pazardan yurtdışı pazara genişlemeye çalışan bir firmanın, ithalatçı ülkelerin dayattığı standartlara ve teknik düzenlemelere uyma ile ilgili masraflarla karşı karşıya kalması standart bir uygulamadır. Mallar yalnızca iç pazarda satılıyorsa, bu maliyetler tahakkuk ettirilmediğinden, bunlar bir ticaret maliyeti olarak sınıflandırılmalıdır. Tercihli ticaret anlaşmaları için geçerlidir çünkü ortakların pazarlarına tercihli erişim, menşe kurallarına uymayı gerektirir. Bu kurallar, örneğin ara mürekkep veya üretim süreçlerinde, genellikle üreticiler için ilave maliyetler gerektiren ayarlamaları içerebilir.¹²²

Sanayileşmiş ülkeler için ortalama ticaret maliyetleri, yüzde 170'lik bir hesap dönemine denktir. Ticaret maliyetlerinin ülke ve bölgeler ile sektörler ve mallar arasında büyüklük ve eğilimde değişiklik gösterdiğine dikkat edilmelidir. Gelişmiş ülkelerde, uluslararası ticaret maliyetleri ve yerli dağıtım maliyetleri de dahil olmak üzere, mal ticaretinin maliyeti, üretim maliyetinden daha yüksek olabilir.¹²³ Ticari işlem maliyetleri genellikle parasal açıdan ifade edilmesi zor olan dolaylı maliyetleri içerir. Gümrük denetiminden önceki uzun gecikmeler, kaybedilen iş fırsatlarına ve bozulabilir malların değer düşüklüğünden kaynaklanan gelir kaybına ve stok tutma maliyetlerine neden olabilir.¹²⁴

Rekabet ve değişen iş ortamı, verimli ticaret kolaylaştırma tekniklerini gerektirir, çünkü ürünler hızlı bir şekilde tedarik edilmelidir. Mevcut iş ortamında, bir üretici kesintisiz teslimat beklemektedir ve gereksiz veya aşırı karmaşık gümrük prosedürleri nedeniyle mallarının sınırda kalmasına izin verememektedir. Verimli olmayan sınır prosedürleri, sadece hükümetler ve işletmeler için değil aynı zamanda mükellefler ve tüketiciler için de ticaret işlem maliyetlerini arttırmıştır. Dahası, küreselleşme ve uluslararası rekabet, uluslararası şirketlerin bileşenlerin ve

¹²¹ECA, 2010, ss.198

¹²²Portugal-Perez, A. and J. S. Wilson, "Why trade facilitation matters to Africa." World Trade Review 8 (3) DevelopmentResearchGroup, WorldBank, 2009, ss.382

¹²³Anderson, J. E. and E. van Wincoop, "Trade Costs.", Journal of Economic Literature, Vol.42, Issue 3, 2005, ss. 691.

¹²⁴ECA, 2004, ss.140

nihai ürünlerin üretimi ve tedarikinde çeşitli yerler kullanmalarını teşvik etmektedir. Buna ek olarak, tercihli ticaret anlaşmaları, karmaşık menşe kurallarını uluslararası ticarete sokmuştur. Bütün bu akışkan ve dinamik koşullar, ticaret kolaylaştırma prosedürlerinin iyileştirilmesini savunmaktadır.¹²⁵

3.5 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Ticaret Performansına Etkisi

Birçok ülke, işadamlarının gecikmiş ve güvenilir teslimat, pahalı gümrükleme ve kaçırılmış iş fırsatlarından muzdarip hale getiren verimsiz sınır prosedürlerine sahiptir. Başarıyla uygulanan ticaret kolaylaştırma programları ticaret işlem maliyetlerini düşürebilir, gümrük verimliliğini artırabilir ve ekonomi içindeki ticaret vergilerinin toplanmasını iyileştirmektedir.

3.5.1 Ticaret Kolaylaştırılmasının İhracata Etkisi

İhracat ve ithalat için zaman, lojistik hizmetler ve uluslararası ticaret arasında bir bağlantı vardır. Piyasaya girme ihtimali üzerindeki 'işlem süresinin' etkisi ile giriş yapıldığında ticaret hacmi arasında bir fark oluşturuyorlar. Pazarlama zamanı, yeterli nakliye ve lojistik hizmetlerine, ihracata ve ithalatla ilgili zamanında, şeffaf ve öngörülebilir idari formalitelere bağlıdır.¹²⁶

Bazı gelişmekte olan ülkelerde, tek başına ürünlerin ihracatı ve ithalatı ile ilgili idari usuller için zaman, yerel üreticilerin zamana duyarlı ürünleri ihraç etmelerini engelliyor. Bu ülkelerin girişimcileri için ithalat ve ihracat zamanı kaliteye yatırım yapmak ve ürünlerini geliştirmek için büyük bir caydırıcıdır çünkü ürünlerinin, yeni ve farklılaşan ürünlerin komuta ettiği fiyat primini kazanmak için zamanında pazara gireceğinden emin olamazlar.¹²⁷

Küresel ağ ticaretine etkin katılım için beş kritik faktör tanımlamaktadır: Fiyat, pazara hızlılık, işgücü verimliliği, esneklik ve ürün kalitesi. Piyasaya sürülme hızı, ticaret ve ticaretle ilgili kurumların ve fiziksel altyapının miktarına ve kalitesine bağlıdır. Sahra altı Afrika ülkeleri, özellikle iç karada bulunan ülkeler, artan emir miktarının hızlı sipariş-teslimat döngüleri üzerine

¹²⁵ECA, 2010, ss.204

¹²⁶Nordas, H., K. Grosso and E. Pinali, 'Logistics and Time as a Trade Barrier', OECD Trade Directorate, Paris: TD/TC/WP (2006)3/REV1, 2006, ss.7-9

¹²⁷Chris Milner, Oliver Morrissey and Evious Zgovu, 2005, ss.10

yerleştirildiği küresel pazarlarda başarılı bir şekilde rekabet edebilmek için modern ve etkili ticaret kolaylaştırıcı kurumlara ve fiziki altyapıya sahip olmaları açısından kritik önem taşımaktadır.¹²⁸

3.5.2 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Yatırım Üzerindeki Etkisi

Ticaret, varlık yaratmanın ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasının kamusal amaçlarına ulaşmada önemini vurgulamıştır. Ancak, ticaret yapmak için, insanlar ve şirketlerin, üretilmesi gereken malları olmalıdır. Gelir kazanmak için birçoğu hizmetlerini verdikleri yerde işe ihtiyaç duyacaktır. Malların ticarete ve ihtiyaç duyulan işlere verilmesinde, yatırım önemlidir. Yatırım yerel, bölgesel ve yabancı olacak. Tüm ülkeler, yatırımları muhakeme yapar ve özellikle yatırım ortamının iyileştirilmesi ve iş yapma kolaylığı gibi çeşitli müdahaleler ve bunu yalnızca temel varlıkları olan yönetim ve yenilik becerilerine sahip yatırımcılar için kredi hattının teşvik edilmesi veya kolaylaştırılması yoluyla yapmaktadır.

Yer belirlemede yatırımcılar çeşitli faktörleri göz önüne alır. İlk başta, yatırım için, dağıtım yapmak için bazı varlıklara sahip olmaları gerekir. İkincisi, varlıklar, belirli bir varış noktasının sunduğu konum avantajlarına uyacaktır. Yer avantajları arasında: siyasi istikrar, makroekonomik istikrar, kişisel güvenlik, öngörülen yatırım faaliyetinde uzmanlaşmış işgücü, rekabet edebilirliğin desteklenmesi için uygun fiyatlı kamu hizmetleri ve enerji içeren yumuşak ve fiziksel altyapı ve bölgesel olabilecek geniş bir pazara erişim pazar ya da tercihlili erişimden kaynaklanan gelişmekte olan bir ülke pazarı kapsamaktadır. Özellikle Afrika'ya, özellikle doğrudan yabancı yatırımların içe doğru akışının büyük bir bölümünü teşkil eden doğal kaynak ve petrol arayan yatırımlar da vardı.¹²⁹

COMESA, bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları giderek geliştiren programlar aracılığıyla tüm bu yer avantajlarını sunmaktadır. Barış ve güvenlik programı, Afrika Birliği ve diğer REC'lerle işbirliği içinde bölgedeki demokrasinin ve iyi yönetişimin geliştirilmesine destek verdi. Makroekonomik yakınsama kriterleri, makroekonomik istikrar için kriterler sağlamıştır.

¹²⁸Subramanian, U. and M. Matthijs, 'Can Sub-Saharan Africa Leap into Global Network Trade? World Bank Policy Research Working Paper No. 4112, 2007, ss.8-10

¹²⁹ COMESA, Annual Report: Enhancing Intra-COMESA trade through Micro, small and Medium Enterprise Development, Lusaka: COMESA, 2013, ss. 23-24

Masif eğitim programları, bölgedeki genç, yetenekli ve iddialı bir iş gücü, profesyonel, girişimci ve yenilikçi üretmektedir.¹³⁰

Altyapı geliştirme, tüm üye ülkeler tarafından önceliklendirilmiş ve koridor geliştirme konusunda çeşitli üçlü işbirliği programları devam etmektedir. Yol, demiryolu ağı, su taşımacılığı ve hava yolculuğu yıllar geçtikçe gelişti. Rekabetçiliği artırmak için yapılan müdahaleler, daha güçlü bankacılık sektörleri, vergi reformları, enerji reformları ve daha geniş internet ve telefon hizmetleri ile sonuçlandı. AB, ABD, Japonya, Kanada ve Çin gibi önemli ortaklar, çoğu COMESA Üyesi ülkenin yararlandığı tercihli pazar erişimi rejimlerine yer vermiştir. Ancak, COMESA, istihdam yaratma, beceri transferi, çevre koruma, işçilerin refahı ve terbiyeli muamelesi ve kurumsal sosyal sorumluluk dahil olmak üzere bölgede sağlanan faydaları en üst düzeye çıkaracak bir yatırım rejimi geliştirmektedir.¹³¹

3.5.3 Ticaretin Kolaylaştırılmasının Piyasa Entegrasyonu Üzerindeki Etkisi

Zenginlik yaratma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması için kamu politikası hedeflerine ulaşılması, hükümetlerin, halkın mal ve hizmet üretip satması için fırsatlar sağlayan müdahaleleri üstlenmesini gerektirir. Piyasanın ne kadar büyük olursa, kritik yatırım ve üretim seviyelerini destekleyen ticaret yapılabilir o kadar çoktur. Ayrıca, ticaretin ve yatırımın iyi işlerde, iyi gelir elde etmesini sağlamak için müdahaleler de gereklidir. Ortaya çıkan ekonomik büyümenin topluluğun büyük bir bölümünü eşitlikçi bir şekilde yararlanmasını sağlamak için mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler için daha destekleyici bir politika çerçevesi yaratmak ve böylece daha büyük pazarda avantajlı ticaret yapmak için müdahale gerekmektedir.¹³²

Kritik yatırım düzeylerini destekleyen büyük bir pazar yaratmanın ve konsolide etmenin kritik önemi ışığında, işlevsel Serbest Ticaret Bölgesi'ni kurarak ve uygulayarak piyasa entegrasyonu, bir sözleşmenin kritik bir önceliği olmalıdır. Serbest Ticaret Bölgesi, tarifersiz serbestleştirme için, tarife dışı engelleri, gümrük işbirliği, standartlar ve teknik düzenlemeler, menşe kuralları, ticaret hukuk yolları ve uyuşmazlık çözümü konularında yasal, kurumsal ve

¹³⁰ African Development Bank (AfDB), Supporting Macroeconomic Convergence in African RECs: Regional Integration Policy paper, No. 001, Accra, Ghana, 2012, ss.10-13

¹³¹ COMESA, 2013, ss.166

¹³² OECD, Effective local strategies to boost quality job creation, employment, and participation: Report prepared for the G20 Labour and Employment Ministerial Meeting, Melbourne, Australia, 2014, ss.3-4

politik bir çerçeve sağlamalıdır. Hizmet rejimi, başta enerji, ulaşım, iletişim, finans ve eğitim hizmetleri olmak üzere altyapı hizmetlerini kapsamalıdır; Hizmetlerle ilgili usuller, anlaşmanın ilgili organları tarafından uygun bir zamanda kararlaştırılmalıdır.¹³³

3.6 Ticarete Engeller

Ticarete politikayla ilgili tek engel olan tarifeler ve tarife dışı engeller değildir. Bu engellerin yanı sıra, gümrük ve ticaret düzenlemeleri de ihracatı ve ithalatı etkileyebilir. Birçok gelişmekte olan ülkede ihracat ve ithalat süreçlerinin gümrük işlemlerini temizlemesi nispeten uzun sürmektedir. Bazı ülkelerde gümrük formalitelerinin zamanında işlenmesini sağlamak için gümrük memurlarına yapılacak ek gayri ödemeler gerekmektedir. Uzun işleme sürelerine ek olarak, ithalata ve ihracata ilişkin evrak işleri ağır olabilir.¹³⁴

Birçok farklı faktör, firmanın ihracat yönelimini etkiliyor. Taşımacılık maliyeti sektörler arasında farklılık gösterebileceğinden, işletmelerin bazı sektörlerde diğer sektörlerle göre daha fazla ihracat yapması daha olası olacaktır. Benzer şekilde işletme büyüklüğü de önemli olacaktır - ihracatla ilişkili sabit maliyetler var, bu da büyük işletmelerin daha kolay ayakta kalabileceğini buluyor. Son olarak, ulaşım maliyetleri ülkeler arasında değişir. İhracatın performansını etkileyebilecek bir başka faktör, ticarete engel oluşturan politikaların var olmasıdır. İhracat vergileri, doğrudan politikayla tetiklenen engeldir. Ancak, pratikte, her durumda birincil üretimde toplanan ihracat vergileri, son yıllarda çok daha az önemli hale gelmektedir.¹³⁵

İthalat vergilerine ek olarak, ithalatta tarife ve tarife dışı engeller de ihracat performanslarını etkileyebilir. İthalatın maliyetini artırarak, kaynakları ithal ikame faaliyetlerine yönlendirerek ihracatı cesaret kırıcı kılacaktır. Buna ek olarak, firmalar orta ve sermaye mallarını ithal etmek için daha pahalıya mal ediyorsa, bu üretim maliyetlerini artıracaktır. İhracatçı firmalar

¹³³ OECD, Product market regulation in the non-manufacturing sectors of OECD countries: measurement and highlights, ECO/WKP (2006)58, OECD Trade Directorate, Paris,2006, ss.16-20

¹³⁴ Milner, Chris, Oliver Morrissey, and Nicodemus Rudaheranwa. "Policy and Non-Policy Barriers to Trade and Implicit Taxation of Exports in Uganda." *Journal of Development Studies* 37(2): 2000, ss.72-73.

¹³⁵ Clarke, G.R.G. 'Beyond Tariffs and Quotas: Why Don't African Manufacturers Export More?' World Bank Policy Research Working Paper, WPS 3617,2005, ss.6

sıklıkla vergiden muaf tutulma planları altında ithalat vergilerinin geri ödenmesi hakkına sahip olsa da, bu planlar genellikle karmaşıktır ve verimsiz bir şekilde uygulanmaktadır.¹³⁶

Gümrük gecikmeleri ticaret ve gümrük düzenlemeleriyle ilgili kısıtlamaların bir yönünü yansıtmakla birlikte, ticaret düzenlemelerinin ihracata dahil olan işletmeler için engelleyici ve maliyetli olan tek yönü değildir. Dahası, yukarıda belirtildiği gibi, ithalatı zorlaştıran ticaret düzenlemeleri de ihracatı cesaret kırıcı kılacaktır. Ticaret düzenlemeleri, ihracatçıların ithal sermaye ve ara girdileri almalarını zorlaştırıyorsa ve dolayısıyla bu yönüyle uluslararası standartları karşılamak durumunda; ithalat kısıtlamaları da ihracatı cesaret kırıcı kılacaktır.¹³⁷

3.6.1 Ticarete Tarife Engelleri

Malların bir ülkeye ya da bölgeye ithal edilmesiyle ilgili vergiler olan tarifeler, iktisadi faaliyette devlet müdahalesinin en eski formları arasındadır. Bunlar iki açık ekonomik amaçla uygulanmaktadır. Birincisi, hükümet için gelir sağlamaktadır. İkincisi, yabancı ithalardan rekabetle karşı karşıya olan yerli sanayiye firmaların ve tedarikçiler kaynaklarının ekonomik getirilerini artırmaktadır. Tarifeler, yerli üreticilerin gelirlerini yabancı rekabetten korumak için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu koruma, kaynakların ithalatı rekabet eden yerli sanayiye yetersiz dağıtımı yoluyla bir bütün olarak ithalatla rekabet eden mallar ve ekonomi için daha yüksek fiyat ödeyen yerli tüketicilere ekonomik bir maliyet getirmektedir.¹³⁸

REC'lerin önemli özelliklerinden birisi, ticaret performansını iyileştirmek için üye ülkeler arasında tarife indiriminin kaldırılmasıdır. Bir tarife, ulusal bir sınırı geçtiği için ticarete konu olan mal üzerinde alınan bir vergidir. Tarife daha sonra toplanacak ve hükümet için gelir haline gelecektir. İthalata uygulanan tarife, ithalat fiyatının artacağına işaret eder. Ticaret politikasının en yaygın biçimi tarife veya gümrük vergisi şeklindedir. Gelir vergilerinin ve diğer doğrudan vergilerin tanıtılması ve genişletilmesiyle, özellikle gelişmiş ülkelerde tarifelerin hükümet gelir

¹³⁶Collier, Paul. "Globalization: Implications for Africa." In Zubair Iqbal and Moshin S Khan, eds., Trade Reform and Regional Integration in Africa. Washington DC: International Monetary Fund, 1998, ss.163-165.

¹³⁷Clarke, G.R.G., 2005, ss.10

¹³⁸Tariff and Non-Tariff Barriers to Trade: https://www.iatp.org/files/Tariff_and_Non-tariff_Barriers_to_Trade.htm

kaynağı olarak önemi yüksek ölçüde azalmıştır. Bununla birlikte, en az gelişmiş ülkeler hala hükümet gelir kaynağı olarak tarifelere güvenmektedir.¹³⁹

Tarifeler doğası gereği çarpıktır. Ticaret maliyetlerini ticaret taraflarına dahil ederek fiyatları çarpıtıyorlar. Bu nedenle, tercihli bir ticaret düzeninin ilk etkisi üye olmayan ülkelerin ithalat fiyatları ile ilişkili olarak üyelerden ithal edilen gümrük oranlarına göre düzeltilmiş fiyatlar düşürmektir. Bu, harcamaları değiştirir, ticaret akışlarını yeniden şekillendirir ve çıktı düzeylerini etkiler. Sendikaya bağlı ithalatların tarife düzeltmeli fiyatları, Dünyanın Geri kalanında (ROW) alınan ithalat fiyatlarına bağlı olarak düşmektedir. Sonuç olarak, harcamalar sendikalaşmayan üretilen mallardan uzaklaştırılarak birlik firmaları tarafından üretimin kârlılığı ve teşvik edilmesi sağlanmaktadır.¹⁴⁰

3.6.2 Ticarete Tarife Dışı Engeller

Genel olarak dünya ticaretinde ve özellikle COMESA bölgesinde NTB'lerin kaldırılmasının, ticaret performansındaki etkilerini ortadan kaldırmak için ticarete önemli bir endişe olduğu açıkça görülmektedir. Şu anda bölgedeki ticareti sınırlayan NTB'ler belirlenmiş ve aşağıdaki gibi dört ana kategoriye yerleştirilmiştir¹⁴¹

3.6.2.1 Devletlerin Tolere Ettiği Ticarete ve Kısıtlayıcı Uygulamalara Hükümetin Katılımı

Bunlara ihracat sübvansiyonları dahildir; ihracat/ithalatta hükümetin tekeli; Devlet sübvansiyonları, satın alma, ticaret, devlet mülkiyeti; Yerli isteklilere / tedarikçilere verilen tercih; Karşı ticaret gereksinimi; Şirketler için evde yardım programları; Ayrımcı veya kusurlu hükümet satın alma politikaları; İthalat yasakları; Bir ihracatçı ülkenin ithalatçı ülkeye uygunluğunun belirlenmesi; Bir ithalatçı ülke tarafından bir ihracatçı kuruluş firmasının uygunluğunun

¹³⁹Mannur, H.G, International Economics (Second Revised Edition). Noida: Vikas Publishing House Pvt. Ltd, New Delhi,1995

¹⁴⁰Behar, J, Measuring the Effects of Economic Integration for the Southern Cone Countries: Industry Simulations of Trade Liberalization, The Developing Economies, Vol 33,1995, ss.18-19

¹⁴¹UNCTAD, Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries: Developing Countries in International Trade Studies. UNCTAD/DITC/TAB/2012/1. Geneva: United Nations,2012, ss.3

belirlenmesi; İş sağlığı ve güvenliği düzenlemesi; Döviz piyasasının çeşitliliği ve kontrolleri; "Ulusal satın alın" politikasını; ve devlet kurumları arasında koordinasyon eksikliği dahilmektedir.

3.6.2.2 Gümrükler ve İdari Giriş Prosedürleri

İthalata ilişkin beyan ve ilgili vergi oranlarının ödenmesi için standardize edilmemiş sistemler; Sertifika ve ticaret belgelerinin kabul edilmemesi; Yanlış tarife sınıflandırması; Sınırlı ve örgütsüz gümrük çalışma saatleri; Menşe Kurallarının farklı biçimde yorumlanması ve menşe belgesi kabul edilmemesi; Üye ülkelerden gelen ithal mallara uygulanan ayrımcı vergilerin ve diğer masrafların uygulanması.

3.6.2.3 Ticarete Teknik Engeller (TBT)

Bir ürünün boyut, şekil, tasarım, etiketleme, ambalajlama ve işlevselliği gibi belirli özelliklerini tanımlayan zorunlu teknik düzenlemeler ve gönüllü standartlar dahil edilmektedir. TBT'lerin genellikle ticaret ve ihracatçıların rekabet gücü üzerinde etkisi vardır. İhracat pazarlarındaki farklı gereksinimler doğrultusunda ürünlerin ve üretim süreçlerinin ayarlanması ve bu gereksinimlere uygunluğun gösterilmesi, ürün maliyetlerini ve pazarlama süresini artırmakta ve COMESA ihracatçılarının rekabet gücünü büyük ölçüde incitmektedir.¹⁴²

3.6.2.4 Sıhhi ve Bitki Sağlığı (SPS) Önlemleri

Spesifik sınırlamalar şunları içerir; nicel kısıtlamalar, değişim kontrolleri, ihracat vergileri, kontenjanlar, ithalat lisanslama gereksinimleri, yabancı yerli mallara orantılı kısıtlamalar (yerel içerik gereksinimi), minimum ithalat fiyat sınırları, ambargo, otomatik olmayan lisanslama, yasaklar, niceliksel koruma önlemleri, ihracat kısıtlaması düzenlemeleri, diğer miktar kontrol tedbirleri ve kısıtlayıcı lisanslar kapsamaktadır.

3.7 Ticaret Üzerinde Gümrük Vergisi Harici Önlemler

Gümrük vergisi harici önlemlerdaha yakından bakmaktadır. Bu tedbirler gıda güvenliği, teknik standartlar ve gümrük prosedürleri gibi pek çok değişik alanda ortaya çıkmaktadır. Bunun pek çok sebebi vardır. Birincisi, NTM'ler, çok taraflı tercihli ya da tek taraflı eylem yoluyla tarifeler düştükçe giderek önem kazanıyor. İkincisi, NTM'lerin üreticileri ithalat rekabetinden korumaktan daha az olduğu yıllarda ve bilgi asimetrisinin bulunduğu piyasa başarısızlıklarının giderilmesinde ve kamu güvenliğine hitap edebilmesi gibi geniş bir kamu politika hedeflerinin

¹⁴²Technical barriers to trade: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150987.pdf, (Nisan, 2013)

elde edilmesinden daha çok net bir eğilim ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak, giderek artan kamu politikası endişeleri, hükümetler tarafından konuşlandırılan NTM'lerin karmaşık doğasına ve çeşitliliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Dördüncü olarak, kamu politikası gündeminin genişlemesi, NTM'lerin tarifeler gibi düşük önem arz eden bir yolu izlememesi anlamına gelmektedir. Bu, pazar başarısızlıklarını ele alan düzenleyici müdahalelerin 21. yüzyılda da devam etmesi anlamına gelmektedir. Beşincisi, küreselleşme, ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın yoğunlaşmasıyla birlikte, küresel ekonomik ilişkilerde kamu politikalarının artan önemi giderek daha da ön plana çıkmaktadır. Altıncı olarak NTM'lerin, yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü herhangi bir bölgesel veya çok taraflı entegrasyon ticaret sisteminde belirgin bir şekilde yer almaları gerekmektedir.¹⁴³

NTM'ler meşru kamu politikası hedefleri için kullanılabilirken koruma amaçlı motifler için de kullanılabilir ve bu ayrımı gerçek bir meydan okuma haline getirebilirler. Aslında NTM'ler için üç motivasyon belirlenebilir. Birincisi, NTM'lerin kamu politikasına hizmet ettiği kamusal politika güdüsüdür. İkincisi, tüketiciler veya üreticiler üzerinde refah arttırıcı etkiye dayalı ekonomik odaklanan NTM'lerdir. Üçüncüsü, toplumdaki belirli grupların çıkarlarına hizmet eden ve ulusal refahı mutlaka arttırmayan bir siyasi ekonomi motivasyonuna sahip olan NTM'lerdir.¹⁴⁴

3.8 COMESA Bölgesindeki Ticaret Kolaylığı Performansı

COMESA, yalnızca tarife ve tarife dışı engelleri kaldırmakla kalmayıp aynı zamanda ticareti basitleştirmek ve iş yapma maliyetini düşürmek için birçok adım atmak isteyen kapsamlı ticaret kolaylaştırma programları da tanıtmıştır. Bunu yaparak COMESA, bölgesel ve küresel piyasalarda rekabet edebilirliği teşvik etmeyi ve bir takım önemli adımlar atmaya amaçlanmaktadır.¹⁴⁵

- ❖ Uyumlu yol trafiği ücretleri 1991 yılında tanıtıldı ve üye devletlerin en az 15'inde uygulanmaktadır;
- ❖ Uyumlaştırılmış aks yük limitleri 16 ülkede geçerlidir;
- ❖ Karayolu transit özel beyan belgeleri 1986 yılından beri faaliyet göstermektedir;

¹⁴³WTO, World Trade Report on trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21st century, WTO Publications, ISBN 978-92-870-3815-9, Geneva, 2012, ss.7-10

¹⁴⁴COMESA, 2013, ss.107

¹⁴⁵ECA, 2010, ss.230

- ❖ Siyah-kart planı olarak bilinen, üçüncü tarafların sorumluluk ve sağlık giderlerini kapsayan ve 12 ülkede faal olan bir araç sigorta programı geliştirmektedir;
- ❖ Dış ticaret istatistiklerinin sistematik bir şekilde toplanması, derlenmesi, analizi ve üretimi için sıklıkla kullanılan istatistiksel kurallar ve düzenlemeler kabul edilmiştir. EUROTACE, ASYCUDA tarafından bu amaçlar için üretilen dış ticaret istatistiklerini kullanmaktadır;

COMESA'daki ticaret kolaylaştırma araçları aşağıdakileri içermektedir;

COMESA Gümrük Belgesi (toplam 27 belgenin birine çöktüğü ve basitleştirildi), küçük çaplı sınır ötesi tüccarların Basitleştirilmiş Ticaret Rejimi (daha basit bir gümrük belgesi temel alınarak işletilmektedir) Bölgedeki Gümrük Transit Garanti şeması (tüm COMESA ülkelerinden transit geçiş yapmak için yalnızca bir transit ile Garanti / Garanti Belgesi), Sarı Kart (bölgesel üçüncü taraf motorlu taşıt sigortası planı) Avans Kargo Bilgi Sistemi, Uyumlaştırılmış Karayolu Transit Ücretleri, Bölgesel Taşıyıcı Lisansı, Transit Tabloları, Uyumlaştırılmış Dingil Yüğü ve Maksimum Araç Boyutu, Ortak İstatistik Kuralları, ASYCUDA, basit ve esnek menşe kuralları ve her bir ülke için birden fazla transit tahvil yerine bond Menşe Kurallarına ilişkin protokol, Tarife Dışı Bariyeri rapor etmek ve kaldırmak için çevrimiçi ve ayakta mekanizmalar COMESA Rekabet Komisyonu tarafından yürürlüğe konan Rekabet Yönetmeliği, Kamu İhale Kuralları ve PROMIS, bölgesel hava yolculuğu için Beşinci Özgürlük (gökyüzü serbestleştirmek için), COMESA Tüzükleri Sıhhi ve Bitki Sağlığı Önlemleri, Bölgesel Teknik Standartların oluşturulmasına yönelik programlar ve e-yönetişim programları kapsamaktadır.¹⁴⁶

COMESA ayrıca NTB'leri kaldırmak için adımlar attı. Bu engellerin kaldırılmasında REC ülkelerinin performans düzeyini doğrulamak zordur, çünkü çoğu doğrudan ölçülebilen olmayan geniş kapsamlı ticareti geciktiren politikalar ve faaliyetleri kapsamaktadır. Bu tür NTB'ler, kira arayan gümrük müşavirleri tarafından gümrük belgelerinin verilmesinde, sınır ötesi tüccarların taciz edildiği gayri resmi ve dolayısıyla yasadışı yol bloklarının kurulması için kasıtlı bir şekilde durdurulmasını içermektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁶COMESA, KeyIssues in Regional Integration Volume III, COMESA public relation unit, Lusaka, 2014, ss.118

¹⁴⁷Trade facilitation and Intra African trade: <http://www.mcli.co.za/mcli-web/downloads/ARIA4/chap6.pdf>, (Nisan, 2015)

4. ETİYOPYA-COMESA EKONOMİK VE TİCARET İLİŞKİLERİ GENEL BAKIŞ

4.1 Etiyopya'ya Genel Bakış

Etiyopya, Afrika Boynuzu'nda yer alan Doğu Afrika'da yerleşik büyük bir Kara kilitli ülkedir. Yaklaşık 1.2 milyon kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Altı ülke ile sınır paylaşıyor: kuzeyde Eritre ve Sudan, doğuda Cibuti ve Somali, güneyde Kenya ve batıda Güney Sudan. Ülke tamamen tropik enlemlerde ve doğu-batı ve kuzey-güney boyutlarında benzerlik göstermektedir. Etiyopya coğrafyası, merkezi dağ aralığının Great Rift Vadisi ile ikiye bölünmüş yüksek yaylaları içermektedir. Hükümet sistemi Federal Cumhuriyettir; Devletin başkanı cumhurbaşkanı, hükümetin başkanı ise başbakandır. Ülkenin başkenti yerel dilde "yeni çiçek" anlamına gelen Addis Ababa'dır. Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu da dahil olmak üzere sayısız uluslararası ve bölgesel organizasyonun koltuğudur.

Etiyopyalı nüfus 99.4 milyon olan Sahra altı Afrika'daki en kalabalık ikinci ülke ve 2015 yılında nüfus artış oranı yüzde 2.5'tir. Ülkenin kişi başına düşen geliri 590 dolar, bölgesel ortalamanın oldukça altındadır. Hükümet önümüzdeki on yılda düşük-orta gelir seviyesine ulaşmayı hedefliyor.¹⁴⁸ Dünyanın en eski medeniyetlerinden biri olan Etiyopya, Afrika'nın en eski bağımsız milletidir. Çoğu vatandaş geçimlik tarım yapmaktadır. Yaşayanların yüzde 70'inden fazlası, tarım sektöründen geçimini sağlıyor. Tarım ulusal ekonominin omurgasını oluşturur. Şu anda Etiyopya, Afrika'daki COMESA ve IGAD bölgesel kooperatiflerinin bir üyesidir.

4.2 Etiyopya'nın Ekonomisinin Açıklığı

Etiyopya ekonomisi yavaş bir ekonomik reform ve liberalizasyon süreci geçiriyor; ancak, Etiyopya Hükümeti çoğu ekonomik sektörde yoğun şekilde yer almaya devam etmektedir. Hükümet, telekomünikasyonların yanı sıra kamu hizmetleri sektörü üzerindeki kontrolünü elinde tutuyor ve bankacılık, sigorta ve finansal hizmetler şirketlerinin yabancı sahipliğini yasaklar. Devlet kuruluşları ve siyasi iktidar partneri şirketler ekonomik peyzaja hükmetmekte, bu

¹⁴⁸World Bank, 4th Ethiopian Economic Update: Overcoming Constraints in the manufacturing sector, World Bank Group, 2015, pp.3: Available at: <http://docplayer.net/12762735-Overcoming-constraints-in-the.html>. (8 Temmuz, 2015)

işletmelerin çoğu iştirakçileri ortak girişim ve hisse ortakları aramakla birlikte, özel sektörün gelişme olasılığını azaltmaktadır.

Devlete ait telekomünikasyon şirketi Ethio Telecom, yavaş, pahalı ve güvenilmez telefon ve İnternet hizmetleri sunmaktadır. Hükümet, küresel finansal kuruluşlarının Etiyopya bölgesinde faaliyet göstermesine yönelik sıkı kısıtlamalar ve zayıf düzenleyici çevre, sınırlı ve zayıf finansal sektörel gelişme ile sonuçlandı. Bütün arazi devlete aittir ve satın alınamaz veya satılamaz, ancak uzun süre 99 yıla kadar kiralanabilir. 2011'in sonlarında yürürlüğe giren bir arazi kiralama düzenlemesi, inşaat projelerinin süresine sınır koymakta, devlet tarafından belirlenmiş bir kıyaslama oranına göre kiraların yeniden değerlendirilmesine izin verilmekte, önceden mülk edinilen arazileri mülkiyet hakkı altına almaktadır ve mülk haklarının devrini kısıtlamaktadır.¹⁴⁹

Halihazırda ticaret, Etiyopya ekonomisine önemli bir paya sahiptir. Ticaretin payı GSYİH'nın yüzde 37'sini oluşturuyordu. Hükümet, borç vermeyi ve fonların devlet liderliğindeki kalkınma projelerini etkiliyor. Devlet özel sektörün bankacılık sektörüne dahil olmasına izin verdi, ancak finansal sektörlerin yabancı sahipliğini kısıtladı. Etiyopya Hükümeti aynı zamanda tekstil, hazır giyim, deri, bahçecilik, çiçekçilik ve tarımsal işleme de dahil olmak üzere tarımsal öncelikli ihracat sektörlerine yönelik teşvikler yoluyla yabancı yatırımcıları çekmek istiyor.¹⁵⁰

4.3 Etiyopya'nın Dış Ticaret Politikası

Etiyopya Hükümeti, ihracat sektörünü iyileştirmek için çaba gösteriyor. Bu, sadece ihracat sektöründe sürekli ve çarpıcı bir büyüme sağlamış olmanın ötesinde, aynı zamanda tarım ürünlerinin yanı sıra tekstil gibi tarım odaklı ihracat sektörlerine yeni yatırımlar yaparak dar ürün yelpazesini çeşitlendirmek açısından da başarılı olmuştur. Hükümetin ADLI şemsiye stratejisi çerçevesinde çok boyutlu destekleyici müdahaleleri, en önemli ihracat ürün kategorilerinde sonuçları teşvik etmeye neden olmuştur. İhracat sektöründeki büyüme eğiliminin yakın gelecekte mevcut veya daha ileriye yönelik bir oranda devam etmesi beklenmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁹US Commercial Service, Doing Business in Ethiopia: Country Commercial Guide for U.S. Companies International copyright, U.S. & Foreign Commercial Service and U.S. Department of State:

<http://photos.state.gov/libraries/ethiopia/956093/PDF%20Files/CCG-Ethiopia-Final.pdf>, 2012

¹⁵⁰Doing Business in Ethiopia: Country Commercial Guide for U.S. Companies International copyright: Available at: <https://ethiopia.usembassy.gov/economic-data.html>, 2013

¹⁵¹Ministry of Foreign Affairs (MOF), foreign trade promotion manual for Ethiopian diplomatic missions, Economic and Business Affairs General Directorate, Addis Ababa, 2007, ss.12

Etiyopya dünyada hızla büyüyen, petrol dışı üreten ülkelerden biridir. Ekonomisi birincil tarım sektörüne dayanmaktadır. Tarım sektörü istihdamın yaklaşık yüzde 85'ini, GSYİH'nın yüzde 45'ini, ihracatın yüzde 85'ini, imalat sektörüne hammadde tedarikinde ve kent nüfusuna gıda katkıda bulunmaktadır. Ekonomideki tarımın bu çok boyutlu rolünü kabul ederek, Etiyopya Hükümeti uzun vadeli bir ulusal kalkınma stratejisi olarak Tarımda Kalkınmayı Led Endüstrileşme'yi (ADLI) formüle etmiştir. Strateji, tarımsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinin ekonominin tamamında köklü bir dönüşümü sağlayacak ve nihai olarak dönüşümü öngörüyor. ADLI'nun temel ilkelerine uygun olarak ülke, rekabetçi küresel çevre açısından sektörün küresel rekabet gücüne ulaşmayı hedefleyen bir endüstriyel kalkınma stratejisi yürürlüğe koymuştur.¹⁵²

Serbest piyasa ekonomik sistemi ile istikrarlı makroekonomik gelişme, özel ekonomik ajanlara, şimdiye kadar görülmemiş olan ölçekte ekonomik kararlar vermeyi sağlamıştır. Bu ve benzeri diğer tedbirler, istikrarlı siyasi ortam ile birlikte farklı alanlarda cesaret verici ekonomik faydalar sağladı. Bu nedenle, son yıllarda ülke ekonomisi çift haneli büyüme oranları göstermiştir. Böyle yüksek bir ekonomik büyümeyi sürdürürken, ülke hedeflenen tarihte Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşmayı değil, aynı zamanda çok uzak olmayan bir gelecekte orta gelirli ülkeler kategorisine girmeyi öngörüyor. Dolayısıyla, yukarıda bahsedilen olumlu politika ortamının, uyumlu eylemler eşliğinde kuşkusuz, ihracat sektörünün şimdi ve gelecek yıllarda gelişmesi için güçlü bir temel oluşturacağı söylenmektedir.¹⁵³

4.4 COMESA'nın Gelişimi

Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Burundi, Komor Adaları, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Mısır, Eritre, Etiyopya, Kenya, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Ruanda, Seyşeller, Sudan, Svaziland, Tanzanya, Uganda, Zambiya ve Zimbabwe gibi olmak üzere ondokuz Afrika egemen devletinin bölgesel bir gruptur. Ülkelerde ticaret gelişimi yoluyla bölgesel

¹⁵²MOF, 2007, ss.11

¹⁵³ Foreign Trade Promotion Manual for Ethiopian: Available at: <http://www.doc88.com/p-245589311935.html>, (Kasım, 2007)

bütünleşmeyi teşvik etmeyi ve doğal ve beşeri kaynaklarını tüm insanların karşılıklı yararına geliştirmeyi kabul etmektedir.¹⁵⁴

COMESA, Afrika Birliğinin (OAU), Lagos Eylem Planı ve Lagos Nihai Yasası çerçevesinde 1981'den beri var olan doğu ve güney Afrika için Tercihli Ticaret Alanını (PTA) değiştirmek üzere 1994 yılında kuruldu. PTA, büyük bir piyasa boyutundan yararlanmak, bölgenin ortak mirasını ve kaderini paylaşmak, daha büyük sosyal ve ekonomik işbirliğine izin vermek ve nihai amacı ekonomik bir birlik oluşturmak için kurulmuştur.¹⁵⁵

COMESA, Serbest Ticaret Alanı, bir Çevre birimi ve bir ekonomik topluluğun amaçlarını gerçekleştirmek için, ticaretin liberalleştirilmesi, ulaşımı ve iletişimi kolaylaştırmada, finansal ve parasal sistemlerde ve diğer ilgili faaliyetlerde geniş bir program yelpazesi uyguluyor. COMESA-FTA aşağıdaki programları içermektedir:¹⁵⁶

- ❖ COMESA menşeli ürünler üzerindeki tarifelerin azaltılması ve sonuçta ortadan kaldırılması ve menşe kurallarının serbestleştirilmesi;
- ❖ Tarife dışı engellerin ve diğer engeller ve kişilerin serbest dolaşımını kısıtlamaları da dahil olmak üzere ticarete getirilen kısıtlamaların ortadan kaldırılması;
- ❖ Doğrudan yabancı yatırımın, İnsanların serbest dolaşımına yönelik engellerin ve sınır ötesinin ortadan kaldırılması;
- ❖ Ulaşım araçlarının serbest dolaşımına engellerin ve kısıtlamaların ortadan kaldırılması;
- ❖ Ortak dış tarifeler ve bir gümrük birliği kurulması.

Serbest ticaret, COMESA içi ticareti teşvik etmenin anahtarıdır. Bununla birlikte, COMESA antlaşması, üye ülkelerin ticari liberalizasyondan olumsuz etkilenebileceğini ve bazı durumlarda istisna oluşturduğunu kabul etmektedir.

¹⁵⁴History of COMESA; <http://www.comesa.int/history-of-comesa/>

¹⁵⁵P. D Lombaerde and M. Schulz, The EU and World Regionalism: The makabilty of regions in 21st century, the International political economy, Routledge Taylor and Francis Group publishing, 2016, pp.238

¹⁵⁶The Organizational Structure of COMESA: <http://allafrica.com/stories/201503310220.html>, (30 Mart,2015)

- ❖ Yerel sanayileri " korumak " amacıyla geçici olarak ithalatı sınırlayan acil tedbirler. Bir üye devlet, yerli sanayinin yaralanması veya ithalattaki akış nedeniyle yaralanma tehdidinde bulunması durumunda bir ürünün ithalatını geçici olarak kısıtlayabilir (örn. "Koruma önlemi" alır).
- ❖ Damlamaya karşı alınan eylemler (haksız düşük bir fiyata satılacak). Bir ürün, ihracat piyasasında normalde kendi ev pazarında sattığı fiyattan daha düşük bir fiyatla satılıyorsa atılır.
- ❖ Destek sübvansiyonlarını dengelemek için yapılan sübvansiyonlar ve "telafi edici" vergi. Bir üye devlet içindeki bir hükümet ya da kamu kuruluşu, alıcı girişim üzerinde fayda sağlayan bir mali katkıda bulunursa, bir sübvansiyon çıkar.

4.4.1 COMESA Ekonomisinin Performansı

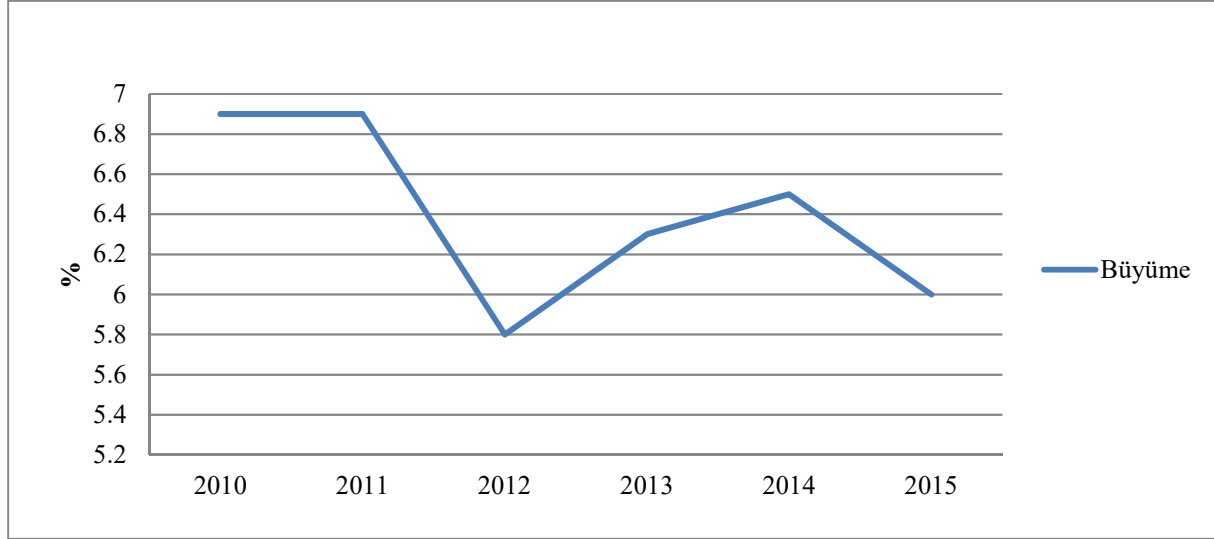
COMESA bölgesi, 2014 yılında % 6.5'lük etkileyici bir ortalama büyüme oranı kaydetti. Bu, % 4'lük dünya ortalama büyüme hızının ve % 3 olan Latin Amerika ve Karayipler'in üstünde gerçekleşti; Ancak gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerin ortalama oranı % 8'in altındadır. Büyüme, artan özel tüketim ve gelişmiş yönetim ve makroekonomik yönetim tarafından desteklenen brüt sermaye oluşumuyla desteklendi; Kentleşmede büyüme ve toplam talebi yönlendiren yükselen ortagelir sınıfı; ve Gelişmekte olan ekonomilerle olan çeşitlilik gösteren ticaret ve yatırım bağları yardımcı olmuştur.

COMESA Üye Devletlerinde daha düşük petrol fiyatları büyümeyi teşvik ettiği için iş ortamında genel bir iyileşme oldu. İç talep birçok ülkenin büyümesini artırmaya devam etti. 2014 yılında, çoğu üye ülkedeki iç talep, özel tüketim ve kamu altyapı yatırımları ile güçlendi. Bölgenin 2014'teki arz yönlü büyümesi, tarım, inşaat ve hizmetler, maden çıkarma endüstrileri, ve daha az ölçüde imalat yoluyla sağlanmıştır.

2015 yılında, COMESA bölgesindeki toplam büyüme, uluslararası emtia fiyatlarının düşmesi ve küresel talebin zayıflaması sonucunda 2014 yılında % 6.5 olan % 6.0'a düştü. Bu, bölgenin kaynaklı zengin ülkelerini olumsuz etkiledi. Ancak büyüme performansı ülkeler arasında çok farklıydı. Bölgenin büyümesi, nispeten yüksek emtia fiyatları, yükselen ekonomilerle olan ticaret ve yatırım bağlarının artması, artan gelirle tüketicilerin kentleşmesi, iç altyapı için kamu harcamaları, gelişmiş ekonomik yönetim, makroekonomik istikrar ve yatırım ortamının iyileştirilmesi konularında faaliyet göstermektedir.

Çalışma döneminde ekonomik büyümedeki hafif bölgesel düşüş, ekonomik büyümenin temel riskinin yansımasydı-ticaret, doğrudan yatırım, para havaleleri ve turizmi etkileyen küresel büyümenin yavaşlaması etkisinden gelmiştir.

Şekil 4.1: COMESA Ortalama Reel GSYİH Büyümesi (%)

Kaynak: IMF Regional Economic Outlook Sub Saharan Africa, 2015

4.4.2 COMESA'nın Küresel Bağlamda Ticaret Performansı

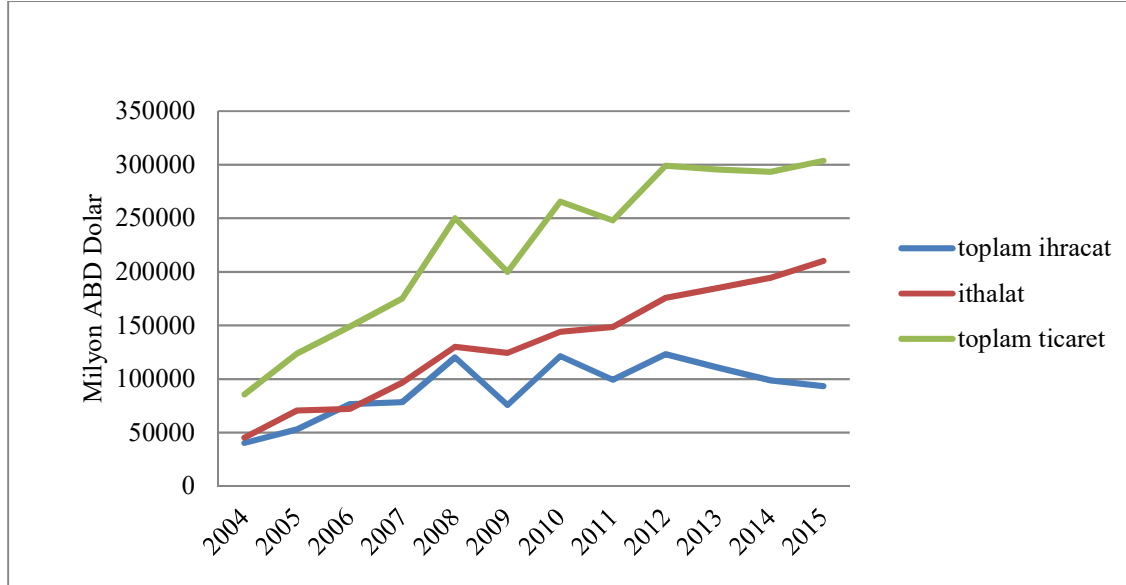
COMESA'daki ekonomik entegrasyonu engelleyen en önemli nedenlerden biri, ekstrasö bölgesel ticarete (özellikle AB, ABD ve Çin'e) yönelikve düşük üretkenliğe sahip aynı ürünleri ihraç etmektedir. COMESA dünyanın geri kalanıyla ticaretinin 2012'de 300 milyar dolardan 2013'de 290 milyar dolara düşüş kaydetti.

İncelenen dönemde toplam ihracat, 2012 yılında 125 milyar ABD doları iken 2013 yılında 116 milyar ABD dolarına düşerken, ithalat 2013 yılında yaklaşık 170 milyar ABD doları seviyesinde kaldı. İhracattaki düşüş, esas olarak Libya'nın ülkedeki iç siyasi kriz nedeniyle petrol ihracatındaki düşüşe bağlandı.

2013 yılında İhracat performanslarına gelince, Etiyopya, Sudan, Cibuti, Madagaskar ve Ruanda'da kayda değer bir artış kaydeden Üye Devletler oldu. Bununla birlikte, bazı Üye Devletler başta Eritre, Komor, Libya, Burundi ve Seyşeller olmak üzere ihracat paylarında ciddi düşüşler

yaşadı.2013 yılında Etiyopya, Cibuti, Komorlar, Seyşeller, Malavi, Mısır ve Kenya hariç olmak üzere Üye Ülkelerin çoğunluğu küresel ithalatında olumlu bir büyüme kaydetti.

Şekil 4.2: Küresel COMESA Ticareti, 2004 - 2015

Kaynak: COMSTAT and UNCTAD data base, 2016

AB, COMESA Üye Devletlerinin ihracat ürünlerinin tek en büyük varış noktası olmaya devam etmektedir. COMESA'nın toplam ihracatının% 33'ü 35 milyar dolar, 2014'te AB'ye ihraç edilmiş ve 2013'te kaydedilen 45 milyar dolardan azalmıştır. Ancak AB, COMESA üye ülkeleri için ithalat mallarının ana kaynağı olmayı sürdürmüştür. AB'den COMESA bölgesine ithal edilen ürünler 2013'te 45 milyar dolardan 5 milyar dolar artarak 2014 yılında 50 milyar dolara ulaştı. COMESA'nın küresel ithalatının% 25'ini oluşturuyor.

AB'ye önemli ihracat mallar, başta Libya ve Mısır tarafından ihraç edilen gaz halindeki ham petrol ve doğal gaz olmak üzere petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlardır. Çin, COMESA ihracatının ikinci lider pazar yeri. 2010 yılında, 17.1 milyar ABD doları değerindeki ihracat kaydedildi ve 2014 yılında 8.6 milyar dolara geriledi. Bu, dört yıllık dönemde yaklaşık % 50.3 oranında bir düşüş oldu. Bölgenin Çin'e olan ihracatı büyük ölçüde metal ve bunlarla ilgili birincil ürünler oldu. Ancak, ekonomisinin yapısını üretim, inşaat ve ihracattan uzaklaşan üretim girdileri ile yeniden dengeleyen ikinci önemli dünya ekonomisi olan Çin, hizmetler sektörüne ve tüketim mallarına yeni odaklanarak hammaddeye yönelmiştir. Hindistan,

ABD, Güney Afrika ve Birleşik Arap Emirlikleri, 2014 yılında yaklaşık 42.6 milyar ABD Doları değerinde COMESA bölgesinden ihracat için önemli pazarlardandır.

Tablo 4.1: COMESA'nın Başlıca İhracat bölgesi Pazarları, 2010 - 2014 (% Pay)

	2010	2011	2012	2013	2014
AB	46.9	36.1	46.2	42.3	36.9
Çin	16.1	16.0	10.6	11.1	9.1
İsviçre	4.6	6.4	5.3	5.7	5.8
Güney Afrika	4.0	6.6	5.2	5.5	4.8
Suudi Arabistan	2.0	2.8	2.5	3.1	4.7
UAE	2.9	3.5	4.2	3.4	4.5
Hindistan	2.3	3.3	3.1	3.2	4.2
ABD	4.7	4.3	4.6	4.4	3.6
Türkiye	1.4	2.0	1.8	2.0	2.9
ROW	15.1	18.8	16.4	19.2	23.5
Toplam (Milyon ABD doları)	106,176	86,291	115,727	106,354	94,718

Kaynak: COMSTAT data base, 2015

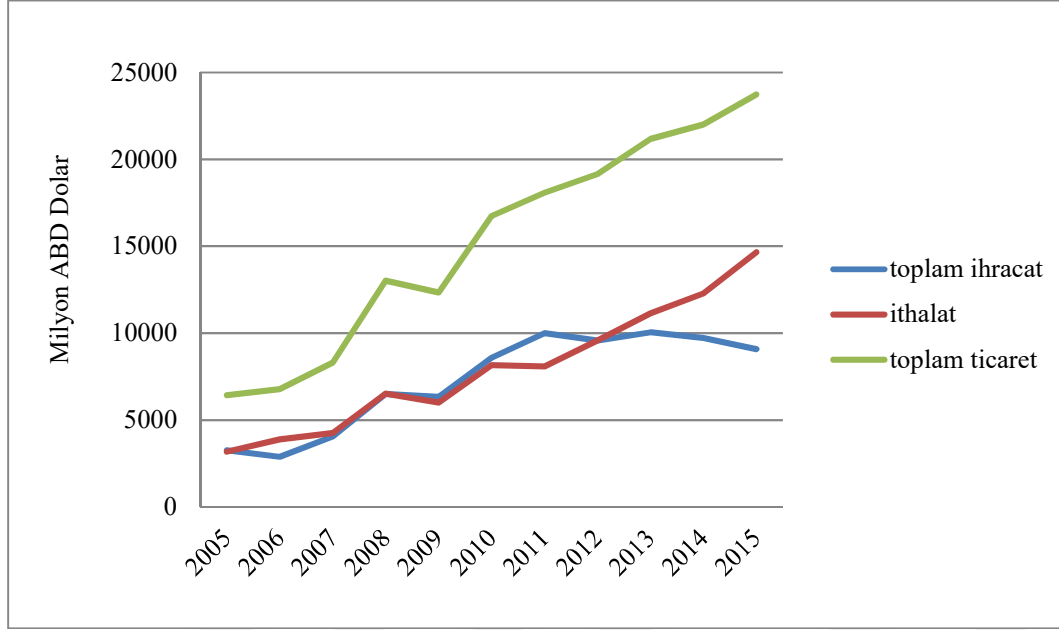
4.4.3 COMESA-İçi Ticaret Performansı

COMESA-İçi ihracat performansı aşamalı olarak 2005 yılındaki 3 milyar dolarlık bir değerden gittikçe artarak 2014 yılında 9.7 milyar dolarlık bir değere ulaşmıştır. Fakat; aynı zaman da büyümede bir azalma meydana gelmiştir. 2011 yılındaki 10 milyar dolarlık değere kıyasla bu değer 2012 yılında 9.5 milyar dolar seviyesine düşüş yaşandı. Bölge; 2014 yılında % 2 gibi bir değer düşüş göstererek 2013 yılındaki 10.1 milyar dolarlık bir değerden, 9.7 milyar dolar değerine ulaşmıştır. İhracat ve iç-ihracat alanlarındaki dalgalanmanın modeli kısmen olarak "yeniden-ihraç" ve hem sigorta hem de nakliye maliyetleri gösterilerek kısmen açıklanabilir.

Bölge-İçi ticaret payının büyük bir kısmı; 2013 ve 2014 yıllarındaki COMESA-İçi ticaretin %86.2'lik kısmını oluşturan 6 ülkenin hakimiyetindedir. Bölge-İçi ticaretin % 31.8'lik bir kısmından Mısır sorumludur. Bunu % 15 ile Kenya, % 13.8 ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti, % 11.3 ile Zambiya, % 7.5 ile Uganda ve % 6.5 ile Malawi takip etmektedir. Bölgede ticareti yapılan ana ürünler arasında siyah çay, bakır cevheri ve konsantreleri, Portland çimentosu, sülfürik

asit, kobalt cevheri ve konsantreleri, canlı hayvanlar, canlı hayvanlar, yüzey aktif yıkama veya temizleme müstahzarları gibi pek çok ürün vardır.

Şekil 4.3: COMESA-içi İhracat ve İthalat Performansı, 2005-15 (ABD Doları değer)

Not: Toplam İhracatlar = Yerli İhracatlar + Yeniden-ihracatlar

Kaynak: COMSTAT data base, 2016

4.4.3.1 Seçilen COMESA Üye Ülkelerinin COMESA- İçi Ticaret Potansiyel Analizi

COMESA'nın toplam ihracatı, 2013 yılında 110 milyar dolardan 2014 yılında 98.8 milyar dolara düştü. İthalat 2013 yılında 185.6 milyar dolardan 2014 yılında yaklaşık 194.5 milyar dolara yükseldi. Ancak, daha önce belirtildiği gibi, bölgenin ihracatındaki değerler 2014 yılında 9.7 milyar ABD doları iken, toplam ihracatın 98,8 milyar ABD dolarına ulaştı.

Bu, COMESA'dan gelen ekstra ihracatın 2014 yılında 84.6 milyar ABD doları seviyesinde olduğunu ve bu da 2014'teki COMESA içi ihracatın toplam ihracatın sadece % 10,7'sini oluşturduğunu göstermektedir. Toplam ekstra COMESA ticaretinden, ihracat 82.4 milyar ABD doları, ithalat 167.5 milyar ABD dolarıydı. COMESA dışındaki toplam ihracatın sadece 123.2 milyon ABD doları değerindeki mallar Tablo 4.2'de gösterildiği gibi COMESA dışı ithalatıyla eşleşmedi.

Tablo 4.2: COMESA- Dışı Ticareti, 2014 (Milyon ABD Doları)

	COMESA-dışı toplamı İhracat (milyon doları)	COMESA-dışı İthalat (milyon doları)	İthalat-dışı eşleştirilmeden ihracat-dışı
Cibuti	1,322	2,499	-
Etiyopya	3,860	15,823	1,030,249
Kenya	4,341	17,576	1,857
Ruanda	315	1,302	-
Uganda	2,323	5,776	3,911
Burundi	88	744	807
COMESA	82,433	167,557	123,855,576

Kaynak: COMSTAT database, 2015

COMESA'nın ticaret modelinin eğilimi, üye ülkeler arasındaki ticareti artırmak için büyük bir potansiyel olduğunu düşündürüyor. Herhangi bir üye ülke ithalatıyla eşleşmeyen toplam COMESA dışı ekstra ihracat (82.4 milyar ABD doları) daha az COMESA dışındaki ithalat (123.8 milyon ABD doları) daha az ticaret yapılabilirse, 2014 istatistiklerini kullanmanın potansiyeli 82.4 milyar ABD \$ olarak tahmin edilmektedir.

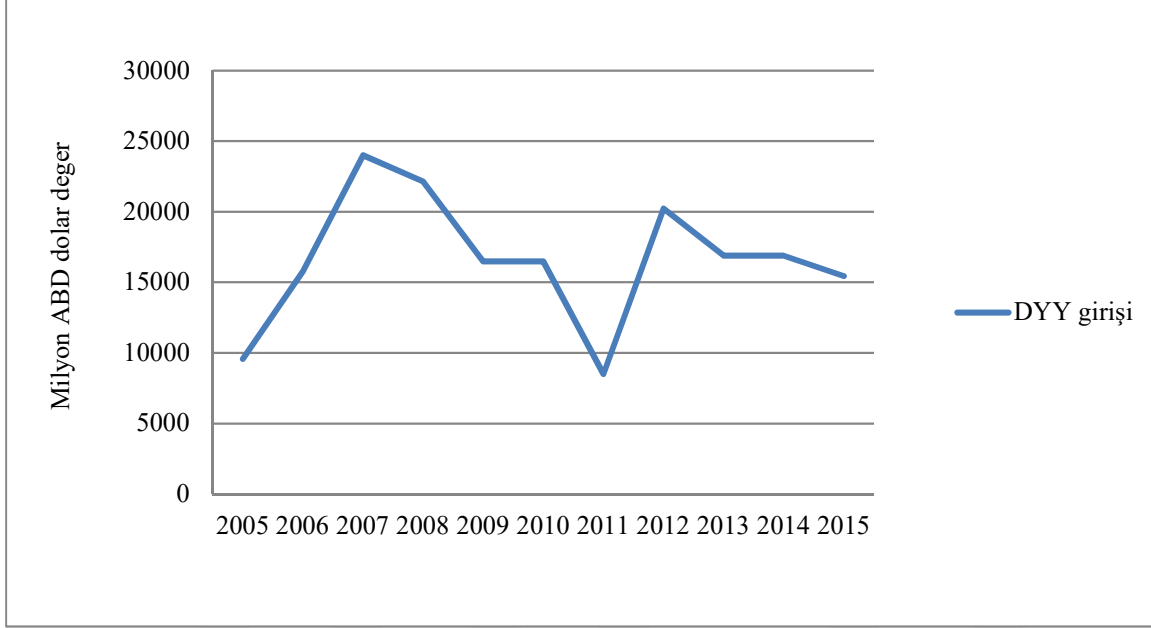
4.4.3.2 COMESA'nın Yatırım Performansı

COMESA'nın DYY girişi, birkaç ekonomide bulunan 16 milyar dolar, İlk altı ülke ise girişlerin% 76'sını oluşturmaktadır. Ancak, Mısır en yüksek pazar payına sahiptir (% 30); 2014 yılında yüzde 6 oranında büyümüştür. Bunun nedeni büyük ölçüde yeşil alanyatırımlarının, petrol sektörü yatırımlarının ve yerleşik olmayanların gayrimenkul yatırımlarının artması olmuştur.

Etiyopya ve Uganda'da sırasıyla % 8 ve % 7 pazar payıyla devam ediyor. Aynı zamanda sırasıyla % 26 ve % 5 büyüme oranları kaydettiler.2014 yılında Kongo DR, Zambiya ve Sudan'ın pazar payı sırasıyla % 13, % 10 ve % 8 iken, sırasıyla % 28, % 24 ve % 2'lik doğrudan yabancı yatırım akışı düşüşleri kaydedildi. Zambiya'daki azalma, kısmen, yatırımcılar arasındaki genişleme planlarını etkileyen mineral tüketim vergisindeki artış ve bakırdaki emtia fiyatlarının düşmesinden kaynaklanmıştır. Madagaskar hariç olmak üzere, % 2 ile 6 arasında pazar payı olan

ülkelerin bir sonraki dilimi, tümünde doğrudan yabancı yatırım akışlarında olumlu bir büyüme kaydetti. Bunlara Kenya, Malavi, Zimbabwe ve Mauritius liderliğindeydi.

Şekil 4.4: Toplam COMESA içi Doğrudan DYY akışları, 2005 - 2015

Kaynak: COMSTAT and UN COMTRADE Database, 2016

COMESA bölgesi, 2012'ye kıyasla 2013 yılında %16 oranında DYY akışı düşüşüne tanık oldu. Bu düşüş, Mısır, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Libya, Sudan ve Uganda'da kaydedilen düşük yatırım girişlerinin bir sonucuydu. Bunlar, 2013 yılında, doğrudan yatırımların % 68'ini oluşturuyordu. DYY'nin geri kalanı, Eritre, Etiyopya, Malavi, Mauritius, Ruanda ve Svaziland'da kaydedilen düşük girişlere dağıtıldı. Yalnızca Burundi ve Cibuti, doğrudan yatırımların en yoğun akışını kaydetti ve ardından Kenya, Komorlar ve Seyşeller takip ettiler. Toplamda, bölgenin içe doğru DYY akışlarındaki payı, Mısır'ın %32'sini kontrol etti, ardından Sudan % 13, Demokratik Kongo Cumhuriyeti % 12, Zambiya % 10 ve Uganda % 7 oranında hakim olduğu görülmektedir.

DYY girişlerinin sektörel dağılımı, gayrimenkul sektörünün DYY'nin en büyük payını çektiğini, ardından kömür, petrol ve doğal gaz, metaller, iletişim ve turizm sektörü takip etmektedir. COMESA Üye ülkelerinde 2004 ile 2014 yılları arasında yatırım yapan önde gelen ülkeler Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Hindistan, Birleşik Devletler ve Çin'dir. COMESA Bölgesel Yatırım Ajansı, bölgede Üye Devletler için yapılan yatırımların mobilizasyonunda bir katalizör olarak önemli bir rol oynamaktadır.

4.4.3.3 COMESA'nın Sanayileşme Politikası

COMESA Endüstriyel Politika, Mart 2015'te Addis Ababa'daki toplantılarında Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi ve Sekretarya'nın uygulama stratejisini geliştirmesini istediler. Politikanın dört temel dayanağı vardır: Katma değer ve değer zincirleri, büyüme kutupları, Küçükve orta ölçekli işletmeler (KOBİ)'ler ve sanayi bağlantıları ve endüstriyel destek hizmetleri dahilmektedir. Öncelikli sektörler şunlardır: Tarımsal İşlemeler, Enerji, Tekstil ve Konfeksiyon, Deri ve Deri Ürünleri, Mineral Zenginleştirme, İlaç, Kimyasallar ve Agro-Kimyasallar ve Hafif Mühendislik Endüstrileri içermektedir.

Uygulama Stratejisi, müdahale alanlarının önemli olduğunu belirlemektedir: sürdürülebilir sanayileşmenin teşvik edilmesi, üretim tabanının çeşitlendirilmesi, ürün farklılaştırması, katma değer ve değer zincirleri, insan ve kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi, mikro küçük ve orta ölçekli işletmelerin dönüşümü, bilim, teknoloji ve inovasyonun güçlendirilmesi , Emek yoğun sanayileşmenin teşvik edilmesi, üretilen ürünlerde bölgesel ticaretin artırılması ve yasadışı ticaret ve taklitçilikle mücadeleye odaklanmaktadır. Ayrıca, en başarılı ülkelerin, anahtar sanayileşme sağlayıcılarının ve eylem planının en iyi uygulamaları ve deneyimleri üzerine sanayileşme modelleri, modaliteleri ve yollarını da dahilmektedir.¹⁵⁷

COMESA'nın sanayileşme politikasının merkezi, Afrika'nın ürettikleri eşyalara katma değer sağlamaya yönelik çeşitlendirme ihtiyacı da dahil olmak üzere farklı hedefleri vurgulamaktadır. Endüstriyel gelişme, bölgenin ekonomilerini çeşitlendirmenin merkezi olduğuna dikkat çekerek COMESA'nın entegrasyon gündeminin odağında yer aldığından; Bunun nedeni, endüstriyel gelişmenin, üretken kapasitelerin geliştirilmesi, istihdam olanaklarının oluşturulması, yoksulluğun eğitimi ve ekonomileri daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir büyüme yoluna sokması için büyük bir vaatte bulunmaktadır. COMESA sanayileşme politikası büyük önem taşıyor ve Üye Devletlere, çeşitlendirilmiş, yenilikçi ve küresel rekabetçi bir sanayi üssü oluşturmak için bölgesel düzeyde işbirliği yapmak için sanayileşmeye yönelik ulusal girişimleri ek olarak savunmaktadır.¹⁵⁸

¹⁵⁷COMESA, Status of Industrialization in the COMESA region: The road ahead for structural transformation through industrialization, 19th summit of the heads of state and government Antananarivo, Madagascar, 2016, ss.8

¹⁵⁸Economic Commission for Africa, Industrial Policies for the Structural Transformation of African Economies: Options and Best Practices. Policy Research Paper 2, (UNECA), Addis Ababa, 2011, ss.22-23

COMESA Sanayi politikası, katma değer, yerel içerik ve KOBİ'lerin ulusal, bölgesel ve global tedarik zincirine katılımını temel alan kapsayıcı ve sürdürülebilir bir sanayileşme yoluyla COMESA bölgesinin ekonomik dönüşümüne yöneliktir. Ayrıca, bu politika, tarımsal işleme, deri ve deri ürünler, pamuk ve giysiler, mineral zenginleştirme, hafif mühendislik ve eczacılık yoluyla imalatın teşvik edilmesi içindir. Diğer sektörler de ulusal düzeyde karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı olarak geliştirebilmektedir.¹⁵⁹

Üye Devletlerde sanayileşmenin düşük seviyede olması birçok faktöre bağlıdır; Bunların arasında: Ulusal, bölgesel ve kıta düzeyinde Üye Devletler arasında odaklı ve koordineli bir çabanın eksikliği, Güçlü kurumsal çerçevenin eksikliği, ve sanayileşme yoluyla ekonomik dönüşümü sağlamak için hem iç hem de dış kaynaklardan kaynak yetersizliği içermektedir. COMESA bölgesinin sanayileşme yoluyla ekonomik olarak sadece bölgedeki sanayinin performansını artırmak için değil, aynı zamanda işsizlikle mücadele etmek, üretimi artırmak ve bölgede güçlü ve küresel olarak rekabetçi bir pazar yaratmak için bir dönüşüme ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁶⁰

4.5 Cotonou Anlaşması

Lomé Sözleşmelerinden Cotonou Anlaşmasına geçiş, isim değişikliğinden fazlasını içeriyordu. Cotonou Anlaşması, hepsi, ACP üye ülkelerinin gelişmesindeki acil ve çeşitli zorlukların daha etkin bir şekilde önlenmesini amaçlayan, işbirliğine yönelik bir set yenilikçi yaklaşımlarsunmaktadır. Afrika'da COMESA, AB-28 ülkelerinin önemli bir ticaret ortağıdır. COMESA ve AB arasındaki ilişki, Afrika, Karayipler ve Pasifik Ülkeleri ile AB ülkeleri arasındaki küresel anlaşma olan Cotonou Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir.¹⁶¹

Cotonou Anlaşmasının temel ilkeleri arasında üyelerin eşitliği, küresel katılımı, diyalog ve bölgeselleşmenin bulunması yer almaktadır. Sözleşme Nisan 2003'te yürürlüğe girmiş olup, her beş yılda yeniden gözden geçirilmek üzere gözden geçirme maddesine uygun olarak 2005 ve 2010 yıllarında revize edilmiştir. Cotonou Anlaşması, kalkınma işbirliği, siyasi işbirliği, ekonomik ve

¹⁵⁹COMESA, 2014, ss.53

¹⁶⁰Mc Carthy, C. Industrial policy in Southern African regional integration and development, Stellenbosch; tralac working paper No S14WP02/2014, 2014, ss.4-5

¹⁶¹The Cotonou Agreement in a nutshell: <http://docplayer.net/42427755-The-cotonou-agreement-in-a-nutshell.html>, (Şubat, 2017)

ticari işbirliği olmak üzere üç temel sütunlarla kapsamlı bir ortaklık kurmak üzere tasarlandı.Cotonou anlaşması, ACP ve AB ülkelerine üyeler arasındaki ticaret işlemlerini liberalleştiren ve ticaret politikası, yatırım ve fikri mülkiyet haklarının korunması gibi ticari konularda ticaretle ilgili alanlarda işbirliğini içeren yeni bir DTÖ ile uyumlu ticaret sözleşmesi imzalamasını sağlamaktadır.¹⁶²

Etiyopya'nın AB ile olan ticaret anlaşmasının en iyi seçenek haline getirilmesi için, her fırsattan elde edilecek kazanç ve kayıpların belirlenmesi için bir maliyet-fayda analizi önemlidir. Müzakerelere katılan kişilerin, müzakerecilerin, pazarlık potansiyelini arttırmak için kapasite geliştirme ihtiyacı da bulunmaktadır. Rekabetçi olmak ulusal, bölgesel veya uluslararası düzeyde ticaretle ilgili bir konudur. Altyapı maliyetleri, arazi maliyetleri, güvensizlik vb., Etiyopya'nın incelemesi gereken bazı konulardandır.

İhracat ürün çeşitlendirmesi tedarik tarafındaki kısıtlamayı azaltacak ve bu durum, Etiyopya'nın ihracatını genişleterek, AB ile yeni ticaret ortaklığı düzenlemesinden her hangi bir şey kazanmasını sağlayacaktır. Etiyopya'nın Afrika bölgesinin dışındaki ihracatı, tarımsal birincil mallardır. Etiyopya'nın uluslararası ticaretteki kazançlarını artırmak için üretimini özellikle artan işlemlerle katma değer vermesi gerekiyor. Ayrıca, bölgesel pazara girişini artırmak için üretim kapasitesini geliştirmek gerekmektedir.

4.6 AB ile COMESA Ticaret Performansı

COMESA, AB-28'in, özellikle Afrika'daki mineral yakıtlar için önemli bir ticaret ortağıdır. 2014'te COMESA ülkeleri, Afrika ülkelerinden yapılan AB-28'lik ithalatın % 18'ini ve Afrika'ya yapılan ihracatın % 20'sini oluşturuyor. COMESA'ya yapılan AB-28 ihracatının en büyük pazarı olan Mısır, 2014'te toplamın yarısından fazlasını alıyor ve Libya, AB ihracatının % 17 ile ikinci en büyük varış noktası oldu. AB-28 ile COMESA arasındaki ticaret son on yılda önemli ölçüde değişti.2011 yılında bu iki ülke bloğu arasındaki ticaret çoğunlukla azalmıştır, AB'nin ana ticaret ortakları olan Mısırve Libya'daki istikrarsızlıknedeniyle olmuştur. 2002 yılından 2014 yılına kadar AB-28'in COMESA ülkelerine yaptığı ihracat yıllık ortalama büyüme oranı % 7.1, 2013-2014 yılları arasında COMESA ülkelerine yapılan AB-28 ihracatı%1.7 düştü.

¹⁶²Cotonou Partnership Agreement: <http://www.eubusiness.com/topics/trade/cotonou/>, (15 Eylül, 2016)

Tablo 4.3'te görüldüğü gibi, 2014 yılında COMESA ülkeleri arasında AB'nin en büyük ticaret ortakları arasında yer alan Libya ve Mısır'ın AB ihracatının % 70'inden fazlasını COMESA'ya temsil ettiğini göstermektedir. Seçilmiş tüm COMESA ülkeleri, 2002'den 2014'e kadar AB-28 ihracatı için pozitif yıllık ortalama büyüme oranı göstermiştir. Yıllık ortalama büyüme oranları Libya'da %17, Etiyopya'da %11 ve Burundi'de % 9 olarak kaydedildi.

Tablo 4.3: AB-28'in COMESA ülkelerine yapılan mal ihracatı (Milyon Euro)

Seçilmiş ülkeler	2002	2011	2012	2013	2014	Büyüme oranı 2013/14 (%)	Yıllık ortalama büyüme oranı 2002/2014 (%)	COMESA ülkelerine yapılan AB-28 ihracat Payları (2014) %
Burundi	43	79	85	84	109	29.2	9.3	0.3
Cibuti	167	187	189	191	239	25.0	4.6	0.8
Mısır	6767	14127	15537	14944	16950	13.4	8.4	53.9
Etiyopya	380	951	1173	1209	1278	5.7	11.4	4.1
Kenya	929	1692	1864	1846	1819	-1.4	6.2	5.8
Libya	3241	2119	6372	7845	5316	-32.2	17.4	16.9
Ruanda	76	154	197	184	168	-8.8	8.4	0.5
Uganda	204	501	501	467	481	3.1	8.0	1.5
COMESA	14649	24572	30843	31963	31423	-1.7	7.1	100

Kaynak: Eurostat's Comext database, 2015

Mısır'da ve Libya'da siyasi değişiklikler ticaretin ithalat tarafında daha belirgin bir etkiye sahipti. Tablo 4.4'te görüldüğü gibi, COMESA ülkelerinden AB-28 ithalatı son yıllarda çok dalgalı bir hal almıştır. Bu varyasyonun büyük bir kısmı, AB-28'in önde gelen COMESA ithalatçı ülkelerinden olan Libya'daki ithalat değişiklikleri ile açıklanmıştır. Libya, ülkedeki son siyasi olayların etkisine rağmen toplam AB ithalatının yüzde 44'ü ile COMESA ülkelerinden gelen AB-28'li en büyük ithalat kaynağı olmaya devam etti ve Mısır, 2014 yılında toplamın % 30'u ile ikinci en büyük kaynaktı. Bu düşüslere rağmen, COMESA ülkelerinden AB'ye yapılan ithalat, 2002 ile 2014 yılları arasında yıllık ortalama % 8,6 oranında artmıştır.

Seçilmiş COMESA ülkeleri de 2002 ile 2014 yılları arasında pozitif yıllık ortalama büyüme oranı gösterdi. 2002'den 2014'e kadar, COMESA'dan AB-28 ithalatı % 55 oranında arttı.

COMESA ile AB ticaretinin önemli ithalat kaynağı Libya ve Mısır'dır. Libya ve Mısır dışında, Kenya, Uganda, Etiyopya ve Ruanda'nın da bulunduğu orta dereceli ithalat ülkesi, 2014 yılında 0.5 milyar euro fazla AB-28'ne ithalatı tamamlandı. Bunun aksine AB-28'in, Burundi, Cibuti, Etiyopya, Kenya ve Ruanda'dan yaptığı ithalat, aynı yılda 50 milyon eurodan daha az bir tutarda olmuştur.

Tablo 4.4: AB-28'in COMESA ülkelerine yapılan mal ithalatı (milyon Euro)

Seçilmiş üyeler	2002	2011	2012	2013	2014	Büyüme oranı 2013/14 (%)	Yıllık ortalama büyüme oranı 2002/2014 (%)	COMESA ülkelerine yapılan AB-28 ithalat Payları (2014) %
Burundi	20	47	42	32	22	-31.9	17.2	0.1
Cibuti	5	8	12	9	9	2.3	17.0	0.0
Mısır	3339	9608	8516	7970	8567	7.5	9.9	30.1
Etiyopya	197	698	644	545	571	4.7	10.6	2.0
Kenya	865	1277	1234	1140	1160	1.8	2.7	4.1
Libya	9524	10447	32830	23211	12478	-46.2	18.7	43.8
Ruanda	26	48	49	27	47	74.9	9.5	0.2
Uganda	282	453	413	430	453	5.3	4.5	1.6
COMESA	18307	27952	49553	38353	28466	-25.8	8.6	100

Kaynak: Eurostat's Comext database, 2015

4.7 COMESA-FTA ile Olan Etiyopya Deneyimleri

Bu kısım Etiyopya'nın COMESA-FTA üyesi ülkelerle olan deneyimine genel bir bakış açısı sunar. Bölgenin ticaret protokollerinin ve iç ticaret yapısının değerlendirilmesine odaklanmaktadır.

4.7.1 Etiyopya-COMESA'nın Seçilmiş Üye Ülkelerinin Ekonomik Göstergeleri

COMESA'nın Doğu Afrika bölgesi hem ekonomik hem de politik açıdan homojen olan ülkelerden oluşturmaktadır. Bunları birbirinden ayrı tutarsak, kalkınma açısından aralarında önemli farklar vardır. Bu ülkelerin ekonomik yapısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.5: COMESA’nın seçilen üye ülkelerinin Reel GSYİH miktarı (Milyar ABD doları)

Ülke/Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Etiyopya	15.28	19.71	27.08	32.44	29.93	31.95	43.31	47.65	55.61	61.54
Kenya	25.83	31.96	35.89	37.02	40.0	41.95	50.41	55.10	61.39	63.39
Uganda	9.94	12.29	14.24	18.16	20.19	20.47	23.51	24.99	27.76	27.53
Burundi	1.27	1.36	1.61	1.74	2.03	2.36	2.47	2.71	3.094	3.097
Rwanda	3.11	3.78	4.79	5.31	5.67	6.41	7.22	7.52	7.91	8.09

Kaynak: World Bank data, 2016

Tablo 4.5'te görüldüğü gibi, Etiyopya ve Kenya'nın Reel GSYİH'sı Seçilmiş ülkelere nispeten daha büyüktür. Etiyopya'nın ekonomik performansını görebildiğimiz gibi, 2006'dan 2009'a kadar istikrarlı bir şekilde artmakta ve bundan sonraki yıllarda daha iyi bir ilerleme gösterdi. Ancak 2010 yılında, doğal ve arz yönü problemleri nedeniyle değer düşüşü görülmüştür. Şu anda Etiyopya ekonomisi, reel koşullara dayalı olarak Doğu Afrika'da ikinci büyük ekonomi haline gelmiştir. Kenya Ekonomisi, Etiyopya Reel GSYİH'sından nispeten daha yüksektir. Kenya ekonomisi 2015'e kadar sabit seviyede hareket etti. 2012'de çiftleşti ve tekrar sabit seviyede yükseldi. Kenya, 2015 yılında yaklaşık 63 milyar ABD doları olan GSYİH'ya sahip en büyük ekonomi, ardından Etiyopya, Uganda ve Ruanda ve 2015 yılında diğer ülkeye göre sadece 3.09 milyar ABD doları olan bir GSYİH ile Burundi izlemiştir.

Tablo 4.6: COMESA’nın Seçilen üye ülkelerin Reel GSYH büyüme oranları (GSYH yüzdesi)

Ülke / Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ethiopia	11.5	11.7	11.9	10.0	10.6	11.4	8.7	9.8	10.3	9.6
Kenya	5.9	6.9	0.2	3.3	8.4	6.1	4.5	5.7	5.3	5.6
Uganda	7.0	8.1	10.4	8.1	7.7	6.8	2.6	3.9	4.9	5.1
Burundi	5.4	3.4	4.9	3.8	5.1	4.2	4.0	4.5	4.7	-3.9
Ruanda	9.2	7.6	11.2	6.2	6.3	7.5	8.8	4.7	7.0	6.9

Kaynak: World Bank data, 2016

Tablo 4.6, reel GSYIH'deki büyümeyi göstermektedir; 2006-2015 dönemindeki performans büyük ölçüde cesaret verici olmuştur. Ülke; takip eden yıllarda GSYH alanında oldukça olumlu ve önemli artışlar göstermiştir. Reel GSYIH'da 2004/05 ve sonrasında elde edilen büyüme oranları 2008 yılındaki %12'lik değer ve 2009 yılındaki % 10'luk değer arasında değişen kayda değer bir gelişme göstermiştir. Yukarıdaki tablo aynı zamanda, diğer COMESA üyesi ülkelerle kıyaslanabilecek seviyede Etiyopya'nın çift haneli büyüme oranına eriştiğini göstermektedir. Etiyopya bu dönemde, 1990ların başından itibaren en iyi ekonomik performanslarından birisini göstermiştir. Ekonominin büyüme oranı oldukça etkileyiciydi. 2006'dan beri her yılda, ekonomide güçlü macro-performans göstergeleri gösteren yaklaşık olarak % 10'luk bir artış göze çarpmaktadır.

Etiyopya; 2000 yılından sonra 2011'e kadar diğer Doğu Afrika ülkelerinden mütevazı bir yıllık ekonomik büyüme göstermiştir. Diğer seçilen ülkeler son on yılda büyüdüyse de bu büyüme dengesiz bir şekilde dağılmıştır. Uganda ve Rwanda; 2006-2015 yılları arasında ortalama olarak % 7'lik bir büyüme göstermiştir. Buna kıyasla, aynı dönemde ise Kenya ve Burundi % 5 ve % 4'lük bir oranda büyümüştür. Yağmurla beslenen tarıma olan bağımlılık ve düşük seviyedeki yerli

kaynak seferberliği göz önünde bulundurulursa bu büyümenin sürdürülebilirliği sorgulanabilecek bir hale gelir.

Seçilen komşu ülkeler de Etiyopya ile kıyaslanınca kayda değer bir ekonomik performans göstermiştir. Bu ülkelerin hepsi, kendi kalkınma stratejileri ve hem ticareti hem de yatırımı arttırmak için bölgesel entegrasyonu gerekli bir araç olarak görmektedir. Politikacılar, üye ülkeler arasında ticaret ve yatırım akışını arttırmak ve artan işbirliği sayesinde üye ülkelerdeki ihracat sektörlerinde hem verimliliği hem de rekabeti arttırmak için bir COMESA gümrük birliğinin kurulmasını beklemektedir.

4.7.2 Etiyopya-COMESA Ülkelerinin Ticaret Göstergeleri

Yakın zamanda ticaret ilişkisinde olumlu gelişmeler olmasına rağmen, Afrika ülkeleri Etiyopya'nın önemli ticaret ortakları değildiler. Yakın zamanda olumlu yönde bir gelişim olmuştur. Etiyopya'nın ticari dengesi her zaman yüksek miktarda açık vermiştir. Ek olarak hem ithalat hem de ihracatların yapısı AB'ye doğru eğilmektedir. AB, Etiyopya'nın en elverişli ihracat pazarı olmuştur.

Yaklaşık olarak ortalama on yıldır, yapılan ihracatın üçte birinden fazlası bu pazara yönelmiştir. Bunu % 18 ile Asya ve % 16 ile Ortadoğu pazarları takip etmiştir. Ama ticari dinamikler göz önünde bulundurulursa Asya ve Ortadoğu pazar paylarının AB ülkelerinin pahasına olacak şekilde hızlı bir biçimde arttığını söylemek mümkündür. Bireysel pazarlar göz önünde bulundurulursa Etiyopya'nın ihracatı için en büyük hedef pazarı Almanya'dır. Bunu sırasıyla Japonya, Suudi Arabistan, İtalya ve Çin takip etmektedir.

Fakat, ithalatların yapısı, ihracatların yapısına kıyasla değişiklikler gösterir. Bu açıdan, Etiyopya'nın ithal mallarındaki payın üçte birlik bir kısmı Asya pazarına ait iken, bunu sırasıyla dörtte birlik bir payla AB ve beşte birlik payla Ortadoğu pazarları takip etmektedir. Bireysel ülkeler göz önünde bulundurulursa Çin ve Suudi Arabistan; tüm ithalat pazarının üçte birini (her iki ülke de %15'lik bir paya sahiptir) oluştururken bunu sırasıyla ABD ve Hindistan takip etmektedir.

Etiyopya ekonomisi şimdilerde Afrika'da en hızlı büyüyen ekonomiler arasındabulunmaktadır. Aslında, ekonomi yüksek büyüme oranlarını kaydetmeye devam ediyor.

Yaklaşık olarak en azından 5 yıldır, reel GSYİH yıllık olarak ortalama % 10 üzerinde bir büyüme gözlenmiştir. Bu açıdan bakılırsa ticaretin katkısının önemli olduğunu düşünüyoruz. Şaşırtıcı olarak 2005 ve 2006 yıllarındaki GSYİH'nin yaklaşık olarak % 40'ı ticaret kaynaklıdır. Fakat, bu pay dengesiz görünmekte ve zamanla devamlı olarak dalgalı bir haldedir. Daha geniş bir anlamda, bu dalgalanma, ülkenin; uluslararası pazardaki arz sertliği, ihracatçı ürünlerin daha az çeşitliliğinin ve ihraç ürünlerinin dış şoklarına karşı savunmasızlıktan kaynaklanan küçüklüğü (fiyat alma özelliği)'nden gelmektedir.

Tablo 4.7: Etiyopya'nın mal ticaretinin performansı (2006 - 2015)

Yıl	Ticaretin Değeri (milyon ABD doları)			Ticaretin Büyümesi (%)		GSYİH'ya ticaret (%)
	İhracat	İthalat	Toplam	İhracat	İthalat	
2005	926.2	4094.8	5021	50.68	42.49	40.82
2006	1043.0	5207.3	6250.3	12.61	27.17	41.12
2007	1277.1	5808.7	7085.8	22.45	11.55	36.15
2008	1601.8	8680.3	10282.2	25.42	49.44	38.65
2009	1618.2	7973.9	9592.0	1.02	-8.14	29.79
2010	2329.8	8601.8	10931.6	43.98	7.87	36.81
2011	2614.9	8896.3	11511.2	12.24	3.42	48.23
2012	3424.2	10627.6	14051.8	30.94	19.46	45.39
2013	4076.9	14899.1	18976	19.06	40.19	41.47
2014	5666.9	21914.4	27581.3	39.01	47.09	40.74
2015	5027.5	25813.5	30841	-11.28	17.79	37.17

Kaynak: UNCOMTRADE Statistics, 2016

Etiyopya'nın ihracatı; 2006'dan 2011 yılına kadar, ortalama olarak her yıl % 21 oranında artmış ve toplamda 2.6 milyar ABD değerine ulaşmıştır. İthalatlar ise benzer bir şekilde ortalama olarak yıllık % 10.6 oranında artarak toplamda 8.9 milyar ABD değerine ulaşmıştır. 2010 yılındaki 6.27 milyar dolarlık ticaret açığı, 2011 yılındaki 6.28 milyar dolarlık ticaret açığına kıyasla 100 milyon dolar daha az olmuştur.

Etiyopya, son yıllarda pek çok bölgesel, çift taraflı ve çok taraflı ticaret anlaşmalarına taraf olmaya başlamıştır. Tek taraflı olarak alınan gümrük reform önlemleri sayesinde Etiyopya zamanla gümrük vergilerini düşürmüştür. 1990lar öncesinde gümrük vergisi % 230 gibi oldukça yüksek bir seviyedeysen, bugünlerde en yüksek gümrük vergisi % 35'lik bir değeri aşmamaktadır. 2015 yılında Etiyopya'nın mal ihracatı % 11.3 azalarak, toplamda 5.03 milyar dolarlık değerine düşerken, ürün ithalat seviyesi % 17.8 artarak toplamda 25.8 milyar dolarlık bir seviyeye değer seviyesine ulaşmıştır. Mal ticaret dengesi böylece yaklaşık 20.8 milyar dolarlık bir açık vermiştir.

Etiyopya'nın COMESA üyesi komşu ülkelerden yaptığı ithalatın toplam değeri, yapılan ihracatın değerinden oldukça fazladır. Bundan dolayı genel olarak Etiyopya ve COMESA arasındaki ticaret entegrasyonunun oldukça basit bir seviyededir. Fakat; COMESA ülkelerinden yapılan ithalatlarda daha yüksek bir artış gözlenmiştir. Etiyopya'nın ikili ticaret bölgelerinden yaptığı ithalat, Güney Afrika ve Sudan gibi COMESA ve SADC ülkelerindeki diğer ortaklarından daha düşüktür.

Etiyopya-COMESA ithalatının artmasına ana sebep olarak tüketici ve üretici mallarına olan talebin yüksekliği gösterilmiştir. Bu ürünler arasında daha çok işlenmiş pamuk, sabun, meyveler, soya, tütün ve hayvansal yağlar vardır. Kenya'dan yapılan ithalatı ise daha çok çimento, sigara, petrol ürünleri, malt bira, sabit ekipmanlar, kağıt ve benzeri kırtasiye ürünleri, demir, çelik, plastikler ve farmakolojik ürünler tercih edilmektedir.

4.7.3 Ethiopia-COMESA Ticaret Entegrasyon Sonrası Performans Göstergeleri

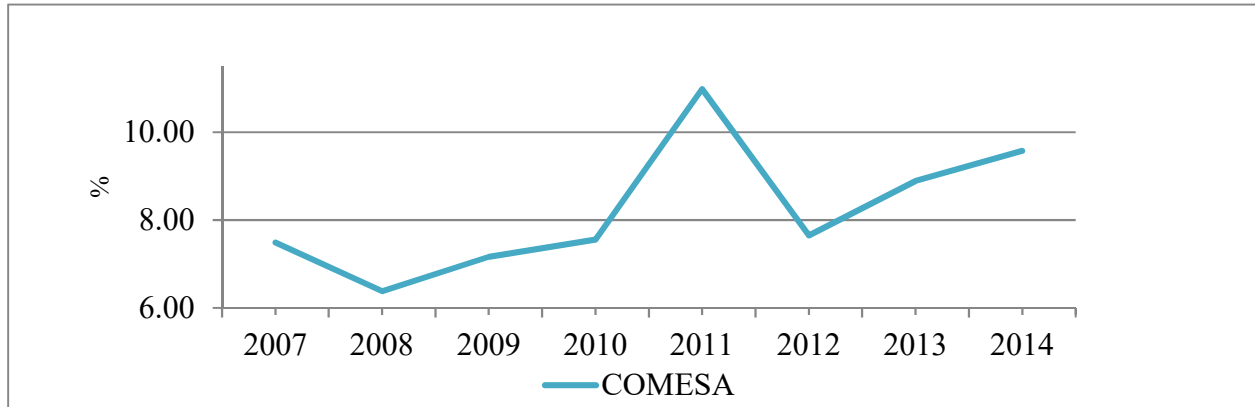
Bu araştırmada; Etiyopya'nın COMESA ekonomisi ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerin seviyesini gösterebilmek amacıyla bazı "ticari ve ekonomik entegrasyonsonrası performans göstergeleri" kullanılmıştır. Bu göstergelerden bazıları aşağıda verilmiştir.

4.7.3.1 COMESA-İçi Ticaret Yoğunluk Endeksi

COMESA içi ticaret yoğunluk endeksi, entegrasyonun ülkelerin ticaret performansı ve ekonomileri üzerindeki etkisini tahmin etmek için kullanılır. Ticaret yoğunluğu endeksi, bir ticaret ortağının payının bir ülkeye / bölgenin toplam ticarete oranı ve aynı ticaret ortağı ile dünya ticaret payı oranıdır. Şekil 4.5'ye göre, COMESA içi ticaret yoğunluk endeksi (2007-2014) arasındaki örnek periyot süresince birden fazladır, bu gelecekte COMESA içi ticareti artıracak potansiyel fırsatlar olduğu ve endeksin değerinin 2008'den 2010'a kadarki eğilim yavaş yavaş artmış ve daha sonra 2011'de en yüksek değere ulaşan 11 ile değerlendirilmesine karşın 2012'de COMESA üye ülkelerinde meydana gelen arz kısıtlamaları, üretkenlik ve rekabetçilikle ilgili sorunlar nedeniyle azalmaya başlamıştır.

COMESA'ya katılmadan önce ticaret yoğunluk endeksine göre COMESA'ya üye olduktan sonra, Etiyopya'nın ticaret yoğunluğu endeksleri ile COMESA'ya üye olarak karşılaştırılması gerekiyordu. Bu, COMESA'ya katılmadan önce ve sonra, Etiyopya ticaretini COMESA üye ülkeleri ile arttırmak için potansiyel fırsatlar bulunduğunu, ancak entegrasyona katılmasının ardından fırsatların eskisinden daha az olduğu anlamına gelmektedir.

Şekil 4.5: COMESA içi ticaret yoğunluk endeksi (yüzdesi)

Kaynak: www.comesa.int:comstat.comesa.int/INTGRA2016/integration-indicators-2016, [05 Temmuz, 2016]

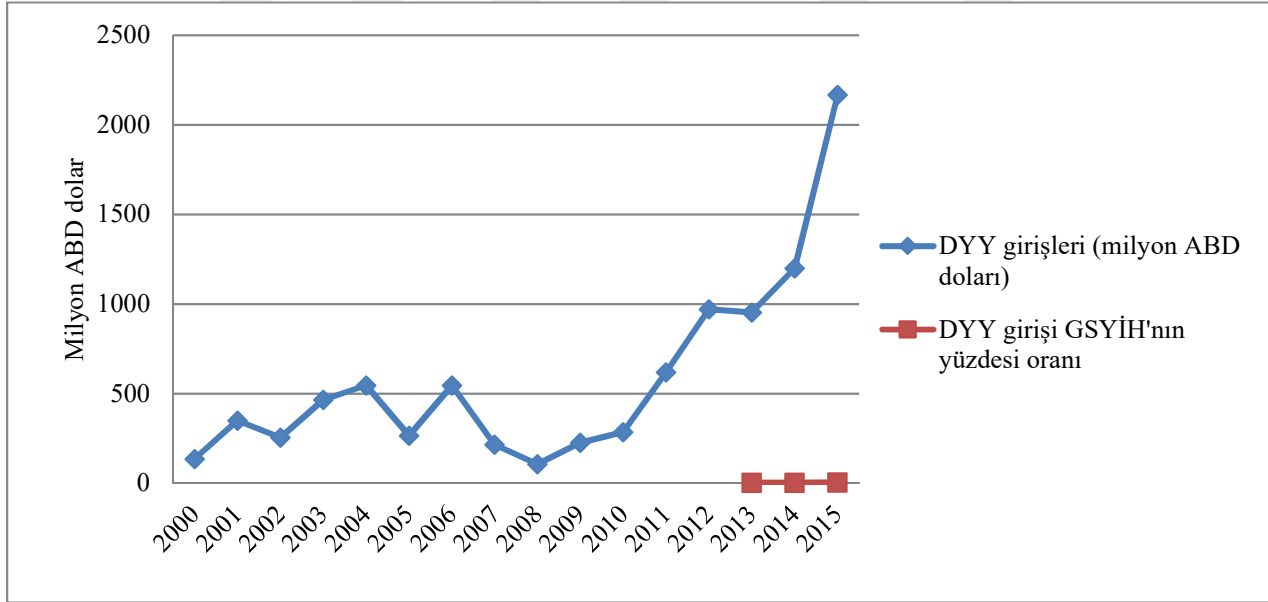
4.7.3.2 DYY Girişleri

Ekonomiye olan katkısını ölçmek için, GSYİH yüzdesi olarak DYY analiz edilmektedir. DYY girişleri milyon ABD doları ile ölçülmüştür. Aşağıdaki Şekil 4.6, 2000'den 2015'e kadar Etiyopya'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım girişi eğilimini göstermektedir. 2000'li yılların

başında giriş seviyelerinin düşük olduğunu, bundan sonraki akışın düzensiz olduğunu ve 2015 yılında kaydedilen en yüksek rakamın olduğunu göstermektedir. Etiyopya, son on yılda DYY girişlerinde önemli bir artış görmüştür. 2000 yılında DYY girişleri 200 milyon dolardan 2015 yılında 2.2 milyar dolara yükselmiş ve on kat artmıştır.

Aşağıdaki grafik, 2008'deki küresel finans krizin ardından DYY'nin keskin bir düşüşünü göstermektedir. Etiyopya'nın DYY girişi, 2007-2010 yılları arasında yavaşça yükselme eğilimi gösterdi ve daha sonra 2015'te zirve noktasına ulaşmıştır. Bu rakam aynı zamanda 2014'ten 2015'e kadar DYY girişinin keskin bir şekilde büyümesini gösterdi. 2015 yılında, GSYİH'ya oran olarak ortalama toplam yatırım, 2013 yılında % 2.10'dan % 3.98'e yükseldi. Etiyopya'nın % 20'den az yatırım performansı, Etiyopya'daki politika yapıcıların ekonomileri daha yüksek bir yatırım ve daha yüksek bir büyüme döngüsüne yönlendiren bir dizi politikayı uygulamak için karşılaştığı zorlukların altını çizmektedir.

Şekil 4.6: DYY girişleri (Milyon ABD doları)

Kaynak: <http://comstat.comesa.int/FDI2016V1/foreign-direct-investment-1991-2015>, [05 Aralık, 2016]

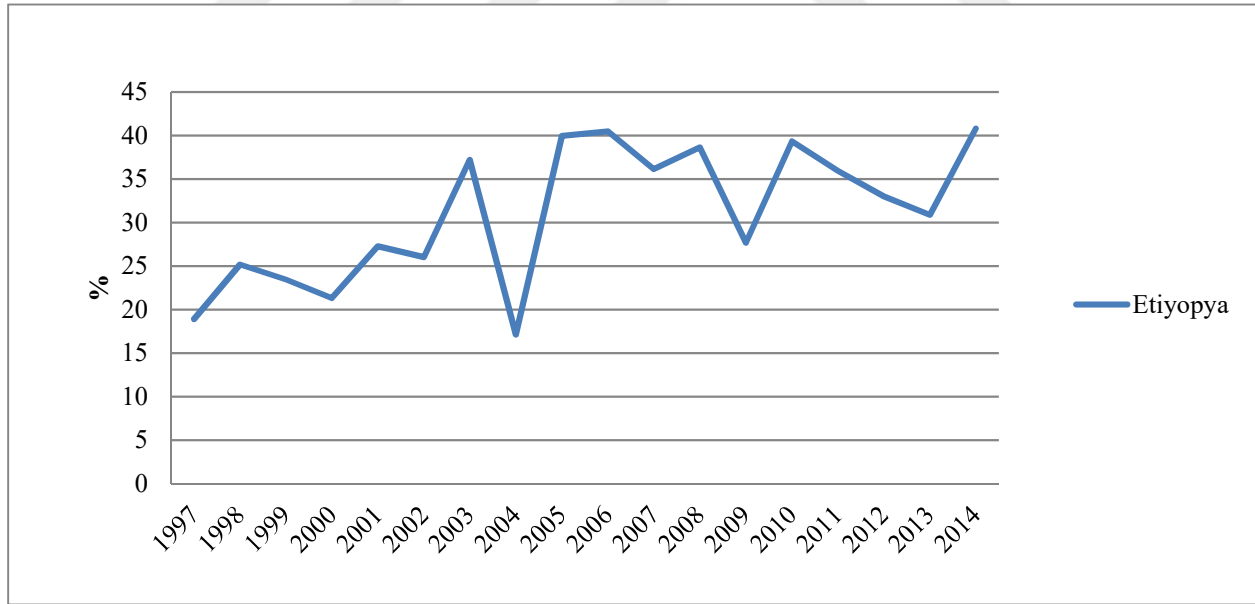
4.7.3.3 Ticaret Açılım Endeksi

Ticaret Açılım Endeksi, Ticaretin GSYH'ye oranını göstermektedir. GSYİH'nin yüzdesi olarak ölçülmüştür. Tablo 4.7'de görüldüğü gibi, Etiyopya'nın 2000-2014 arasındaki ticaret

GSYİH oranının genel eğilimi, yıllık ortalama doğrusal büyüme yaklaşık % 7.6 oranında artmaktadır. Aynı şekilde, yıllık ortalama doğrusal ortalama büyüme oranı % 9.8 olan kişi başı ticaret GSYİH oranı için olumlu bir büyüme eğilimi kaydedilmiştir. Ticarete toplam ticaretinin Etiyopya'nın kişi başına düşen GSYİH'ya oranındaki değişim, malların toplam ticaretinin GSYİH'ya oranındaki değişiklikleri izleyerek, dönem boyunca ülkenin dış ticaretinin daha iyi performans göstermesini sağlamıştır.

Dahası, Tablo 4.7'de gösterildiği üzere, 1997-2014 yılları arasında Etiyopya'nın mal ticareti değerinin GSYİH'ya oranı, bir kez daha iyi dış ticaret performansı teyit eden artan bir eğilim yaşadı. 2000 yılında % 21 olan bu oran, 2003 ve 2005 yılları arasında % 39 ile en üst noktaya ulaşmış ve 2014 yılında % 41'lik bir oran kaydetmiştir. Ancak, 2001/02, 2003/04, 2006/07 ve 2008/2009 yıllarında incelenen eğilimler arasında bazı düşüşler olmuştur. Ancak düşüşler diğer yıllarda göze çarpan önemli artışlarla telafi edilmiştir.

Şekil 4.7: Ticaret Açılım Endeksi (yüzdesi)

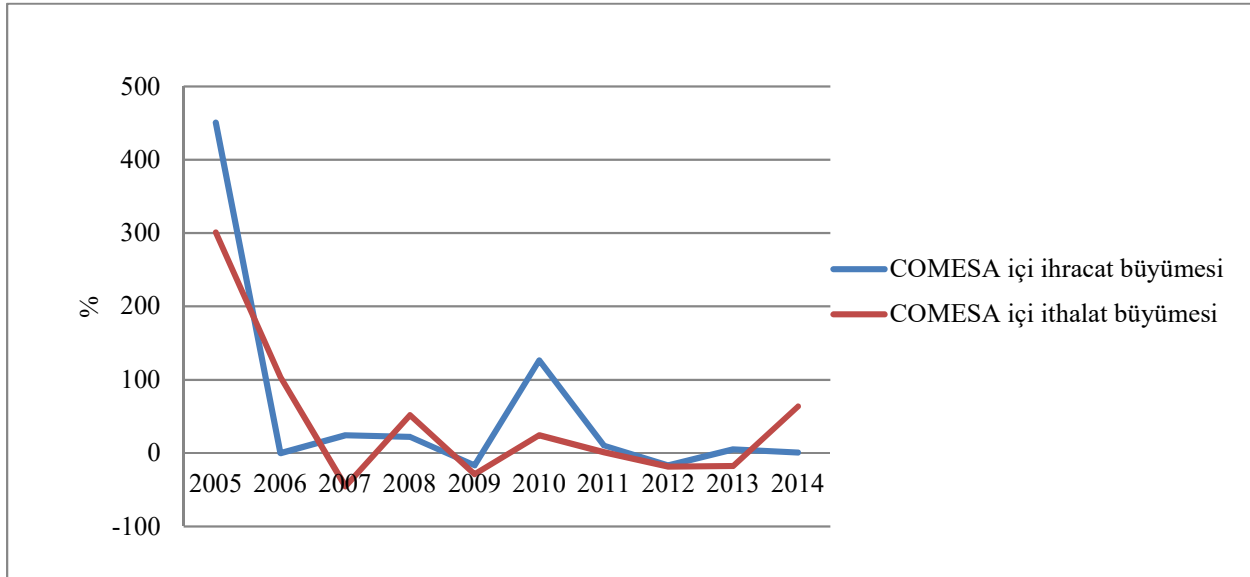
Kaynak: [www.comesa.int: http://comstat.comesa.int/INTGRA2016/integration-indicators-2016](http://comstat.comesa.int/INTGRA2016/integration-indicators-2016), [05 Temmuz, 2016]

4.7.3.4 COMESA-İçi İhracat ve İthalat Büyüme Performans

COMESA-içi ihracatta ve ithalatta olan büyüme, Etiyopya'nın COMESA bölgesi içerisindeki ithalat ve ihracatının yüzdeleri açısından ölçülmektedir. Şekil 4.8, 2005 yılından 2014 yılına kadar Etiyopya'da COMESA'nın ihracat ve ithalatının büyümesini göstermektedir. COMESA-içi ihracat rakamları 2005 yılındaki 450'lik yüksek seviye ile 2014 yılındaki % 5'lik düşük seviye arasında dalgalanmaktadır. Öbür tarafta, COMESA-içi ithalat rakamları 2005 yılındaki % 300'lük yüksek seviye ile 2014 yılındaki % 80'lik düşük seviye arasında dalgalanmaktadır.

Bu rakam, aynı zamanda da araştırmanın yapıldığı zamanda COMESA-içi ithalat ve ihracat büyüme oranlarındaki dalgalanmanın ve COMESA-içi ithalat seviyesinin 2013 yılından itibaren istikrarlı bir biçimde arttığını fakat aynı zamanda da 2013 yılından itibaren COMESA-içi ihracatın gittikçe artmakta olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Bu rakam 2006 ve 2012 yılları arasında yukarı ve aşağı yönlü yavaş dalgalanmaları da göstermektedir.

Şekil 4.8: Etiyopya'nın COMESA içi ihracat ve ithalat büyümesi Oranı (yüzdesi)

Kaynak: www.comesa.int/http://comstat.comesa.int/INTGRA2016/integration-indicators-2016, [05 Temmuz, 2016]

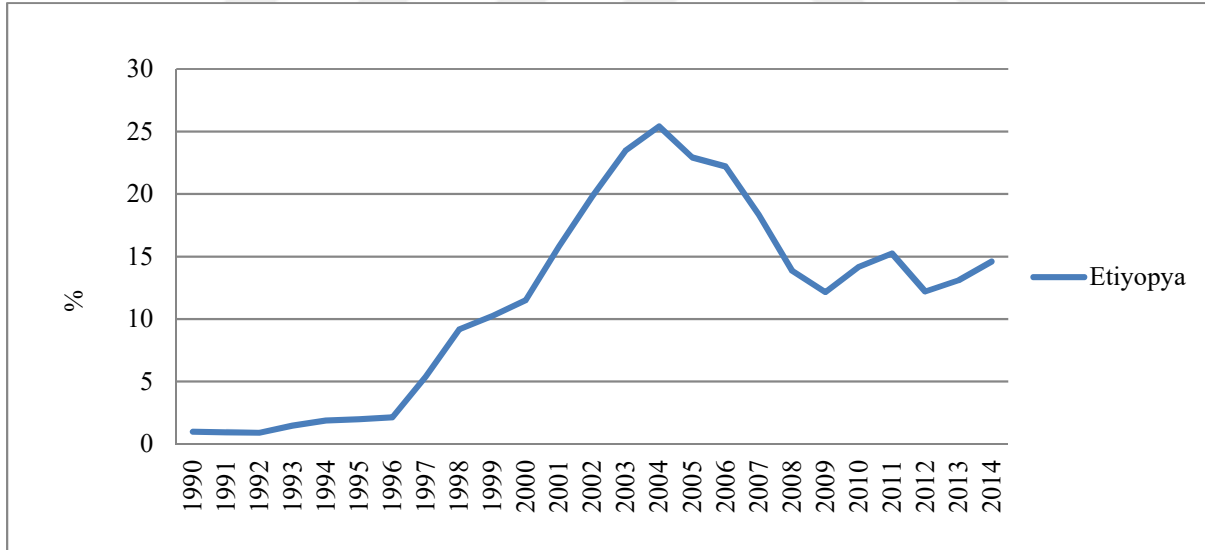
4.7.3.5 DYY Açıklığı

DYY Açıklığı stoklar GSYİH'nin yüzdesi olarak ölçülmektedir. DYY stokları GSYİH'nin payı olarak ölçülmüştür. DYY, ekonomiler arasında istikrarlı ve uzun ömürlü bir ilişki

yaratmaktadır. Yabancı yatırım artışı; büyüyen ekonomik küreselleşmeyi bir ölçüt olarak kullanabilir. Şekil 4.9de gösterildiği gibi, 1990-2014 yılları arasında gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde olarak DYY iç payını göstermektedir.

Şekil 4.9'den görülebildiği gibi, doğrudan yabancı yatırım stoklarının GSYİH'ye oranının arttığı ve 2004 yılında maksimuma ulaştığı görülmektedir. Son yıllarda DYY'yakarşıdaaha açık olmaya çalıştıklarını göstermektedir. GSYİH'ya göre ölçülürse, Etiyopya'daki doğrudan yabancı yatırım stoklarındaha büyük olduğu görünmektedir. Bu rakam aynı zamanda DYY açıklık endeks rakamlarının 2014 yılında% 15'lik maksimum seviyesi ve 1990'da% 2'lik gibi düşük bir seviyesi arasında dalgalanma göstermiştir. Aynı zamanda çalışma döneminde stokun GSYİH'ye oranının dalgalandığını da göstermektedir. 2000'den itibaren istikrarlı bir şekilde artmakta ve 2004'te zirve değerine ulaştı. Fakat, takip eden yıllarda bu yükselmenin yavaşlamasıyla sonuçlandığını da göstermektedir.

Şekil 4.9: DYY Açıklığı (GSYİH'ninyüzdesi olarak Stoklar)

Kaynak:www.comesa.int:comstat.comesa.int/INTGRA2016/integration-indicators-2016 [05 Temmuz, 2016]

4.8 Etiyopya'nın COMESA-FTA'daki Rolü

Etiyopya ekonomisi son on yılda önemli ölçüde değişim göstermiştir. Geleneksel olarak lider konumda bulunan tarım sektörü, yerini gittikçe büyüyen bir hizmet sektörüne bırakmaya başlamıştır. Etiyopya hükümeti; yabancı yatırımlar gibi diğer mali kaynakların, ekonomik büyümeye en çok katkıda bulunabileceklerini düşündükleri sektörlere aktarılmasında aktif bir rol

oynamaktadır. Etiyopya hükümeti; Altyapı, eğitim ve sağlık alanlarına yaptığı yüksek miktarda yatırım sayesinde ekonomik büyüme için elverişli bir ortam kurmuştur. Üretken sektörleri (tarım ve sanayi) önemli ölçüde büyüdüyse de GSYİH'daki payları tahmin edildiği seviyede artmamıştır. Tarımsal sektörün büyümesi, hem tahıl ürünleri üretimi hem de sanayi sektörünün, inşaat sektörüne kıyasla hızlı büyümesine atfedilmiştir. Hizmet sektöründeki büyüme toptancılık ve perakendecilik ticaretiyle beraber emlakçılık ve kiralama servisleri tarafından yönlendirilmiştir.

Daha önce belirtildiği gibi, inşaat alanındaki canlanma, hükümetin altyapıya yapmış olduğu yüksek miktardaki yatırımın bir sonucudur. Hizmet sektöründeki büyüme ise daha çok hem iç hem de dış ticaretteki büyümeye atfedilmiştir. Hem dış ticaret hem de ekonomik büyüme birbirlerini karşılıklı olarak desteklemiştir. Artan hükümet yatırımları, ithal sermaye mallarına olan talebi ve tarımsal üretim ithalatını arttırmıştır. Fakat, ithal edilen sermaye malları ve nispeten düşük değerde olan tarımsal ürünler arasındaki değer farkından dolayı ithal edilen ürünlerin toplam değeri, ihraç edilen ürünlerin toplam değerinin dörtkatı değerdedir.

Dış ticaret açığı büyüyerek yabancı değiş tokuşlarda sıkıntılara neden olmuştur. Bu özel transferler (havaleler) ve sermaye hesapları (dış kaynaklı borçlar ve yardımlar) sayesinde finanse edilmiştir. Sermaye malları (özellikle makineler ve motorlu araçlar gibi), son yirmi yıldır ithalat sektöründe lider konumunu muhafaza etmiştir. Bunu sırasıyla tüketim malları, yakıt, hammadde ve yarı-işlenmiş ürünler takip etmektedir. Eldeki veriler göz önünde bulundurularak; bu durumun önümüzdeki on yıl boyunca devam etme eğiliminin olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Tarımsal ürünler, öngörülebilir gelecek içinde ihracat sektöründe başı çekmeye devam edecek. Bu da tarım alanında ihracat odaklı yabancı yatırımın artmasından ve de endüstriyel sektörün yüksek kalitede üretilmiş mallar ihraç edebilecek seviyeye gelebilmesi için gereken zamandan kaynaklanmaktadır. Sermaye malları da hükümetin, üretim ve altyapı alanlarında yatırım yapmaya devam etmek istemesinden dolayı ithalat sektöründe başı çekmeye devam edecektir.

Doğu Afrika'daki bölgesel ekonomik işbirliği; ticari özgürleştirmenin ötesine uzanmakta ve aynı zamanda da hem altyapı hem de yardım alanında yapılan yatırımları da dahil edebilir.

Ticaret ve kalkınmaya olan katkısı hakkında bugün geçerli olan yayınlardan çoğu ticari özgürleştirmenin sonuçları hakkındadır. Ticari özgürleştirmenin amacı, tek veya çok taraflı olarak, ulusal ekonomileri dünyanın geri kalanıyla bağlamaktır. Son yıllarda Etiyopya hükümeti; ekonomik işbirliğinin bölgedeki ekonomik bağları güçlendirebilecek olan ticaret-dışı yönlerini güçlendirmek için adımlar atmıştır. Bu; ticaret söz konusu olduğunda eldeki kaynakları karşılıklı bir biçimde yararlanılacak biçimde kullanmayı amaçlanmaktadır.

5. SONUÇ

Bu araştırma; önceki kısımlarda, bölgesel entegrasyonun COMESA ekonomisine olan etkisini genel olarak, Etiyopya ekonomisine olan etkisini özel olarak daha detaylı bir biçimde incelemeye çalışmıştır. Bölgesel entegrasyonunun; Statik ticari etkilerin bölge entegrasyonuna olan etkisini pazar büyüklüğüne, verimlilik kazanımları ve uzun vadede elde edilebilecek olan ölçek ekonomileriyle bağlantılı olan dinamik etkileri göstermez. Hatta, Etiyopya'nın COMESA-FTA'ya olan erişimi sayesinde elde edilen pek çok kazanımın, dinamik bir yapıda gerçekleştirilebileceğinin tartışılması mümkündür. Hem yerli hem de yabancı yatırımın türü ve büyüklüğü bölgesel entegrasyon sebebiyle etkilenmektedir. Bu yatırım teşvikinin, potansiyel büyümeyi iyileştirmesi beklenmektedir.

Bölgesel entegrasyonun 'dinamik ticaret etkileri' arasında, yeni genişletilmiş pazarlar ve bölgesel işbölümü sayesinde artan yabancı yatırımlar, bölgesel entegrasyon sayesinde oluşan büyük pazarlara erişim, iyileştirilmiş altyapı, ölçek ekonomileri, gibi gelişmiş yatırım önlemleri, teknoloji transferi ve bu sayede verimlilikte elde edilen artış gibi daha iyi iş uygulamaları sayesinde elde edilebilecek kazanımlar vardır. Buna dayanarak, bölgesel ekonomik entegrasyonun yaratacağı etkinin, o ülkenin yatırım alanındaki çekiciliği ve yatırımı teşvik etme kapasitesine bağlı olduğusöylenebilir.

COMESA üyesi ülkelerin ekonomilerinin özellikleri arasında; düşük gelir seviyesi, zayıf üretim kapasitesi ve ihracatların temel olarak tarımsal ürünlere bağlı olması vardır. Bunların tamamı göz önünde bulundurulursa, yeni küresel ekonomi düzeninde hayatta kalabilmek için bölgeselleşme bir çözüm olabilir. Afrika'nın diğer bölgelerden de çok bölge-altı pazarları entegre etmesi, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmesi ve bölgedeki ülkelerin varlığını öbür türlü tehdit edebilecek olan ve yeni ortaya çıkmaya başlayan çok-terafli ticaret sistemine anlamlı bir biçimde katılmak için gerekli olan kapasiteyi ve rekabetçiliği inşa etmesi gerekmektedir.

Bölgesel entegrasyon günümüzde, ortaya çıkacak maliyetlerden daha fazla avantaj sağladığı mantığıyla işleniyor. Pazar büyüklüğünün ve ölçek ekonomilerinin artması, malzeme temini ve erişimi (çünkü üye ülkelerin kaynakları, bölgesel entegrasyon sonrasında daha kolay

erişilebilir hale gelecektir), sanayileşmeyi teşvik etme olasılığı gibi pek çok yararın, maliyetleri kat ve kat karşılamaktan fazlasını yapması bekleniyor. Büyük maliyetler arasında: hükümetin gelir kaybetmesi ve sanayi rekabetinin sertliğinden dolayı yerel firmalar tarafından üretimin sonlandırılması dahilmektedir.

Fakat, yukarıda gösterilen rasyonel amacın haricinde, ülke bahsedilen yararları arttırabilmek için gelirinden vazgeçmelidir. Ülkenin amacının gelir kaybını önemsizleştirecek kadar yararları arttırmak olduğunu söylebiliriz. Düşük dış ticaret hacmi, dar pazar ve genel GSYİH'da düşük vergi yüzdesi göz önünde bulundurulursa, ülkenin gelir kaybının önemli bir seviyede olmayacağı anlaşılabılır. Böylece uluslararası ticaretin getirdiği yararlar, yukarıda bahsedilen gelir kaybından oldukça fazladır. Ülkeler bölgesel entegrasyonla özgür ticarete girmelidir. Bu, ülkenin hem kendisi hem de vatandaşları için olumlu kazançlar temin etmesini garanti etmektedir.

Bu araştırmada, ticaret liberalizasyonu her ne kadar refahın artmasına sebep olsa da, aynı zamanda da iş kaybına, gelir azalmasına ve sanayisizleşmeye de neden olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat bu sonuçları dikkatle düşünmek gerekir çünkü, pazarların denge içerisinde olduğunu varsayan bir neo-klasik takas pazarı modeline bel bağlamaktadırlar. Açık pazarları garantilemek için bu modelde, gerçekte olmayabilecek kapanmalara yer verilir. Buna göre, ticaretin özgürleştirilmesiyle gelebilecek potansiyel yararlar üzerinde dikkatle düşünülmesi gerekmektedir. Finansal, nakliye ve iletişim gibi çoklu sektörel programların kendileri bile başlıca araştırma alanlarıdır. Bu alanlardaki reformların sonuçları, ticaret ve yatırımın ötesinde olan etkilere neden olmaktadır.

Fakat, COMESA-içi ticaret arttırmak için; Bölgesel Ödeme ve Tahsilat Sisteminin etkili kullanımı, bölgedeki kaliteli ürünlerin mevcudiyeti hakkında tüketicileri bilgilendirmek, yerel dağıtım ağlarını geliştirmek, iyi cins hayvanları ile yüksek verimli tohumları paylaşma ve eğitim yoluyla teknoloji transferini teşvik etmek, COMESA ticaret fuarlarını yeniden canlandırmak, tüccarlar için kümeler halinde iş forumları başlatmak, bölgedeki pek çok şirket tarafından üretilen ürünlerin bilgilerini içeren bir katalog sistemi kurmak ve üye ülkeler arasında gümrük yetkilileriyle

yaşanabilecek anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için bu bilgilerin üye ülkelerle paylaşılması gerekmektedir.

Son zamanlarda Etiyopya, COMESA-FTA'ya üye olmanın olası etkilerini değerlendirmektedir. Bölgesel toplumlar, ticaret gibi diğer bölgesel eylemlerde işbirliğini sağlamak için farklı zamanlarda kurulmuştur. Eğer üye ülkeler kendi gümrük vergilerini azaltırsa, ekonomileri gelişir. Bu da artan ticaretin sonucu olarak artan yatırımlar ve tüketimden dolayıdır. Fakat bu olumlu etki bütün ülkelerde olmamaktadır çünkü bazı ülkelerin ekonomileri farklıdır ve bu da kaybedenler arasında olmalarına yol açmaktadır.

Bu araştırma aynı zamanda yakın ticaret istatistiklerine dayanarak Etiyopya ve COMESA arasındaki ticaretin umut verici olduğunu belirtmektedir. Bu potansiyelin farkına varmak ve bundan dolayı COMESA-içi ticaret yoluyla 'bölgesel entegrasyonu' ilerletmek karşısında 'potansiyel gelir ve hem uygun hem de çekici ticaretin kaybı' ve de 'üyeliğin çakışması' gibi sorunlar vardır. Bu da zayıf altyapı esasına dayalı zayıf verimlilik ve zayıf ticaret kolaylaştırmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. COMESA-içi ticareti geliştirme ve bölgesel entegrasyonu ilerletmek için farklı bir yöntem bulunmasını gerektiriyor. Sorun esasen malzeme kısıtlamaları ve hem COMESA ürünlerinin ihracatı hem de bunların çeşitliliğini çözmekten kaynaklanıyor. Bölgesel entegrasyon planları bu sorunları, entegrasyon ve COMESA-içi ticareti teşvik eden düzenleyici politikalar yoluyla çözmelidir. Buna ek olarak çok uluslu-altyapı ve politika koordinasyonu da ele alınması gereken konular arasındadır. Ticari kolaylaştırmalarla bağlantılı olarak finans, tele-komünikasyon, enerji ve nakliyecilik gibi verimli merkezi hizmetler teşvik edilmektedir.

Bu araştırma sektörel sonuçların Etiyopya ekonomisi üzerindeki etkisinin dengesiz olacağını tespit etmiştir. Etiyopya'nın üretim sektörünün rekabetçi avantajlarının olmadığı göz önünde bulundurulursa, üye ülkelerin gümrük vergilerini karşılıklı olarak azaltması sonucunda Etiyopya üretim sektörü muhtemelen küçülecektir. Bu şimdilerde geçerli olan büyüme ve değişim planındaki endüstriyel odağa aykırı bir durumdur. Eğer üretim sektörü küçülürse bazı işçiler işlerini kaybedecek ve bu işgücünün kaybı da diğer sektörlerde artan işgücü tarafından tamamen dengelenemeyecektir. Bunun aksine, bütün senaryolarda ev halkının refahı daha çok ithal edilen

ürünlerin fiyatlarının düşürülmesi sayesinde artmıştır. Başka bir olumlu bulgu da ticaretin üye olmayan ülkelere, üye olan ülkelere kaydırılacağıdır. Uluslar ayrıca bir FTA'ya katılma sonucunda meydana gelebilecek olan olumsuz sonuçları önlemek için gerekli şartları müzakere edebilecek. Bu da büyüme için hayati önem taşıyan veya devlet için hayati değerinde gümrük vergisi getirebilecek hassas ürünlerin tespit edilmesini içermektedir.

Etiyopya'nın durumunda ise bazı sektörlerin korunması, hükümetin kalkınma ideolojisinin bir parçası olarak sıkı bir biçimdeyer almaktadır. Devlet kalkınma ilkeleri hükümetin kaynak sağlamadaki oldukça aktif olan rolünün mümkün olmasının, finansal ve yabancı döviz akışının kontrol edilmesinden kaynaklandığını savunur. Bu, finans sektörünün özgürleştirilmesinin sadece bir ticaret ve yatırım sorunu olmadığını ima etmektedir. Ek olarak, devlet malı telekomünikasyon ve hava nakliye sektörleri, getirdikleri yüksek kardan dolayı hükümet tarafından ihtiyaç duyulan kalkınma kaynakları üreten bir nakit para kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle, yukarıda gösterilmiş olan doğrudan belirtiler haricinde bu hususlar aynı zamanda da ülkenin FTA'ya katılma kararını da etkileyebilir. Fakat, bu herhangi bir bölgesel ekonomik katılım olmadığı anlamına da gelmez. Aksine, hükümet; altyapı tesisleri kurabilmek için komşu ülkelerle çift-taraflı tasarım anlaşmaları imzalanması için aktif bir rol almaktadır.

Genişletilmiş COMESA-içi ticaret, bölgesel ekonomik topluluklarda daha hızlı bir büyüme ve gelir yakınsaması sağlamaktadır. Bölge-altı pazarların entegrasyonu, daha az gelişmiş üye ülkelerin lehine olacak şekilde yeterli dışsallıklar üretebilecek bölge-altı büyüme poleları sağlayacaktır. Etiyopya, COMESA serbest ticaret bölgesinden daha büyük kazançlar elde edebilmek için ihracat büyüme programlarını desteklemelidir. Sınırlı sayıdaki ihraci ürünlerde yaşanabilecek bir fiyat düşmesinden gelecek olan riskten hem kaçınmak hem de ihracat gelirini arttırmak için, ihraç edilen ürünlerin yelpazesi geniş tutulmalıdır. Eğer COMESA üyesi ülkeler arasındaki ticaretin hacmi ve değeri artarsa, Etiyopya'nın COMESA-FTA'ya katılmasıyla elde edeceği yararlar, olası maliyetlerin oldukça üzerinde olacaktır. İthalat, tüketim ve ihracat alanındaki genişlemeden elde edilen refah gelirleri, hükümet gelirindeki kayıpları fazlasıyla karşılayabilir. Böylece, Etiyopya'nın COMESA-FTA'ya katılması önerilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Inotai, A. (1991). Regional integration among developing countries, revisited (Vol. 643). World Bank Publications.
- Krugman, P. R., and M. Obstfeld (2000), International Economics: Theory and Policy (5thed), Addison-Wesley-Longman, Reading, MA.
- Langhammer, R. J., & Hiemenz, U. (1990). Regional integration among developing countries: Opportunities, obstacles and options. Tübingen: Mohr.
- Machlup, F. (1977). A History of thought on economic integration. Springer
- Mannur, H.G, 1995 International Economics (Second Revised Edition). Noida: Vikas Publishing House Pvt. Ltd, New Delhi
- Michael. P. Todaro, 1994: Economic Development (5th ed.), Longman publishing company, New York
- Moravcsik, A. (2013). The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht. Routledge.
- Panagariya, Arvind. 1992 The New Regionalism in Trade Policy. Centre for Economic Policy Research, World Bank Publications.
- Peters-Berries, C. (2010). Regional integration in southern Africa: A guidebook. Capacity Building International, Germany.
- Tietenberg, T. (2001): Environmental Economics and Policy (3rd ed.) New York: Addison Wesley Longman.
- Venables, Tony. (2001). “International Trade; Regional Economic Integration”. International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences. Smelser, Neil J. and Baltes, Paul B. Oxford, UK: Pergamon, ELSEVIER: 3.4
- Viner, J. (1950). The Customs Union Issue. Carnegie Endowment for International Peace. New York.

Makaleler

- Abdel Jaber, Tayseer. 1971. A review article: The relevance of traditional integration theory to less developed countries. *Journal of Common Market Studies* 9 (3)
- African Trade Policy Centre, (2004), 'Trade Facilitation to Integrate Africa into the World Economy', Addis Ababa, UN Economic Commission for Africa (UNECA): ATPC Work in Progress No. 4
- Agama, L. A., & McDaniel, C. A. (2003). The NAFTA Preference and US-Mexico Trade: Aggregate Level Analysis. *The World Economy*, 26(7)
- Amponsah, A. William, 2002 Analytical and empirical evidence of trade policy effects of regional integration: implications for Africa, UN. ECA, African Development Forum. Addis Ababa, Ethiopia
- Amponsah, W. A. (2002). Analytical and empirical evidence of trade policy effects of regional integration: Implications for Africa. In A Paper presented at the Africa Development Forum III on Defining Priorities for Regional Integration.
- Anderson, J. E. and E. van Wincoop, (2005), "Trade Costs.", *Journal of Economic Literature*, Vol.42, Issue 3
- APEC (1997), The Impact of Trade Liberalization in APEC, Singapore, Asia Pacific Economic Co-operation (APEC), 97-CT-01.2
- Axline, W. Andrew. (1977). Underdevelopment, dependence, and integration: the politics of regionalism in the Third World. *International Organization*, 31(1)
- Balassa, B. (1961). *The Theory of Economic Integration*. Homewood, IL: Richard D. Irwin
- Balassa, B., and A. Toutjesdijk (1975): "Economic Integration among Developing Countries," *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 14 (1).
- Baldwin, R. E. (1997). Review of theoretical developments on regional integration. *Regional integration and trade liberalization in sub-Saharan Africa*, Vol.1
- Barriers to Trade and Implicit Taxation of Exports in Uganda." *Journal of Development Studies* 37(2)
- Behar, J 1995 Measuring the Effects of Economic Integration for the Southern Cone Countries: Industry Simulations of Trade Liberalization, *The Developing Economies*, Vol 33
- Brown, A. J. (1961): Customs union versus economic separatism in developing countries–Part II. *Yorkshire Bulletin of Economic Research*, 13(2)
- Cali, M., te Velde, D., 2011. Does aid for trade really improve trade performance? *World Development*, Vol. 39 Issue 5
- Chris Milner, Oliver Morrissey and Evious Zgovu, 2005 Trade Facilitation in Developing Countries, Centre for Research in Economic Development and International Trade. Credit Research Paper, No 08/05, University of Nottingham
- Clarke, G.R.G. (2005), 'Beyond Tariffs and Quotas: Why Don't African Manufacturers Export More?' World Bank Policy Research Working Paper, WPS 3617
- Clausen, kimberly A. (2001), Trade creation and Trade diversion in the Canada- United States free trade agreement, *Canadian journal of Economics*, 34(3), August, Canada

- Collier, Paul. 1998. "Globalization: Implications for Africa." In Zubair Iqbal and Moshin S Khan, eds., Trade Reform and Regional Integration in Africa. Washington DC: International Monetary Fund
- COMESA, 2016 Key Issues in Regional Integration Volume IV, PrintechLtd, Lusaka
- DeRosa, D. 1998. Regional Integration Arrangements: Static Economic Theory, Quantitative Findings, and Policy Guidelines. Working Paper Series No. 2007. Washington, D.C., World Bank
- DeRosa, Dean. A., Obwona, Marios. and Roningen, V. (2002). The New EAC customs union: Implications for trade, industry competitiveness, and economic welfare in East Africa. Unpublished manuscript. ADR International Ltd, Falls Church, VA.
- Economic Commission for Africa (ECA). 2008. "Towards Monetary and Financials Integration in Africa", Assessing Regional Integration in Africa III. Addis Ababa: ECA
- Economic Commission for Africa (ECA). 2013. Trade Facilitation from an African Perspective. Addis Ababa: ECA
- Elmorsy, Samah. SA, 2015 Determinants of trade intensity of Egypt with COMESA Countries: Bandung: Journal of the Global South (2015) 2:5
- Etzioni, A. (1965). Political Unification: A Comparative Study of Leaders and Forces. Holt, Rinehart and Winston. Inc., New York.
- Fernandez, R; Portes, J. 1998. "Returns to regionalism: analysis of nontraditional gains from regional trade agreements". The World Bank economic review. Vol. 12, no. 2
- Fine, J., & Yeo, S. (1997). Regional integration in Sub-Saharan Africa: dead end or a fresh start. Regional integration and trade liberalization in sub-Saharan Africa, Vol. 1
- Geda, A., & Kebret, H. (2007). Regional economic integration in Africa: A review of problems and prospects with a case study of COMESA. Journal of African Economies, Vol. 17(3)
- Grossman, G. M., & Helpman, E. (1991). Trade, knowledge spillovers, and growth. European economic review, 35(2-3).
- Helble, M., C.L. Mann and J.S. Wilson (2012). Aid-for-trade facilitation. Review of World Economics 148 (2)
- Hirschman, A. (1971) A bias for hope: Essays on development and Latin America. Yale University Press. New Haven and London
- Hoekman, Bernard. Mattoo, Aaditya. and English, Philip. (Eds.). (2002). Development, Trade, and the WTO: a Handbook (Vol. 1). World Bank Publications.
- Hoffmann, S. (1966): "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe," Daedalus, 95(3)
- Hummels, D. (2007) Transportation Costs and International Trade in the Second Era of Globalization. Journal of Economic Perspectives, 21(3) 131–154
- Inotai, A. (1997). Interrelations between subregional co-operation and EU enlargement. In Lessons from the Economic Transition. Springer Netherlands.
- International Centre for Trade and Sustainable Development -ICTSD (2011) Agricultural Export Restrictions Speak Controversy at the WTO, Vol. 15, No.2
- International Trade Centre (ITC), 2015 Services in COMESA—An Industry perspective integrating the voice of business policy: ITC/CBC, 2015. xi, Doc. No: OCE–16–2.E, ID= 43169, C–16000 SER, Geneva

- Iwanow, T. and Kirkpatrick C. (2007) Trade Facilitation and Manufacturing Exports: Is Africa Different? Institute for Development Policy and Management University of Manchester
- Jovanović, M. N. (2003). Local vs. global location of firms and industries. *Journal of Economic Integration*.
- Langhammer, R. J. (1977): “Regional integration and cooperation in Africa: A history of disappointments?” *Intereconomics*, 12(9)
- Lemi A., (2014). Aid-for-Trade and the Scramble for Africa. West vs East. University of Massachusetts. Boston.
- Lyakurwa, W. M., G. D. Mjema, and L. Rutasitara, 2002. Regional Integration Study of East Africa: Tanzania Country Report. Report submitted to the African Centre for Economic Growth.
- M. Pearson, 2011 Trade facilitation in COMESA-EAC-SADC tripartite free trade area: tralac working paper no. SIIWP/III /2011 Stellenbosch; tralac
- Marinov, E. 2015. Market and Trade Related Determinants of Economic Integration among Developing Countries. *Journal of Financial and Monetary Economics* 1/2014, Bucharest
- Martinez-Zarzoso, I. and M´arquez-Ramos, L. (2008) "The Effect of Trade Facilitation on Sectoral Trade", B.E. *Journal of Economic Analysis & Policy*, Vol. 8 Issue 1, Berkeley, USA
- Mc Carthy, C. 2014 Industrial policy in Southern African regional integration and development, Stellenbosch; tralac working paper No S14WP02/2014
- Mennes, L. B. M. (1973). Planning of industrial complexes by means of geometric programming: P. Nijkamp, Rotterdam University Press (Rotterdam, 1972).
- Milner, Chris, Oliver Morrissey, and Nicodemus Rudaheranwa. 2000. "Policy and Non-Policy
- Ministry of Foreign Affairs (MOF), 2007 foreign trade promotion manual for Ethiopian diplomatic missions, Economic and Business Affairs General Directorate, Addis Ababa
- Mitrany, D. (1946). A working Peace System: An Argument For the Functional Development of International Organization. National peace council.
- Nordas, H., K. Grosso and E. Pinali (2006) ‘Logistics and Time as a Trade Barrier’, OECD Trade Directorate, Paris: TD/TC/WP (2006)3/REV1
- OECD (2005), ‘The Economic Impact of Trade Facilitation’, OECD Trade Directorate, Paris: (TD/TC/WP/ (2006)21/FINAL)
- Ombeni N. Mwasha, 2006 The Benefits of Regional Economic Integration for Developing Countries in Africa: A Case of East African Community (EAC)
- Panagariya, Arvind. (1992) The New Regionalism in Trade Policy. Centre for Economic Policy Research, World Bank Publications.
- Pangestu, M., & Scollay, R. (2001). Regional Trading Arrangements: Stocktake and Next Steps. In Trade Policy Forum. Bangkok. 12-13 June
- Portugal-Perez, A. and J. S. Wilson (2009). “Why trade facilitation matters to Africa.” *World Trade Review* 8 (3) DevelopmentResearchGroup, WorldBank
- Robinson, P. (1996). Potential Gains from Infrastructural and Natural Resource Investment Coordination in Africa. Regionalism and the Global Economy: The Case of Africa, FONDAD.

- Rodriguez, F., & Rodrik, D. (2000). Trade policy and economic growth: a skeptic's guide to the cross-national evidence. NBER macroeconomics annual, 15
- Rodrik, Dani. (1998) Trade Policy and Economic Performance in Sub-Saharan Africa, NBER Working Paper No. 6562, National Bureau of Economic Research. Cambridge, MA.
- Rueda-Junquera, Fernando. 2006. European integration model: Lessons for the Central American common market. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol.6 No.4.
- Savov, S. (1995). World Economics. PH Luren, Veliko Tarnovo.
- Schiff, M. and A. Winters (1998) 'Regional Integration as Diplomacy', The World Bank Economic Review, 12(2)
- Shikova, I. (2011). Policies of the European Union. PH "Sv. Kliment Ohridski", Sofia.
- Subramanian, U. and M. Matthijs (2007), 'Can Sub-Saharan Africa Leap into Global Network Trade? World Bank Policy Research Working Paper No. 4112
- Tessema, G. A., Ferede, T., Hailu, A., & Guta, F. (2001). The Impact of Regional Economic Cooperation on the Ethiopian Manufacturing Sector: the Case of Common Market for Southern and Eastern Free Trade Area (COMESA-FTA). Ethiopian Journal of Economics, 10(1).
- Turkson, E. (2012). 'Using Observable Trade Data to Measure Bilateral Trade Costs in Sub-Saharan Africa'. CREDIT Research Paper No. 12/06. Centre for Research in Economic Development and International Trade, University of Nottingham
- UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development). 2012. Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries: Developing Countries in International Trade Studies. UNCTAD/DITC/TAB/2012/1. Geneva: United Nations
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). 2013. UNCTAD Handbook of Statistics Year Book. Geneva: United Nations
- US Commercial Service, 2012 Doing Business in Ethiopia: 2012 Country Commercial Guide for U.S. Companies International copyright, U.S. & Foreign Commercial Service and U.S. Department of State, 2012:<http://photos.state.gov/libraries/ethiopia/956093/PDF%20Files/CCG-Ethiopia-Final.pdf>
- Vamvakidis, A. (1998): "Regional Integration and Economic Growth", World Bank Economic Review, Vol. 12, Issue 2
- Wilson, J. S., Mann, C., Woo, Y.P. Assanie, N., & Inbom Choi, I, 2002, "Trade facilitation: A Development Perspective in the Asia-Pacific Region", Asia Pacific Economic Cooperation, Singapore
- World Bank (2009). "Agriculture: An Engine for Growth and Poverty Reduction." IDA at Work. 2013, from <http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/IDAgriculture.pdf>.
- World Bank, 2015 4th Ethiopian Economic Update: Overcoming Constraints in the manufacturing sector, World Bank Group, pp.1: Available <http://docplayer.net/12762735-Overcoming-constraints-in-the.html>
- World Bank. 2000. Trade blocs. World Bank Policy Research Report. New York: Oxford University Press
- World Bank. 2010. Africa Development Indicators. Washington D.C: World Bank
- World Bank. 2013. Africa Development Indicators. Washington D.C: World Bank

- Yeats, A. J. (1999): “What Can Be Expected from African Regional Trade Arrangements? Some Empirical Evidence” World Bank policy research working paper 2004, Washington, D. C.

İnternet Kaynakları

- European commission (Technical barriers to trade: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150987.pdf, [April, 2013]
- Trade facilitation and Intra African trade: (<http://www.mcli.co.za/mcli-web/downloads/ARIA4/chap6.pdf>, [April, 2015]
- Overcoming constraints in the manufacturing sector:<http://docplayer.net/12762735-Overcoming-constraints-in-the.html>, [July 8, 2015]
- Foreign trade promotion manual for Ethiopian Diplomatic Mission: (<http://www.doc88.com/p-245589311935.html>, [November, 2007]
- The Organizational Structure of COMESA: <http://allafrica.com/stories/201503310220.html>, [30 March, 2015]
- The Cotonou Agreement in a nutshell: (<http://docplayer.net/42427755-The-cotonou-agreement-in-a-nutshell.html>, [Februray, 2017]
- Cotonou Partnership Agreement: <http://www.eubusiness.com/topics/trade/cotonou/>, [15 September, 2016]
- Xinhua News Agency: <http://www.china.org.cn/english/travel/186185.htm>, [October 26, 2006]
- Dan Sumner, Vince Smith, and Parr Rosson (Tariff and Non-Tariff Barriers to Trade: https://www.iatp.org/files/Tariff_and_Non-tariff_Barriers_to_Trade.htm)
- Common Market for Eastern and Southern Africa (History of COMESA:<http://www.comesa.int/history-of-comesa/>)

Diğer kaynakları

- AfDB (2000) Regional Integration in Africa: Africa Development Report, Abidjan: African Development Bank
- AfDB, 2006 ADB Statistics Pocket Book: Volume 8, Economic and Social Statistics Division, Abidjan: African Development Bank Report
- AfDB, 2012 ADB Annual Report on Growing African Economies Inclusively: Abidjan: African Development Bank, ADB-ADF/BG/AR/2012
- AfDB, 2015 Session 3: Unlocking Africa’s Agricultural Potentials for Transformation to Scale: Regional and International Trade Background Paper: Feeding Africa, 21-23 October, 2015
- Asia Pacific Economic Cooperation (APEC), 2002 Free Trade, and the 2002 Summit, Report for Congress, Congressional Research Service, The Library of Congress, Los Cabos, Mexico
- Atingi-Ego, M, Obwona, Marios. &. Abuka, Charles. A., (2001). Regional Integration Study of East Africa: The Uganda Country Report. AECG
- Ciuriak. Dan. 2010. Supply and Demand Side Constraints as Barriers for Ethiopian Exports – Policy Options, Presentation at the 5th Annual National Private Sector Development (PSD) Conference, Addis Ababa, Ethiopia

- COMESA, 2013 Key Issues in Regional Integration Vol. 2, Lusaka: COMESA
- COMESA. 2011. Annual Bulletin of Infra Structure Statistics. Lusaka: COMESA
- EAC (East African Community) Trade Report 2006, the East African Community Secretariat, Arusha, Tanzania, 2008
- Economic Commission for Africa (ECA). 2004. Assessing Regional Integration in Africa I (ARIA I). United Nations Economic Commission for Africa, ECA, Addis Ababa
- Economic Commission for Africa (ECA). 2006. Assessing Regional Integration in Africa II (ARIA II). Rationalizing Regional Economic Communities. United Nations Economic Commission for Africa, ECA, Addis Ababa
- Economic Commission for Africa (ECA). 2010. Assessing Regional Integration in Africa IV: Enhancing intra- African Trade, Addis Ababa: ECA
- Madyo, M. R. (2008). The importance of regional economic integration in Africa (Doctoral dissertation, University of South Africa), African Economic Community.
- OECD (2004) ‘The Cost of Introducing and Implementing Trade Facilitation Measures: Interim Report Trade Policy’, OECD Trade Policy Working Paper No. 8, TD/TC/WP (2004)36/FINAL, OECD Trade Directorate, Paris.
- OECD, 2006 Product market regulation in the non-manufacturing sectors of OECD countries: measurement and highlights, ECO/WKP (2006)58, OECD Trade Directorate, Paris
- OECD, 2014 Effective local strategies to boost quality job creation, employment, and participation: Report prepared for the G20 Labour and Employment Ministerial Meeting, Melbourne, Australia
- Shams, R. (2003) Regional integration in developing countries: Some lessons based on case studies. HWWA Discussion Paper no. 251. Hamburg, Germany: Hamburg Institute of International Economics
- Wacziarg, R. 1998. “Measuring the Dynamic Gains from Trade.” Policy Research Working Paper No. 2001, World Bank, Washington, D.C
- World Bank, 2008 The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank; Washington DC: 2007. Agriculture for Development, World Development Report 2008